UNIUNEA EUROPEANĂ
Proiect finanțat prin Phare

Guvernul României

COMPLEXUL MUZEAL ARAD
BÉKÉS MEGYEI MÚZEUMOK IGAZGATÓSÁGA

CÂNEPA DE LA ETNOLOGIE LA ECOLOGIE

Un program cultural transfrontalier
de revitalizare a culturii cânepii

A KENDER AZ ETNOLÓGIÁTÓL AZ ÖKOLÓGIÁIG

Egy növényi kultúra határon
átívelő revitalizációs programja

ARAD 2007

CÂNEPA
DE LA ETNOLOGIE LA ECOLOGIE

Un program cultural transfrontalier de revitalizare a culturii cânepii

A KENDER
AZ ETNOLÓGIÁTÓL AZ ÖKOLÓGIÁIG

Egy növényi kultúra határon átívelő revitalizációs programja

21.772

Complexul Muzeal Arad
Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága

CÂNEPA
DE LA ETNOLOGIE LA ECOLOGIE

Un program cultural transfrontalier de revitalizare a culturii cânepii

Arad
2007

Autori:
Elena Rodica Colta
Emilia Martin
Elena Csobai

Traducere:
Andrei Ando

Fotografii:
Ando György
Gabriel Hălmăgean
Emilia Martin

Redactor responsabil:
Elena Rodica Colta

Planta miraculoasă

Cânepa industrială(cannabis sativa)

Dintre plantele tehnice cultivate, cânepa (cannabis sativa) are cea mai mare capacitate de industrializare, fiind folosită în procent de 100%, de la fabricarea banalei funii până la industria cosmetică sau auto. Avantajele nu se opresc.Este o plantă ecologică. Poate fi cultivată în condiții bune în estul Ungariei și în vestul României, se obține o producție mare de plantă (7000-10000 kg/ha), o producție mare la fibră (3000 kg/ha), tehnologia este simplă, nu se erbicidează, nu se prășește, distruge buruienile prin înăbușire, și în anul următor se poate cultiva în locul ei cereale.Toate produsele din cânepă sunt biologice, ecologice și biodegradabile.

Gama produselor din cânepă

În Olanda cânepa este folosită exclusiv în industria constructoare și în cea de mașini.

Germanii au construit un institut de cercetare a cânepii, vizând două direcții de exploatare: industria construcțiilor și industria constructoare de mașini.

În industria construcțiilor, din cânepă se realizează materiale izolante, elemenți fonoabsorbanți și termoizolanți, respectiv fibră pură, folosită la căptușirea mansardelor, ca un substitut la materialele cancerigene folosite până recent.

Cât privește industria constructoare de mașini, până și concernele cele mai mari, ca Volkswagen, Mercedes, BMW, sunt azi obligate să folosească în procesul de fabricație produse reciclabile.Or, fibra de cânepă învelită, printr-un procedeu special, cu plastic, poate fi utilizată la producerea unor componente ale autoturismelor.

În sfârșit, potrivit rezultatelor obținute în cele mai recente cercetări, cânepa va pătrunde în viitor și în industria aviatică.

Datorită greutății sale reduse, cânepa este utilizată și la fabricarea mobilei.

De asemenea trebuie amintite și covoarele de cânepă din halele imense, care sunt de câteva ori mai solide decât materialele plastice și sunt în plus și reciclabile.

La fel ca și celelalte părți ale plantei,diferite utilități au și semințele de cânepă, datorită conținutului de 30-33% ulei.

Calitatea lor nutrivită, le face perfecte pentru alimentația umană și cea animală. De asemenea fiind ușor digerabile, sunt utilizate și în tratarea afecțiunilor digestive.

Sământa de cânepă este singura sământă de plantă care nu conține aproape deloc grăsimi saturate. Suportă bine razele ultraviolete B, de aceea reprezintă un potențial substitut pentru soia, ca cea mai importantă sursă de proteine.

Deoarece cânepa nu produce suficiente semințe pentru a putea fi considerată plantă oleaginoasă, producerea uleiului de cânepă este foarte costisitoare. Cu toate acestea, uleiul de cânepă se utilizează azi în industria cosmetică, la realizarea spumei de duș, a săpunului, cremelor și a detergenților. Poate fi însă materie primă și pentru biodizel, pentru combustibilii vegetali și aditivi, dar se poate folosi și la fabricarea vopselelor, lacurilor de cea mai bună calitate.

Din semințele de cânepă se obține alcool, cu costuri mult mai reduse decât prin procedeele clasice.

Deșeurile de cânepă(pozderia) sunt folosite în Marea Britanie în grajdurile cailor de curse, iar în Benelux în adăposturile pentru animale mici, fiind de opt-zece ori mai absorbante decât paiele.

Pe lângă utilitățile amintite, cânepa mai are următoarele întrebuințări:

- din fibre se fac țesături, funii, covoare, corturi, pânză de corabie, odgoane, iar fibra poate fi folosită și în industria automobilistică ca înlocuitor ecologic al fibrei de sticlă.

- partea lemnoasă, care rămâne după prelucrarea primară, se folosește la fabricarea hârtiei, a zahărului de lemn, a plăcilor prefabricate, a unui combustibil solid, cu mare putere calorică.

-din frunze se fac medicamente și ceaiuri medicinale.

Din cele enumerate reiese că, pe termen scurt și mediu, cânepa poate devansa toate plantele industriale, din punct de vedere a plurivalenței sale.

Cultura cânepii în România și Ungaria

Un meșteșug străvechi

Cânepa este una dintre cele mai vechi plante industriale. La începuturi nu era cultivată pentru valoarea sa nutritivă, ci pentru fibrele sale. Din resturile de plasă rămase de la pescarii din epoca de piatră, putem stabili că împletitul funiei este una dintre cele mai vechi meserii, care dăinuie și astăzi.

Cultura cânepii este atestată pe teritoriul României încă din neolitic. Semințe de cânepă, care prezintă structura semințelor actuale, au fost descoperite în așezări din cultura Gumelnița și Cucuteni A.De asemenea cea mai veche țesătură din Europa s-a descoperit la Sucidava (Celei, Jud.Olt).

Vorbind despre o ocupație tradițională, neîntreruptă, în acest spațiu, ne gândim la resturile de materiale textile, semințe, tulpini de cânepă netopită, fuioare de cânepă datând din perioada feudalismului timpuriu(sec.X-XII) descoperite în șantierul de la Garvăn(com.Jijila jud.Tulcea).

În sfârșit, un alt argument al vechimii acestei tradiții este cel invocat de lingviști, care consideră unele cuvinte precum caier, pânză, argea, păstrate în terminologia populară ca fiind autohtone, iar altele (a toarce, a țese, furcă, fus) de origine latină.

Suprafețele de cânepă cultivată în perioada feudală se măsurau în iugăre sau în clăi de cânepă.

Un document din secolul XVI consemnează cultivarea pe domeniul Satu Mare a 4 iugăre de cânepă, producția obținută fiind de 16 clăi sau 512 snopi.

Dijma se făcea în clăi și în găleți de sământă.

Venind din timpi diferiți toate aceste mărturii indică vechimea unei ocupații care constituie, din perspectivă etnologică, un important segment în cultura materială și în tehnica populară.

În sensul acestei tradiții, o bună parte din piesele de port și textile de interior, confecționate în casă de către femeie, erau din cânepa.Prin urmare fiecare familie avea propria holdă de cânepă sau cânepiște.

Maghiarii au cunoscut și ei cânepa și modurile sale de prelucrare încă dinainte de descălecarea pe actualul teritoriu al țării. O demonstrează însăși denumirea maghiară, de sorginte bulgaro-turcă a plantei (bulgara veche – turcă: kendir, kenevir) și originea turcească a cuvintelor csepü, szösz (călți). În afara limbii maghiare, denumirea kender (cânepă) este cunoscută numai în grupa limbilor turce.

La descălecare maghiarii au găsit în noua lor patrie cânepă, cultivată probabil de slavi. O mărturie în acest sens o constituie centura de cânepă descoperită într-un mormânt din Nagykamarás, datat din perioada respectivă.

Primul izvor scris referitor la cânepă datează din secolul al XII-lea. În anul 1198, în timpul domniei lui Bela al III-lea, în Actul Tarifelor Vamale de la Esztergom, printre mărfurile, după care se plătea vamă către vistieria regală, este enumerată și cânepa.

Din documentele care stipulează obligațiile iobăgești în sec. XIII-XV, respectiv mai târziu și din însemnările comerciale, reiese că în perioada Arpadienilor și în evul mediu, cultura cânepii a fost răspândită pe suprafețe mari.

În gospodăriile individuale, până în anii 1960 în mai fiecare localitate se cultiva cânepa pentru uz personal, pânza folosindu-se la fabricarea sacilor, prelatelor, căpestrelor, și în gospodărie, la decorarea interioarelor (fețe de masă, ștergare, prosoape), respectiv pentru îmbrăcăminte. La cultivarea pentru consum propriu se referă probabil și denumirile de "kenderföld", "kenderes" („pământul cânepei", „cânepiște") date, în aproape toate localitățile, unor terenuri comunale.

Cultivarea și prelucrarea cânepii în gospodăria țărănească central-europeană

Activitatea a fost una migăloasă și se compunea din mai multe ocupații succesive: pregătirea solului, semănatul, culesul, scosul semințelor, topitul, bătutul și melițatul, pieptănatul, torsul și fiertul fibrelor.Majoritatea muncilor erau făcute de femei, bărbații participând doar la semănat, cules și transportat cânepa la apă pentru topit.

Terenul ales pentru cânepiște se ara și se îngrășa bine cu gunoi de grajd, toamna.Primăvara se mai ara odată sau se căpălea pentru a mărunți pământul înainte de semănat.

Semănatul cânepii se făcea cu mâna, „pe lună nouă", din aprilie până la sfârșitul lui mai, pe când începea clocitul păsărilor, ca să nu mănânce sămânța.Cânepa pentru fuior se semăna deasă iar cea pentru sămânță rară.

Cânepa deasă se cocea din iulie până pe la 15 august, adică până la sfârșitul secerișului și nu făcea sămânță, de aceea i se spunea și cânepă de vară sau albă.

Față de acesta, cânepa de sămânță, cunoscută și sub numele de cânepa de toamnă sau cânepa verde, se cocea mai târziu, în septembrie.

Culesul începea când planta era galbenă la floare „și ieșea fum din ea".La cules, tulpina se scotea cu rădăcină cu tot, câte un mânunchi.Din 3 mănunchiuri se făcea o mănușă, care se lega cu o legătoare. Mănușile erau așezate în picioare la uscat.

Când erau uscate se tăiau rădăcinile cu săcurea, și se făceau sarcini, adică grămezi de 10 mânuși legate cu nuiele, care erau duse la topit.De la un sat la altul topirea se făcea în ape curgătoare, liniștite și nu prea adânci, sau în gropi special amenajate.

Înainte de a fi dusă la topit, cânepii de toamnă i se scotea sămânța. Pentru aceasta mănunchiurile erau puse la uscat, în picioare, cu floarea în sus și se acopereau cu „vagălogi" (cânepa de pe margine) sau cu paie, ca să nu le ploaie și să

Cânepă pusă la uscat

nu le strice păsările. Erau ținute astfel câteva zile, ca să dospească, după care mănunchiurile se desfăceau și erau întinse la soare, să se usuce. Apoi erau îmblăcite în șură cu maiul sau cu îmblăciul. Sămânța obținută se vântura iar tulpinile erau puse la topit.

Cânepa era lăsată la topilă o săptămână sau două, până când devenea albă și se putea rupe ușor. Atunci se scotea și se spăla bine, după care era pusă în picioare la soare, până se usca, apoi era dusă acasă.

Pentru a scoate firele din tulpina lemnoasă, cânepa era bătută de două ori. Prima dată, cu un melițoi, se frângea tulpina, apoi cu o meliță mai îngustă era mărunțită pentru a se scutura pozderia și pentru a se înmuia și netezi fibrele.Mănușile erau apoi hecelate, adică date pe ragilă, hacelă, pentru a îndepărta pozdării mai mici și pentru a obține firele.

Acestea erau pieptănate cu pieptenele cu dinți de fier și împărțite, după calitate în fuior, câlți și „zgrobenele".

Toate aceste operații se făceau vara și toamna, pieptănatul încheindu-se la Sf.Andrei, zi în care „pieptenii trebuiau încleștați ca să se înclește și gura lupului, să nu facă pagube la vite".

Ca să nu se încâlcească fuiorul, se facea păpușă, apoi, din mai multe păpuși, se făcea un caier, care se lega la furca de tors.

Firul de fuior tors subțire și răsucit, se folosea în special pentru urzeala și băteala pânzei și a anumitor țesături de casă.

Câlții și zgobenele se îndrugau fără furcă sau se torceau gros. Firul de câlți se folosea ca urzeală pentru țesături mai groase: strujaci, saci.

După tors, firele de pe fus erau rășchiate pe rășchietor și făcute jirebii.

Înainte de a fi folosite la țesut, jirebiile trebuiau spălate, ca să se albească firele. Operația se făcea iarna. Pentru început se opăreau de mai multe ori, cu cenușă și apă *fierbinte, după care se spălau cu apă rece și se întindeau la uscat ca să înghețe.*

Apoi se depănau pe vârtelniță, făcându-se gheme și mosoare.

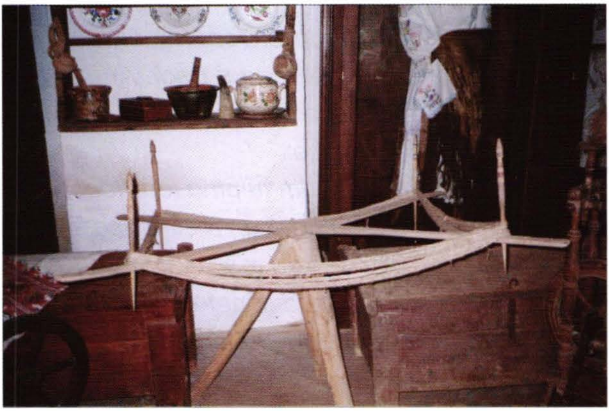

Vârtelnița

Operația premergătoare țesutului era punerea războiului, activitate ce presupunea urzitul, învelitul și neveditul.

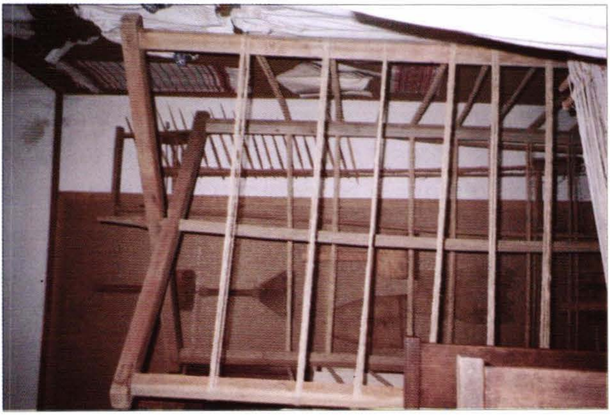

Urzoi

Urzitul era obligatoriu fiindcă prin el se obținea urzeala, adică cantitatea de fire, ce urmau să fie întinse pe război. În funcție de dimensiunile pânzei viitoare femeia măsura firul de pe ghem cu cotul, iar la dimensiunea dorită lega un fir roșu.

Pânză aleasa în razboi

Urzitul se făcea în trecut pe gard, pe pereții casei, pe grapă sau pe urzoi. Lățimea pânzei era data de spata în care se punea războiul.

După ce se termina urzitul urma învelitul sulului dinapoi al războiului. Capătul urzelei se fixa pe vergeaua sulului dinapoi, după care, de o parte și de alta se puneau vergelele de rost, care erau legate la capete cu sfori. Sulul se învârtea punându-se pe el toată urzeala, între fire punându-se vergele de alun pentru ca sulul să se învelească egal. Cand sulul era învelit, capetele firelor erau trecute prin ițe și spată. Datul prin ițe, adică neveditul era operația cea mai complicată, fiindcă prin ea se obțineau motivele decorative. După datul prin ițe, firele erau date prin spată în una din variantele „șir în dinte, bun și rău, tăt bun”, și se legau de sulul dinainte.

Utilizarea cânepii în gospodăria tradițională

Pe lângă fibrele folosite în industria casnică, românii din Moldova obișnuiau să facă din semințele de cânepă, fierte și pisate, o pastă numită în unele locuri „laptele boului" în altele „julfă", utilzată la prepararea turtelor cu julfă de Crăciun.

Tot din semințe făceau și ulei, pe care îl consumau în perioadele de post și cu care ungeau vitele impotriva muștelor.La vite dădeau și turtele, care rămâneau după stoarcerea uleiului, "ca să aibă lapte mai bun și mai gros".

În sfârșit, în satele din Transilvaniei părți din cânepă au fost utilizate și în medicina populară.Astfel țăranii din satul Poplaca făceau ceai de foi de cânepă, pentru alinarea durerilor reumatice.Ceaiul era liniștitor și aducea somnul.

Pentru durerile de urechi, se ținea urechea deasupra unei oale, în care s-au pus cărbuni aprinși și semințe de cânepă; pentru limbrici se bea zeamă din pozderie de cânepă.

Etnologia cânepii

Practici magice și credințe legate de cânepă la români

Imaginarul popular românesc a încărcat această plantă esențială pentru societatea tradițională cu anumite valențe mitico-simbolice și i-a atribuit anumite funcții magice. De aceea în lumea satului de odinioară se credea că e mai mare păcat să furi cânepă decât un sac de porumb. Și aceasta pentru că munca la cânepă era protejată de Dumnezeu.Se zicea dealtfel că, „femeilor care lucrează cânepa, le iartă Dumnezeu păcatele".

Acest mod de percepție justifică, dincolo de rugăciuni, respectarea unor interdicții și performarea de către femei a unor ritualuri provenind din stratul arhaic, ce vizează o recoltă de cânepă bună.

Practicile magice sunt extrem de diverse.

În unele ținuturi, ca să rodească cânepa, la Sf. Vasile femeile beau și jucau în crâșmă jocul erotic „Furca și Fusul", în mentalul popular existând o legătură între semănatul și creșterea plantei și actul sexual. Tot așa se explică stimularea magică a rodirii prin tors și faptul că, în tradiția românească, limita admisă pentru tors era joia înaintea Paștelui.

După acestă zi, mitica Joimăriță pedepsește fetele, care n- au terminat de tors cânepa, fiindcă, potrivit aceleiași gândiri mitico – magice, a continua să torci în timp ce plantele cresc era aidoma cu pângărirea unei femei care poartă deja în pântec rod.

Întorcându-ne însă la zilele ținute pentru cânepă, în satele din Transilvania era interzis să pui tortul pe rășchitoare în ajun de Bobotează „fiindcă s-ar fi făcut volbură în cânepă".

De asemenea, ca păsările să nu mănânce sămânța de cânepă de pe câmp, la 1 februarie, considerată ziua de păsărenie, înainte de răsăritul soarelui, cea mai bătrână femeie din casă trebuia să se scoale și să arunce afară la păsări grău și porumb spunând „Na-vă păsări, asta să fie mâncarea voastră de peste an".

În alte ținuturi, ca să se facă cânepa, femeile trebuiau să joace sau măcar să tropotească la Lăsata secului.

În Moldova, la Paști se trăgeau clopotele toată ziua, în credința că de sunetele acelea cânepa crește.

Existau și sate în care, la șezătorile din vremea semănatului cânepii, fetele săreau cât mai sus, ca, prin magie imitativă, să stimuleze creșterea plantei.

În sfârșit, în alte părți, în vreme ce se semăna, se credea că e bine să te prinzi cu mâinile de păr, ca prin similitudine cânepa să crească mare și subțire, ca părul. De asemenea, ca să crească înaltă, nu era voie să te așezi jos. În sfârșit, nu era voie nici să vorbești în timp ce semănai cânepa, fiindcă s-ar fi făcut volbură în ea.

În Banat, femeile puneau în sacul cu sămânță de cânepă un ou. Ajunse la holdă își făceau cruce, se rugau la Dumnezeu, la Sf.Mărie și zilei în care avea loc semănatul, ca să se facă o cânepă galbenă și moale precum gălbenușul de ou.

Un alt ritual important, menit să stimuleze creșterea cânepii era performat odinioară la Sânziene (24 iunie).În unele locuri femeile făceau acum „măritarea cânepii", adică se duceau dis de dimineață în cânepiște cu unt și mătase și, plimbându-se prin cânepă, ziceau: „săriți toate cânepile din hotar și ajutați cânepa mea, dați la casă nouă că eu mi-o mărit", după care ungeau cânepa din colțurile cânepiștii cu unt.

În alte sate se zicea că în acestă zi se „sânzîienează cânepa".Dimineața înainte de răsăritul soarelui femeia mergea la holdă cu untură descântată și cu un ou. Aici se dezbrăca și se despletea și cu oul într-o mână și untura în cealaltă înconjura de trei ori cânepa, după care ungea cu untură cânepa din cele patru colțuri ale cânepiștii iar oul îl arunca în mijlocul holdei, cu credința că aceasta va face fuior neted și alb.

Cât privește valențele magice ale cânepii, tradiția spune că odinioară Călușarii făceau din sămânța de cânepă un anestezic special .

În alte ținuturi cânepa era utilizată în practicile premaritale de cunoaștere a ursitului.

În sfârșit, planta are și o funcție apotropaică, ce derivă din proprietatea ei de a rezista stihiei apei și putrefacției.

Prin urmare Cămașa Ciumei, Cămașa Holerei și Cămașa de înmormântare, ultima menită să împiedice strigoizarea mortului, erau țesute din cânepă.

Același rol apotropaic îl are și povestirea prelucrării cânepii.În acest caz descrierea transformării plantei în fibră, trecerea ei prin meliță, „chinurile ei", echivalează, prin similitudine, cu ciopârțiea maleficului.

Povestea despre chinurile cânepii a fost cunoscută și spusă în scop terapeutic în trecut și de românii din satul Micherechi, Ungaria.Textul rostit era următorul:

„Nu-l junde pă Petre arînd, / Nu-l junde grăpînd, / Nu-l junde cînepa sămănînd, / Nu-l junde cînepa culegînd, / Nu-l junde cînepa încărcîndu-ă, / Nu-l junde dăscărcîndu-ă, / Nu-l junde în apă băgîndu-ă, / Nu-l junde dîn apă scotîndu-ă, / Nu-l junde cînepa-ntinzîndu-ă, / Nu-l junde melițînd, / Nu-l junde grebănînd, / Nu-l junde fuior făcînd, / Nu-l junde torcînd, / Nu-l junde dăpănînd, / Nu-l junde rîștiind, / Nu-l junde țăsînd, / Nu-l junde pînză făcînd, / Nu-l junde pînza albind, / Nu-l junde chimeșe dîn pînză curuind, / Nu-l junde chimeșe pă iel luînd. / Petre să trăsară curat, luminat, / Ca Dumnezo cînd l-o dat. /Nimica nu i-o fost, / Nimica și nu-i fie, / Pînă-n veacu dă vecie. / Dăscîntecu-i dă la mine / Leacu fie dă la Dumnezo". (Micherechi)

Practici magice și credințe legate de cânepă la maghiari

În tradițiile populare maghiare sămânța de cânepă era considerată bună la descântece.

De asemenea se credea că dacă pui cânepa verde în așternut fug purecii.

Dincolo de acestea însă, la fel ca și la români, majoritatea credințelor populare maghiare legate de cânepă privesc semănatul.

Astfel, în tradiția maghiară sămânța trebuia să fie pregătită în ultima zi de marți dinaintea postului Paștelui.

Cea mai potrivită zi pentru semănat era considerată vinerea. În unele locuri se semăna în sâmbăta rusaliilor „ca să fie cânepa frumoasă".

Pe la începutul secolului al XX-lea, sămânțele erau împrăștiate încă prin ciur, ca recolta „să fie deasă ca sita".

Ca recoltă să fie bogată, cu fire lungi, cânepa trebuia semănată de o femeie dezbrăcată , în tăcere.

Tot pentru ca firul de cânepă să fie lung fetele săreau, se fierbeau tăieței lungi, se presară pozderie de cânepă în urma căruței .

De asemenea era obiceiul ca cel ce semăna, să ia câteva semințe în gură înainte de semănat, iar după ce-și termina treaba să le scuipe, zicând: „Atâta să fie a păsărilor".

Practici magice la slovaci

În ziua de 24 decembrie slovacii începeau să facă pl'•ike (aluat cu mac) iar tăițeii trebuiau să fie cât mai lungi „ca să aibă cânepa cât mai înaltă".

Tradițiile populare slovace cunosc și ele săriturile rituale practicate pentru creșterea cânepii înaltă.Acestea aveau loc în timpul petrecerii femeilor de Carnaval.

Cu acestă ocazie se dansa un dans ritual special, în care femeile săreau peste o laviță sau de pe o laviță pe alta sau de pe laviță pe cuptor, într-un ritm ce dădea impresia că sunt în transă.

În sfârșit, în vreme ce o parte din femei săreau peste bănci, altele cântau cântecul cânepii, încărcat de expresii obscene, ca forme rituale verbale de stimulare magică a fertilității, creșterea cânepii fiind asociată și la slovaci cu sexualitatea.

Tradiția industrială în România

O schimbare în cultura cânepii s-a produs în perioada interbelică, când a început cultivarea și prelucrarea industrială.

Rentabilitatea și câștigurile mari aduse de această nouă ramură a industriei a determinat Ministerul Agriculturii să încurajeze țăranii să producă cânepa peste trebuințele lor personale.

Pentru ajutorarea și înlesnirea culturilor, semințele de cânepă cumpărate de stat, în vederea însămânțărilor, puteau fi procurate prin Camerele Agricole ale fiecărui județ.

Pentru a crește producția, alături de sământă li se dădeau țăranilor și sfaturi practice. Astfel li recomanda semănatul cânepii în ogor de toamnă, primăvara urmând să fie doar grăpat de două ori. Celor care voiau să aibă și cânepă de fuior și cânepă de sământă, li se recomanda să semene 200-300 cuiburi de cânepă pentru sământă, în lanul de porumb.

În sfârșit, cantitatea de sământă fiind insuficientă în țară, Ministerul recomanda țăranilor să semene cânepa în primul an pentru sământă și abia în anul următor pentru fuior.

De la arhaicul semănat cu mâna s-a trecut la semănatul cu semănătoarea. Cânepa de sământă se punea la 55-53 cm distanță folosindu-se cam 15-20 kg de sământă la herctar. În felul acesta se producea sământă multă iar paiele nu erau prea groase iar fuiorul, deși de calitate inferioară, putea fi folosit la saci, frânghii, căpestre.

Pentru cânepa de fuior statul dădea între 90-100 kg sământă la ha.

Soiurile cultivate în România pentru necesități de stat au fost, între cele două războaie, Cânepa Carmagnola, Cânepa Fleischmann și soiul românesc de Dumbrăveni.

Cânepa Carmagnola avea o înălțime de 2-3 m și se recolta la sfârșitul lui august, fiind mai târzie decât cânepa românească.Producția de fibră la un iugăr era în vestul României de 500-800 kg. Fibrele erau de o calitate superioară. Fuiorul lung, moale și alb.

Cânepa Fleischmann, originară din Ungaria, era tot o cânepă cu talie înaltă și cu producții ridicate de tulpini.Fuiorul era lung, subțire și rezistent iar planta se recolta mai devreme decât Carmagnola.

Preluată la naționalizare de statul comunist, industria de prelucrare a cânepii a cunoscut o dezvoltare spectaculoasă. Dacă în 1988 se cultivau 359.000 ha cu cânepă, în 1989 România a ajuns să cultive cu cânepă

439.000 ha și să devină a patra țară producătoare de cânepă din lume, după CSI, CHINA și India, fiind urmată de Polonia, Ungaria și Iugoslavia. Cele mai potrivite pentru cultura cânepii s-au dovedit teritoriile din vestul țării: Nădlac, Iratoș (Jud.Arad), Sânnicolau Mare, Deta, Jimbolia (j.Timiș), Palota (j.Bihor), etc.

Filatura din Fălticeni era considerată cea mai mare din Europa, producția ei plecând aproape în exclusivitate la export.

După 1990 a urmat prăbușirea.Industria de prelucare a intrat într-un cerc vicios: cânepa nu se mai semăna, fabricile nu aveau ce prelucra, au pierdut piața. Urmarea a fost previzibilă: s- au închis majoritatea topitoriilor și filaturilor de cânepă.

Capacitățile de producție în structură și gradul de utilizare a acestora în perioada 1989-2001 a fost următoarea:

Fire tip in,cânepă,iută	**UM**	**1989**	**1992**	**1994**	**1996**	**2000**	**2001**
Capac.totală	Mii tone	45.0	37.0	19.0	19.0	11.0	11,0
Noi și modernizate	Mii tone	-	-	0.5	0.5	0.5	0.5
Grad de utilizare	%	75.6	40.5	36.8	36.8	36.4	31.8
Țesături Tip in, cânepă, iută	**Mii tone**	**1989**	**1992**	**1994**	**1996**	**2000**	**2001**
Capacitate totală	Mil. mp	159.0	132.0	94.0	80.0	32.0	30.0
Noi și modernizate	Mil mp	-	-	4.0	4.0	4,0	4,0
Grad de utilizare	%	77.4	31.8	21.2	25.0	15.6	12.0

Din cele 36 de unități care au funcționat odinioară azi au rămas doar 4-5 topitorii, care supraviețuiesc cu greu.

Și asta în condițiile în care România este unica țară din lume care prelucrează cânepa 100% flaușată, cerută de Japonia și care folosește fibra textilă de cânepă din fir răsucit în confecții.

Industria cânepii în Ungaria

Producerea și procesarea industrială a cânepii apare în Ungaria într-o primă formă la sfârșitul de secol al XVIII-lea, odată cu micii meșteșugari, fabricanți de frânghii.

În toată țara funcționau doar trei ateliere mai mari, de nivelul unei fabrici.

Exploatarea la scară industrială a demarat în secolul al XIX-lea, când au fost puse în funcțiune primele fabrici de cânepă și țesătorii.

În zona nisipoasă (Békéscsanád) unde solul era ideal pentru cultivarea cânepii,au fost construite și primele fabrici de cânepă, ca să se evite transportul plantei recoltate la distanță.

În Ungaria cultivarea și prelucrarea cânepii s-a realizat, până în prima jumătate a secolului XX, în primul rând pentru industria textilă, în parte prin mâna de lucru tradițională, în parte pe domeniile moșierilor, în parte în fabrici aflate în proprietate privată.

O ameliorare a tehnologiei se constată abia din anii 1970, în special la recoltat,odată cu introducerea utilajelor sovietice de arat și balotat. Însă chiar și așa nevoia de lucru manual s-a menținut la 30-40 de ore pe hectar însămânțat.

Perioada de glorie a industriei cânepii în Ungaria a fost între anii 1980–1986, când planta, de o calitate excepțională, se cultiva pe șase-zece mii de hectare, în special în zona de sud-est a țării, cu un randament mediu de 7–9 t/ha.

Ungaria a câștigat o recunoaștere internațională, prin modernizarea tehnologiei din întreprinderile mari și prin organizarea Sistemului de Cultivare Szeged (SZKR).

Produsele realizate (frânghii, sfori, prelate, saci, plăci de pozderie) au avut o piață de desfacere internă și externă (cu precădere rusească) stabilă. Sovieticii comandau din Ungaria, anual, câte cinci milioane de metri de pânză de cânepă, ceea ce asigura desfacerea producției a cinci-șase fabrici.

De asemenea, suprafața pentru cultivarea cânepii de sămânța a fost, până la jumătatea anilor 1980, de 1000–1200 ha, cu un randament mediu de producție de 0,7–1 t/ha, care depășea de regulă nevoile naționale. Astfel, o mare cantitate de semințe era destinată piețelor externe.

Din 1988 a început diminuarea progresivă a suprafeței cultivate pentru semințe, iar după schimbarea de regim și căderea comunismului această scădere a luat valențe tragice.

După prăbușirea Uniunii Sovietice, în Ungaria și în celelalte state est europene cultivarea cânepii a cunoscut un regres.

Începând cu anul 1991,în Ungaria suprafața cultivată a scăzut sub 1000 de hectare, iar în acest moment abia se apropie de această valoare.

Între anii 2001-2003 a ajuns la numai 100–170 ha, cu un randament mediu de 0,3–0,9 t/ha.

În prezent, în Ungaria, societatea Agro-Hemp se îndeletnicește cu cultivarea cânepii, asigurând materia primă pentru industria prelucrătoare.

Societatea cu răspundere limitată propune producătorilor, pe lângă soiurile de Kompolt, soiuri proprii, de exemplu cânepa de la Tiborszállás, care, cu o perioadă scurtă de germinare, dă o recoltă bogată și are un conținut narcotic deosebit de scăzut. În anul 2000 acest soi a fost omologat de statul maghiar.

În Ungaria, la Kompolt, funcționează Centrul de Cercetare Agricolă GATE Fleischmann Rudolf, care din 1920 se ocupă cu ameliorarea calității cânepii.

Pe lângă acesta funcționează și un mic SRL care cultivă cânepă pentru sămânță, pe o suprafață de 200-300 hectare. Sămânța este destinată exclusiv exportului, cu precădere în Europa de Vest și în Canada (fiindcă în zonele respective cultura *cânepii s-a relansat în anii 1990, dar nu există soiuri locale, se importă sămânță de bună calitate din Ungaria și în Olanda).*

Dr. Bócsa Iván, membru al Academiei de Științe din Ungaria, se ocupă de 50 de ani cu ameliorarea calității cânepii. Potrivit cercetătorului, maghiarii au redescoperit această plantă și lor li se datorează răspândirea culturilor în Europa de Vest (mai puțin în Franța), unde cânepa a revenit după o lungă perioadă de prohibiție.

Cânepa de Kompolt este omologată și este considerată cel mai bun soi pe plan mondial. Este recunoscută de statul austriac, german, elvețian, englez și olandez.

Producția anuală de cânepa este determinată de cererea industrială. În Ungaria funcționează în prezent două uzine prelucrătoare: Első Magyar Kenderfonó Rt., la Szeged, și Hungarohemp Kenderipari és Logisztikai Rt, la Nagylak.

Stigmatul cânepii în Europa

Din cauza coținutului de marijuana și hașiș (THC) cultura cânepii a fost interzisă o perioadă în Italia și Germania pentru ca ulterior, datorită presiunilor puternice din partea ecologiștilor și a producătorilor, să fie reautorizată.

În Italia a fost reautorizată abia în 1999, deși înaintea războiului mondial statul acesta a fost cel mai mare producător de cânepă din Europa de Vest.

În Germania cânepa a fost o cultură legală până în anul 1965. Este cultivată din nou după 1988, ca urmare a mișcării naționale ample prin care s-a solicitat acest lucru. După această dată, producția mare de cânepă nu a putut fi valorificată.

În Marea Britanie și Benelux, din anii 1990, s-a permis cultivarea cânepii cu un indice THC sub 0,3%. Din anul 2002, potrivit unei noi prevederi, indicele THC autorizat a fost redus la 0,2%.

Astăzi numai în Suedia și în Grecia mai este interzisă această cultură.

Ignoranța și stigmatul cânepii în România din 2000

Ca și cum colapsul industrial de după 1990 n-ar fi fost îndeajuns, prin Legea 143/2000 privind combaterea traficului și consumului ilicit de droguri, în România se interzicea cultivarea “canabisului”, fără nici o altă specificare . Cum am văzut, cazul nu este singular și poate că în luarea acestei decizii, guvernanții români au ținut seama pe lângă interdicțiile din Europa și de “modelul american" unde cultivarea cânepii industriale este interzisă din 1937, în ciuda faptului că blugii Levis sunt făcuți din pânză de cânepă.

În ce privește România, stigmatul care a urmat s-a datorat asimilării cânepii industriale (cannabis sativa),dintr-o greșeală sau un exces de zel, cu acel cannabis din Tabelul III Anexă la lege. Au fost necesari 5 ani ca să fie corectată legislația și să se treacă de la formula “interzis” la “cultivare controlată”, adică autorizată pe baza unor contracte.

Răul odată făcut,”noul drog” a stârnit multe pasiuni în lumea presei.Și multă dezinformare.

S-a ajuns până acolo încât și azi când spui cânepă spui canabis și puțini sunt cei care se străduiesc să facă diferența, aceasta în condițiile în care cânepa industrială românească este autorizată de Uniunea Europeană tocmai datorită concentației foarte scazute de THC (tetrahidrocanabinol) iar cultivarea ei este finanțată prin fonduri SAPARD.

În sfârșit, mediatizarea negativă a cânepii de către presă și televiziune, intervenția brutală a poliției, care vreme de mai mulți ani a distrus în prezența camerelor de filmat câmpuri de cânepă cultivate pe baza unor contracte cu firme străine sau a arestat câte un țăran ce continua să semene, pe pământul lui, cânepa strămoșească, a produs mari rezerve în semănarea acestei culturii.

Comunitatea oamenilor de știință din România au reacționat la nedreptatea făcută cânepii industriale prin conferințe și articole de presă, obligând, într-un fel, statul să facă anumite corecturi legislative.

Cea mai importantă corectură legislativă o găsim în normele de aplicare a Legii 339 din 2005 privind regimul juridic al plantelor, substanțelor și preparatelor stupefiante și psihotrope.

La Capitolul III Cultivarea plantelor ce conțin substanțe stupefiante și psihortope se fac următoarele specificații:

Art.2. Alin..2 *„cultivarea în scop industrial și/sau alimentar sau pentru producerea de sămânță, a plantelor ce conțin substanțe aflate sub control național, sub limitele stabilite prin normele metodologice, se autorizează de către Ministerul Agriculturii, Pădurilor și Dezvoltării Rurale, prin Direcțiile pentru agricultură și dezvoltare rurală județene sau a municipiului București.*

Alin.3 Furnizorii de semințe de canabis și mac au obligația de a livra asemenea semințe numai către deținătorii autorizației de cultivare.

Alin.4. Cultivatorii de canabis și de mac opiaceu autorizați au obligația de a însămânța terenurile deținute numai cu semințe din soiurile înregistrate în Catalogul oficial al soiurilor și hibrizilor de plante de cultură din România sau din Catalogul Comunității Europene”.

Ea scotea cânepa industrială de sub interdicție, armonizându-se cu Ordinul 1044/ 2003 al Ministerului Argriculturii privind autorizarea unităților de procesare primară a tulpinilor de in și cânepă pentru fibre și cu H.G. 1594 /2003 privind sprijinul direct al statului de acordare de subvenții producătorilor agricoli din sectorul vegetal.

La acestea în anul 2005 s-a adaugat Ordinul 1264 privind aprobarea Regulilor și normelor tehnice privind producerea în vederea comercializării, controlul și certificarea calității semințelor de plante oleaginoase și tehnice.

Tot în 2005, prin Ordinul 200, Ministerul Agriculturii, Pădurilor și Dezvoltării Rurale autorizează funcționarea Organizației interprofesionale a producătorilor și procesatorilor de in și cânepă din România.

Față de România, în Ungaria cultivarea cânepii nu a fost niciodată interzisă, cultura fiind prezentă, permanent, până în zilele noastre.

Așa cum am văzut însă, în perioada schimbării regimului politic și a căderii comunismului industria cânepii și cultivarea acesteia au cunoscut un regres.

Totuși, în ultimii ani s-a înregistrat un reviriment.

Cadrul juridic al cultivării legale a cânepii în Ungaria este stipulat de o ordonanță guvernamentală din 1996, care permite cultivarea cânepii cu un nivel THC de sub 0,2 %. Se sancționează însă cultivarea, deținerea sau consumul cânepii cu conținut THC de 0,2-0,5% THC.

Proiectul

Din 30 noiembrie 2006, Complexul Muzeal Arad, în colaborare cu Muzeul Munkácsy Mihályi din județul Békés, a început să deruleze Programul PHARE CBC intitulat „Cânepa de la etnologie la ecologie - program cultural transfrontalier de revitalizare a culturii cânepii", care cuprinde acțiuni specifice (cercetare, work-schop-uri, seminarii, expoziții) menite să contribuie la redescoperirea în mediul rural a valențelor și utilităților cânepii și la schimbarea mentalității tinerei generații.

Cercetarea în mediul rural a vizat investigarea memoriei satelor privind cultivarea cânepii și identificarea unor purtători de tradiție (români, maghiari, slovaci) care ar putea deveni *formatori de grup, în cazul reluării unor activități precum țesutul cu fir de cânepă.Au fost alese pentru sondaje localități din Câmpia de Vest: Nădlac, Iratoș, Șicula, Buteni (Ro) și din estul Ungariei: Micherechi, Csanádápaca, Letávertes (Hu), zone renumite pentru producții mari de cânepă la hectar.*

Etapa a doua a cercetării a urmărit o evaluare a actualului potențial industrial local de prelucrare a cânepii, de la Stațiunea de cercetări Lovrin la topitoriile și fabricile de cânepă din Sânnicolau Mare, Iratoș, Carei, Szeged și încheind cu filatura de la Timișoara și cu Societarea Cânepa Românească S.A.

Un aspect important în program îl constituie educarea tinerei generații în utilizarea unei vestimentații ecologice.

În acest sens au fost inițiate două work-shop-uri cu tema „Să ne îmbrăcam sănătos", cu prezentarea vechii tradiții și a posibilităților actuale pe care le oferă pânza de cânepă în domeniul creației vestimentare.

Pentru a stimula tineretul a fost lansat un concurs de creație vestimentară din cânepă pentru viitorii absolvenți ai secției de design vestimentar de la Liceul de Artă din Arad.

Promovarea cânepii, a produselor din cânepă și a avantajelor economice obținute prin cultivarea acestei plante tehnice, a constituit și tema a 3 seminarii, două în mediul rural (Buteni și Csanádapáca) adresându-se comunităților rurale și unul în mediu urban, la Arad, unde s-au discutat și posibilitățile oferite de industriile de prelucare a diverselor părți din cânepă (semințe, fuior, câlți, pozderie), accentul punându-se pe produsele ecologice, căutate pe piața europeană și americană.

În sfârșit, tot un scop de promovare pentru publicul larg din zonă l-au avut și cele două expoziții, organizate la Arad și Békéscsaba, care au ilustrat trecerea culturii cânepii de la tradiții(etnologie) la producția industrială și mai departe la o *utilizare modernă, pe baze ecologice, practicată în mileniul III, filmul documentar și pagina Web.*

Cercetarea de la Iratoș

Plantație de cânepă lângă Carei

Cultura tradițională –încercări de recuperare a stratului cultural pasiv

Șicula - Mărioara Bun - o purtătoare de tradiție

Așezată în apropierea orașului Ineu, comuna Șicula este și azi renumită pentru frumusețea costumului popular, lucrat din cânepă. În trecut fiecare familie își avea cânepiștea ei. Oamenii puneau și cânepă de vară, pentru fuior, dar și cânepă de toamnă, pentru sămânță.

În localitate trăiește o purtătoare de tradiții, Mărioara Bun, care la 72 de ani, țese încă la război și coase costume populare pentru toate cântărețele din zonă.

Întrebată de unde a învățat acest meșteșug, bătrâna ne mărturisește: „dă la mama”.În cei 60 de ani de când lucrează, experiența și talentul au transformat-o într-o expertă în lucratul cânepii, în țesut și cusut.

Povestind despre tradiția satului, aflăm că la fiecare casă „s-o găsit sămânță”, nu trebuiau să o cumpere, că aveau.

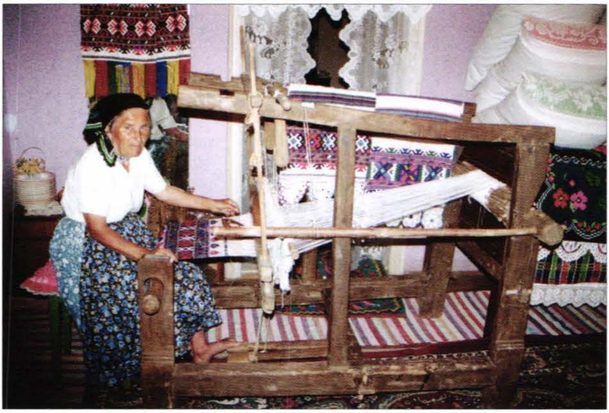

Marioara Bun la razboiul de țesut

Oamenii semănau mai întâi cânepa de vară, „care o fost mai albă”, iar când era coaptă o culegeau și „o băgau în Criș” iar când era topită și uscată o melițau, o pieptănau, și iarna o torceau. Cel mai bun era firul lung de fuior, din care femeile făceau „pânză de tramă”.

Chiar dacă nu era atât de albă, șiculanii foloseau și firele cânepii de toamnă, care se culegea mai târziu.

Oamenii o făceau mai întâi cruce și o puneau la uscat, apoi o băteau cu maiul să cadă semința.Sămânța căzută o vânturau și o puneau în saci.Abia după aceea duceau cânepa la topit la Criș și o țineau în apă mai mult, fiindcă afară era mai frig, apa mai rece și tulpina mai groasă.

De tors, în sat nu s-a tors cu furcă cu roată. *„Cu furcă dă ceva lemn dîn pădure, orice bâtă era bună”* ne explică Mărioara Bun. Continuând povestea cânepii ne spune cum albeau tortul cu cenușă. După ce îl opăreau îl pârlău,îl limprezeau bine și îl *„țâpau la soare”*, iarna în ger.Abia după aceea îl depănau și îl puneau pe urzoi.

Informațiile legate de pusul războiului, cu cele trei operații esențiale: urzitul, învălitul, neveditul, ne demonstrează că acestea se desfășoară la fel de primitiv ca acum 200 de ani.

Denumirile pe care le folosește Mărioara, când ne arată din ce este compus războiul :*”tălpile, cingătorile una în spate, una cu lebedeele, sulul, drâgle, încordătorul, sclobozitorul”* întărește acestă impresie de instrument arhaic, transmis din generație în generație, împreună cu meșteșugul, pe durată lungă.

Cât despre țesut, și la Șicula se țesea în 2 și în 4 ițe. Modelele, din alesătură erau lucrate în 4 sau în 8 fire, cu roșu și cu negru, fiindcă *„asta-i moda”*.

Vrând să știm câte feluri de modele se făceau în Șicula și cum se numeau ele, bătrâna ni le arată pe rând în colecția ei de *„șterguri și măsărițe”:”cu capra”,”cu pana macului”,”cu prescură”,”cu pui”, „legătura cu verde”, „cu pană și frunză”.*

Dintre toate însă, modelul „cu prescura" a fost în Șicula din moși strămoși, și astăzi este „cel mai luat în seamă". "Și amu le place, la multă lume" ne explică Marioara.

Întrebată cum țese lipideele, Maria Bun ne spune că pentru lipidee schimbă sulurile și drâglele și spata, că le face mai late.

Apoi gândindu-se la lipideile de cânepă ține să ne precizeze:"lipideele de cânepă îs mai bune, nu să răsucesc în pat.Îs făcute dîn două ițe, după ce să spală îs mai frumoase.Cu cât o speli, cânepa să face mai albă" și, încheie ea," o fost lumea mai sănătoasă."

Nădlac- tradiția culturii cânepii la slovaci

Orașul Nădlac de azi este plasat la frontiera cu Ungaria.De fapt la trasarea frontierei, localitatea a fost împărțită în două, azi existând și un Nădlac maghiar, în care funcționează o fabrică de cânepă ce are, ni se spune, „contracte cu Grecia".

Nădlacul a fost și este o localitate multietnică, în care slovacii sunt și majoritari.

Interesați de tradiția slovacă, am pus-o pe Mariška Molnar să ne povestească despre felul în care lucrau ei cânepa în Nădlac.

Așa am aflat că fiecare familie cultiva cu cânepă 50 de arii, din care o parte o duceau la fabrică, fiindcă aveau plan, dar își lăsau și pentru nevoile casei.

Semănau prin 15 aprilie și culegeau prin 15 iulie, când cânepa era coaptă, adică atunci când praful de la flori era galben.Oamenii o tăiau cu secera, de la rădăcină, și o făceau snopi.Cea care se ducea la fabrică era încărcată în căruțe și dusă.Oamenii așteptau la rând să predea. Primeau la schimb bumbac.

Restul snopilor erau lăsați pe miriște la uscat, după care se băteau tot acolo, ca să cadă frunzele de pe tulpini și abia după aceea se duceau la Mureș la topit.

Mariška Molnar povestind despre cânepă

Dacă era cald, țineau cânepa în apă o săptămână apoi o spălau și o duceau acasă, unde desfăceau snopii și o răsfirau să se usuce.Când era uscată o melițau cu melița (trepačka) apoi o pieptănau cu două feluri de piepteni(štec),unul cu dinți mai rari, altul cu dinți mai deși.Obțineau un fuior subție din care făceau poale(pol'i) pentru femei și gaci(gatˇi) pentru bărbați, din 12 lați fiecare crac. Din firul mai gros făceau saci și procovițe(pokrovice).

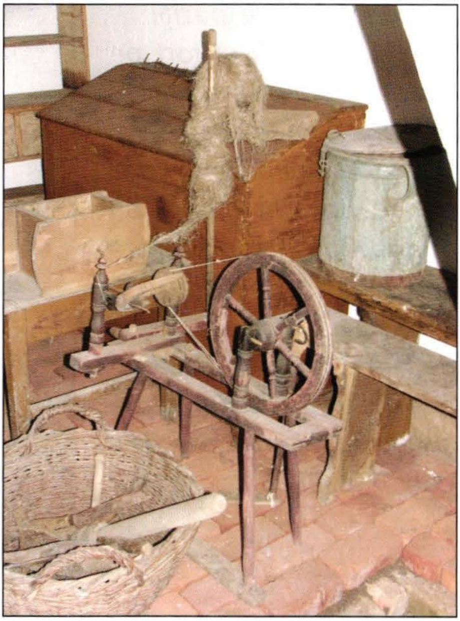

Furcă cu roată

Torsul se făcea cu furcă cu roată, confecționată de dulgherii din sat. Erau și șezători de tors dar se torcea și acasă în familie.

Firul tors se punea pe rășchitor și se făcea jirebii. Urma albirea. Se moiau cu var și cu cenușă de tulei și se săpa o groapă în gunoi și se puneau paie curate, apoi se puneau jirebiile moiate și se acopereau cu paie și cu gunoi. Apoi se scoteau și spălau bine, cu apă în care se puneau puțin clormis, după care se puneau pe urzoi(motovidlă). Urzeala se punea pe război.

Mariška Molnar își amintește că a țesut de la 15-16 ani, până prin anii 50, cât au fost particulari. Îmbătrânind a vândut războiul, dar furca cu roată, pieptenii și motovidla le mai are în pod.

Mai demult se vindeau jirebii și pânză și în piață.

Pentru a vedea cum se țese ne ducem la Červena Zsuzsanna, ultima țesătoare slovacă din Nădlac, care la 79 de ani țese încă și coase ștergare și fețe de masă și îmbrăcată în port popular face demonstrații la expoziții.

Lucrează și tort pe tort dar și pânză în amestec (cânepă cu bumbac).

Ornamentele le face din război dar știe și să coase. Culorile preferate sunt albastru deschis, roșu și roz. Dulapurile sunt pline de textile cu modele slovăcești. Zsuzsanna este și ea o purtătoare de tradiție pentru etnia ei.

Zsuzsanna Červena, țesătoarea slovacă

MÉHKERÉK (Micherechi) - amintiri despre cânepă într-un sat românesc din Ungaria

Situată în județul Békés, la frontieră cu România, comuna Micherechi este și azi una din localitățile majoritar românești din Ungaria. Tradițiile de cultivare a cânepii păstrate de memoria colectivă locală sunt cele românești.

Cercetările au dezvăluit că până la începutul secolului XX, materia primă pentru țesături în sat a fost cânepa, ca mai târziu la țesut să se folosească și alte fire (in, bumbac) în amestec.

Ana Roxin,ultima țesătoare din Micherechi

Pusă să povestească, despre cum a fost mai dămult, nană Ana Târli(Ana Roxin), ultima româncă din Micherechi care mai are război de țesut în casă, își amintește că, odinioară satul avea un loc al lui pentru cultivarea cânepii, numit „cânepiște", așezat în partea de răsărit a hotarului.

Cânepa era semănată de bărbați cu mâna, „în mărțișor".Nu semănau două feluri de cânepă ci numai cânepă de vară, „cânepa dă pă marjine o făceau sămânță".

Culesul se făcea în iunie-iulie. Lucrau femeile.Cânepa deasă o smulgeau cu mâna, cea rară și cu tulpină mai groasă o tăiau cu secera.Apoi o legau în snopi formați din 4-5

„mănunti” și o aduceau acasă ca să se usuce, pe lângă garduri, și să fie curățată de flori și de frunze.

Urma dusul la topit, la „Gropoaia” din marginea satului, unde era ținută la moiat o săptămână, apoi era spălată și dusă înapoi acasă, cu cocia sau cu carul, făcută pupi și pusă la uscat. Zdrobirea cânepii se făcea cu picioarele și abia după aceea cu melița.Urma călcatul fuioarelor, la care în Micherechi se făcea clacă.

După ce scoteau “pozdorii”, cu care oamenii se încălzeau iarna, firele erau grebănate cu grabănul sau hecela, și împărțite în „fuior, bărbie și câlți”.Din fuior se torcea ață subțire pentru cămăși, spăcele, ștergare.Din bărbie se făcea pânză de grosime mijlocie pentru lipidee, gaci din patru lați, cămăși din tort pă tort. Câlții erau pentru saci, funii.

Torsul s-a făcut în localitate cu toate cele 3 tipuri de furci: „bota dă iarba soarelui”, „furca cu tălpău” și furca cu roată.

Ana a avut și ea,după ce s-a măritat furcă cu roată, cumpărată din târg de la Gyula.Totuși ține să ne spună că ” nainte furcile se aduceau de la Românie”.

Torsul începea toamna și ținea toată iarna, dar se torcea „numa lune,mnercuri și joi sara, fiindcă marți și vineri nu erau sări bune”.

În sat se făceau șezători de tors. Ele erau plătite de fete și se țineau la case închiriate. Cele mai cunoscute case în care s-au ținut șezători în sat au fost la bace Diuri a Mîțî, la Pristițu, la Luca, la nană Ană a Mitruțî, la nană Eva Nicoari, la Bocoșu, la Țârloaie, la Crișan, la Roșu, etc.

Începeau seara pe la 6 ceasuri și țineau până la 11, fiindcă înainte de miezul nopții fetele trebuiau să fie acasă.

Fetele se sileau să toarcă cât mai mult până veneau feciorii.Aceștia apăreau pe la opt ceasuri. Câteodată duceau cu ei și câte un „highiduș” ca să joace fetele. Alteori “furau fusăle dă la fete” și acestea trebuiau să îi sărute sau jucau *jocuri* de societate țărănești („*De-a husarii, Întoporatu, D-a pituța, Ușe-bușe, D-a țucatelea, Furatu și scosu fusălor, D-a birăii , D-a fântâna, D-a coriga, Strânsu lămplilor, D-a ciusda, D-a căpitănie, D-a ghezu, Boșoarcă, Pân focuț*") ceea ce făcea munca fetelor mai ușoară și mai plăcută.

După terminarea torsului, femeile înfășurau fierele pe "râștitor", făceau jirebii de 30 de fire, și le albeau.

Albirea se făcea cu leșie fierbinte, într-o căldare găurită.Urma spălarea cu maiul, limpezirea cu apă rece și uscarea la soare.Mai târziu Ana a început să moaie cânepa cu clormis.

Apoi jirebiile erau depănate pe vârtelniță, și începea pregătirea războiului pentru țesut. Se făcea urzeala, se învelelea și se nevea.

Până în prima jumătate a secolului XX îmbrăcămintea se făcea încă în casă din pânză de cânepă.

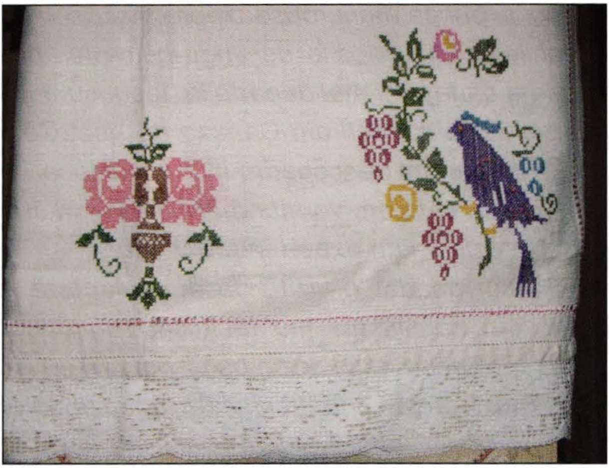

Ștergar de cânepă cu ornamente cusute cu mâna

Csanádapáca - Domján József - meșterul de războaie de țesut și tradiția unui sat maghiar

Csanádapáca este o comună din județul Békés locuită exclusiv de maghiari.

Numele de Csanádapáca îl poartă din 1908 și până la sfârșitul celui de-al doilea război mondial a făcut parte din județul Csanád-Arad-Torontál.

Pusta Apáca a fost colonizată, în anul 1821, cu cultivatori de tutun. Datorită regresului acestei culturi, în secolul al XIX-lea, localitatea s-a reprofilat pe sorg.

Dar, ca pretutindeni în câmpie, familiile semănau și cânepă pentru necesitățile proprii.

Amintirile despre această cultură sunt foarte vagi. Bătrânele vorbesc despre ce au văzut în copilăria lor.Prin case se mai păstrează ștergare din cânepă, cu ornamente roșii și albastre, făcute din alesătură.Tradiția este una locală maghiară.

Ultimii ani în care s-a țesut în sat, s-au făcut mai cu seamă saci și pânză mai groasă de prelată.

Vechile unelte folosite de unguroaice la prelucrarea tradițională a cânepii și mai departe la țesut sunt identice cu cele din satele românești din Câmpia de Vest.Ce s-a putut strânge de la oameni descoperim în muzeul local.

Toți cei cu care am vorbit ne-am trimis, la Józsi bácsi, considerat de sat ca un expert în problemă.

Am făcut așadar o vizită de documentare la familia Domján József. Familia are montat în casă un război de țesut vertical, la care acum țese Józsi bacsi preșuri.

Bătrânul Domján a făcut la viața lui războiaie de țesut pentru mai mulți din zonă.S-a uitat doar la model și a construit și el unul la fel.Ne arată chiar vechi fotografii decupate din ziar cu războaiele făcut de el.

Domján József, meșterul de războaie de țesut

Față de războaiele țărănești, orizontale, acestea sunt verticale, „războaie pentru covoare". De fapt literatura de specialitate menționează acest tip de război ca fiind cel mai vechi.

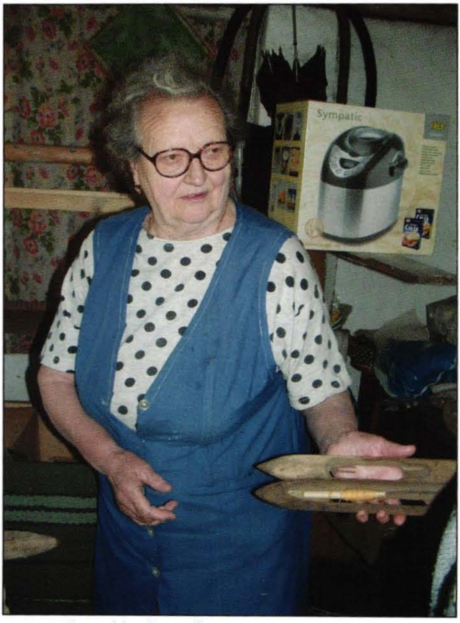

Domján Erzsébet arătând suveicile

Létavértes - Milbik Katalin, o cusătoreasă căreia îi place pânza de cânepă

Comuna Létavértes a luat naștere în anul 1970 prin unirea satelor Nagyléta și Vértes.

Primul dintre acestea, cunoscut și sub numele de Leta Mare a fost un sat în care odinioară a trăit și populație românească, de religie ortodoxă, care apoi a trecut la religia greco-catolică.

Dacă în prima jumătate a secolului 18 aici erau mulți români, la ultimul recensământ, din 2001, dintr-un total de 7045 de persoane s-au declarat de acestă etnie doar 3 locuitori.

Oamenii par să nu mai vorbească azi românește, totuși unii mărturisesc că înțeleg.Memoria satului chiar dacă se referă la tradiții românești a stocat informația în limba maghiară.

Dincolo de pierderile care au avut loc, în timp, sub efectul modernității și al asimilării, ceea ce s-a păstrat în localitate, din cultura materială, poartă încă amprenta românității.

Cu ocazia taberei etnografice organizate la Létavértes, de către Muzeul Munkácsy Mihály, au fost adunate peste 200 obiecte românești.O bună parte din ele au fost textile.

Acestea prezintă elemente specifice românești, atât ca tehnică cât și ca motive ornamentale. Dintre

Katalin Milbik, o talentată cusătoreasă

motivele lucrate de femeile din sat, motivul crucii cu brațe egale, denumit „prescurița" este în mod evident românesc.

Tradiția locală a țesutului implică și o tradiție a prelucrării cânepii.

Venind peste ani să adunăm informații despre cânepă, într-o localitate în care nimeni nu mai prelucrează acestă plantă rentabilă, ni s-a arătat totuși o „vale", în care se topea planta, pe vreme când oamenii o semănau.Snopii erau fixați la capete cu pari, și se acopereau cu „chină".Apoi se spăla bine și era pusă la uscat.

Munca să făcea totdeauna pe vreme caldă, fiindcă cânepa uscată se zdrobea mai ușor.Unealta cu care fărmițau tulpina se numea „zdrobălău".

Colecția de ștergare

Informațiile adunate din Létavértes indică folosirea a două tipuri de unelte: zdrobitoarea dințată și melița cu deschidere strâmtă, făcând astfel distincție între două momente ale prelucrării cânepii - zdrobit și melițat.

După melițat urma dărgălitul, grebănatul, torsul, spălatul tortului și urzitul. Létavértes este singura localitate în care prelucrarea cânepii s-a făcut în simbrie (melițat, dărgălit, grebănat, tors, spălatul tortului, urzit), fiind angajate pentru aceasta femei din Transilvania, care munceau pentru o pătrime din producția totală.

Munca era aceeași ca în toate satele de câmpie, românești, unguresti sau cu populație slovacă. La fel se punea și aici războiul iar țesutul se făcea cum s-a învățat în bătrâni.

Mărturie stau ștergarele, fețele de masă și lipideele din dulapuri, fiindcă azi nu mai țese nimeni. Piesele utilizate la prelucrarea cânepii sunt expuse în muzeul local.

Am cunoscut în localitate o cusătoreasă, Milbik Józsefné, care are propria sa colecție de textile.

Pensionară și singură, Katalin Milbik învață tinerele fete din sat acest migălos meșteșug.

Pasiunea pentru ornamentele deosebite de tot ceea ce înseamnă tradiție locală a determinat-o să-și procure, în călătoriile ei prin Transilvania, modele secuiești și ceangăiești.Cu acestea participă la expoziții și concursuri zonale.

Totuși îi place să lucreze pe pânză veche din cânepă, un material tradițional de bună calitate. De aceea ea cumpără din localitate lipidee pe care după aceea coase și brodează transformându-le în peretare, fețe de mese, ștergare viu colorate.

Ceva din vechea cultură a cânepii supraviețuiește în Létavértes datorită pasiunii de a coase a acestei talentate femei.

În ultimii ani, Casa de Cultură din Létavértes a organizat în mod regulat expoziții de etnologie, pentru ca atât localnicii cât și vizitatorii din afara comunei să aibă acces la fragmente din istoria așezării.

În anul 2006, în cadrul unei expoziții de amploare (intitulată „Țesături și sculpturi în lemn”), au fost prezentate textile populare locale păstrate încă în comună.

Buteni - Un fost primar, o țesătoare și ultimul frângier tradițional

Interesați de cultura cânepii într-o localitate de deal și de posibile diferențe față de satele din câmpie ne-am deplasat în comuna Buteni.

Povestea o începe Gheorghe Motrea, vechiul primar, care a strâns tot ce a putut din sat și a făcut un muzeu.

Crescut în Buteni, Motrea ne spune că și aici odinioară tradiția era ca fiecare familie să semene jumătate de lanț de pământ cu cânepă, pentru nevoile proprii.Dar pământul trebuia să fie bun, gras, de calitate.

Butincenii semănau și cânepă de vară, care era mai subțire, pentru fire, și cânepă de toamnă, pentru sământă.

La cules lucrau bărbații, care smulgeau planta cu rădăcină.De topit se topea în Criș.Când era cald se ținea o săptămână, când era frig, mai mult.Și cânepa de toamnă care era mai groasă, mai firoasă se ținea mai mult.

Celelalte munci le făceau femeile:melițatul, pieptănatul, sortatul firelor în fuior, bărbi și drugălei. Pozderia care cădea la melițat o puneau pe foc.

Nană Sofie, ultima țesătoare din Buteni, ne povestește așezată în fața războiului, că fiecare calitate de fir își avea rostul lui.Din drugălei făceau ponevi pentru cai.

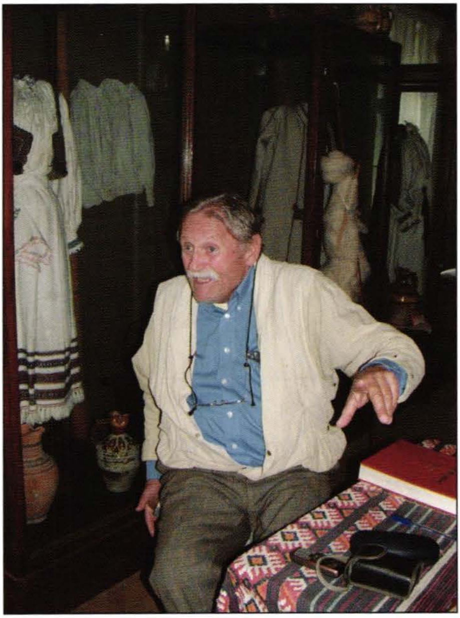

Gheorghe Motrea în muzeul din Buteni

Ea a început să toarcă și să țească în 1956, pe când avea 15 ani. Femeile torceau în sat și cu vechea furcă cu fus dar și cu furca cu roată.Acestea se făceau chiar în Buteni de lemnari, precum Pantea Mitru sau Roșu, „cel care a făcut și războaie".

Firele toarse, butincenele „le-or pus pe răștitor și le-or făcut jirebii".După aceea, ca să le albească „le-or pus în pârlăul *cu cenușe"*.Apoi făceau urzeala și învăleau drugile de la război cu ea.

Dacă *„în bătrâni"* se lucra *„tort pă tort"* adică cânepă pe cânepă, cu vremea femeile s-au învățat să facă lipidee din

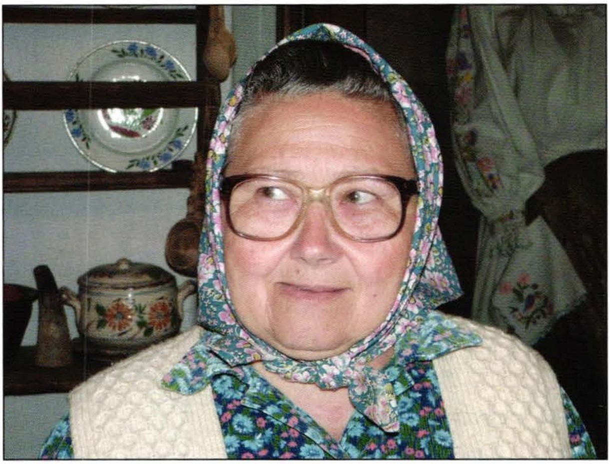

Sofia Boc, o țesătoare pricepută

„cânepă cu misir"(bumbac).*"Să învălea în cânepă și se bătea în misir"*.Alteori, *„ca să nu să taie pânza"* puneau o suveică cu misir una cu cânepă.

În toate cazurile însă un lat de pânză era de 60-70 cm, după mărimea spatelor cumpărate de la moți.

Ca să înțelegem, cât era de complicat neveditul, nană Sofie ne arată cum se băgau fușteii.După cum voiai să fie pânza trebuia să țeși în 2 ițe sau în 4 ițe sau în 3 ițe.

Pânza pentru lipidee, ca trebuiau să fie mai tari, *„să nu să rupă sub om"*, se făcea în 4 ițe.Sacii ea îi lucra pe dos în 2 ițe și pe față în 3.

Ornamentarea pânzei în țesătură se făcea prin alesături, în spată.

Specific pentru Buteni, față de satele din jur, sunt vrâstele și ornamentele făcute din război cu ață „mnerie" („cu vânăt") la care se adăuga negru, roșu, bordo.

Dungile galbene de la saci se obțineau „cu galiță" .

După ce era scoasă din război pânza se albea la soare, fiind udată și pusă la uscat în mod repetat. Albitul trebuia să se termine până în mai, fiindcă „după ce înfloreau pomii", ne explică nană Sofie, " nu se mai albeau atât de bine".

Lucru nu se termina aici, butincencele cosând pe ștergare și măsărițe forme „cu brânca". Alteori ornamentele se făceau din tăieturi și ciur.

De la nană Sofie ne ducem la ultimul frânghier tradițional.Bătrân și cam bolnav, Petru Cologea, continuă să facă frânghii și căpestre pentru cai, după cum a învățat când era tânăr.Se mișcă greu și munca cu instalațiile improvizate pare rudimentară, dar în mâinile lui firele se împletesc uniform și rapid. Ne arată.Cu randament mai mic, împletitura pare făcută de fabrică.

Petru Cologea, ultimul frânghier

Cu frângiile și căpestrele făcute, baci Coloja se duce în fiecare săptămână la târg la Pâncota, la Gurahonț, la Hălmagiu, fiindcă unde sunt cai se vinde și marfa lui.

Prelucrarea industrială

Stațiunea de Cercetare și Dezvoltare Agricolă Lovrin și sămânța de elită

Prima oprire în acest traseu industrial al cânepii este Stațiune de Cercetare Lovrin.

Avem o primă întâlnire cu ing.Carmela Duma, o persoană care pare să trăiască numai pentru cânepă.Ne duce să vedem loturile de cânepă. Ne povestește despre munca grea în care sunt prinși cu toții, despre atența necesară în cultivare, despre plantele ce trebuiesc distruse pentru a păstra soiurile pure, despre modul de recoltare a loturilor, despre rigurozitatea unui calendar și despre numeroasele ei ceasuri de observație.

Vizităm laboratorul, vedem aparatele. Ni se arată, ni se explică, ni se vorbește despre dotările necesare, care în sfârșit se vor face fiindcă grupul de cercetare a câștigat un proiect.

Apoi îl întâlnim pe directorul stațiunii care ne face un scurt istoric al acesteia și al performanțelor obținute în timp.Vizităm Casa cânepii, vedem în sfârșit semințele soiului Lovrin 110 în jurul căreia se centrează întreaga muncă.

Inițierea în activitatea propriu-zisă de cercetare, cu care încet începem să ne familiarizăm, ne-o face dr.prof.univ.Valeriu Tabără, conducătorul colectivului de cercetare.

„Drumul cânepii pentru producție începe la Stațiunea de Cercetare și Dezvoltare Agricolă Lovrin, unde se cultivă cânepă omologată pentru producția de fibre și sământă și unde se fac cercetări pentru obținerea unor noi linii din cânepă, care să asigure pe lângă producții mari de sământă și producții mari de sământă cu destinația-producție ulei.

Înființată în 1946, pentru a acoperi, prin cercetările efectuate, aria de cultivare a cerealelor și plantelor tehnice din vestul României, Stațiunea Lovrin a început cercetările în domeniul cânepii în anul 1957.

În prima etapă s-a studiat un set de soiuri și linii de diverse proveniențe, între care, Carmagnola ICAR 12, Fibramulta 151,etc.

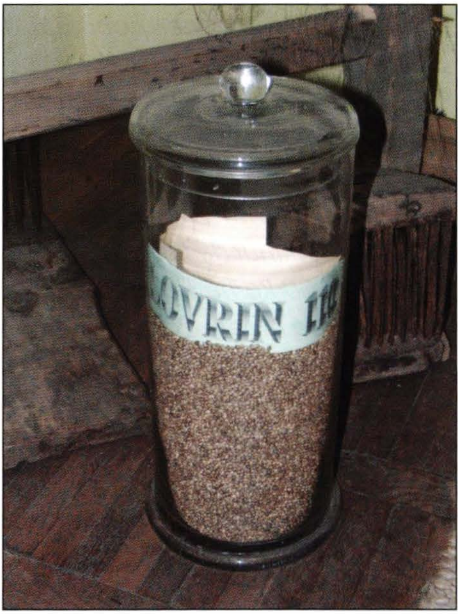

Soiul de cânepă Lovrin 110

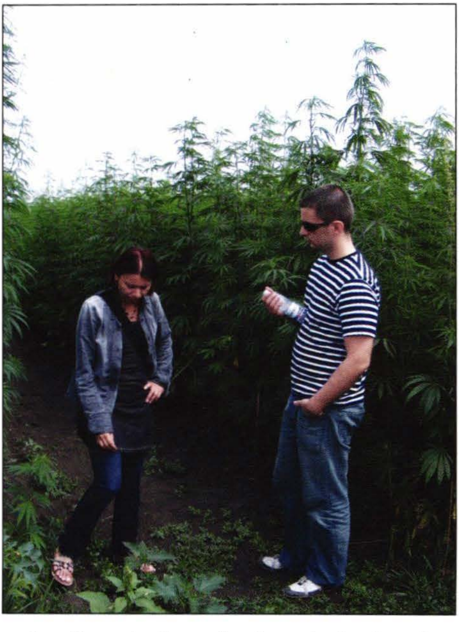

Ing.Carmela Duma în plantația de cânepă

Într-o primă etapă, când a fost creat, de către Institutul de Cercetări Agronomice al României soiul dioic de cânepă Fibramulta 151, omologat în anul 1965, stațiunea Lovrin a fost doar colaborator.

Al doilea soi de cânepă, cu o arie mai mare de extindere în cultură a fost Lovrin 110, creat de stațiune prin selecție individuală *repetată asupra unei populații de Silistra, provenită din Bulgaria.*

Soi de cânepă dioică, cu cea mai bună fibră și producție acceptabilă de sământă, este cultivat în Câmpia de Vest și în sudul Transilvaniei.

Soiul Lovrin 110 asigură producții de tulpini de 90-110q/ ha cu un conținut de fibre de 27-30% și o producție de sământă de 900-1200 kg/ha.Randamentul de fibră este de 53-57,1%, rezistența la rupere 25,7-39,6 kmf, cu flexibilitate de 28,2-37,6 mm și o finețe de 33,8 Nm.Fibra prezintă o calitate foarte bună.

Este o plantă rezistentă, cu grad mare de adaptabilitate la condiții de mediu, care suportă bine temperaturile scăzute și seceta.

În plus, având o plasticitate ecologică ridicată, soiul Lovrin 110 poate realiza producții stabile în toate zonele de cultură ale cânepii din România și chiar din țările Uniunii Europene.

A fost omologată în 1981 și recunoscută de Uniunea Europeană datorită cantității scăzute de THC(sub 0,2%).

Colectivul de cercetători care au lucrat la obținerea acestui soi au fost: Rodica Paraschivoiu și Valeriu Tabără.

Însă în ciuda acestor calități și a aprecierii de care s-a bucurat pe piața internă și pe cea externă, cultura de cânepă, inclusiv soiul Lovrin 110 se găsește în cultură pe suprafețe restrânse(câteva sute de hectare).

Datorită expirării intervalului de aprobare pentru cultivare, soiul Lovrin 110 a fost reintrodus în testare la ISTIS în anul 2005-anul 2007 fiind cel de al treilea an de testare sub aspectul conținutului de THC la laboratorul din Blaj.Rezultatele confirmă faptul că soiul Lovrin 110 are un conținut în THC sub limita de 0,2% impusă de Uniunea Europeană.

În anul 2006, grupul de cercetători care lucrează în laboratorul de ameliorare a cânepii a câștigat un proiect de cercetare și promovare a unor soiuri de cânepă pentru fibră *și sămânță cu un conținut de THC sub 0,2%, limita admisă de Uniunea Europeană.*

În prezent sunt obținute și în curs de testare liniile noi de cânepă dioică Lovrin 200, Lovrin 201 și Lovrin 202, având 25% fibră brută și 35% fibră tehnică.Realizarea acestor linii aflate în testare la ISTIS îi aparține prof.dr. Valeriu Tabără și drd. ing.Carmela Duma.

Aceste linii, în urma testelor de producție se dovedesc a fi mai bune decât decât soiul de cânepa dioică Lovrin 110, având toate șansele să fie omologate ca soiuri în 2008.

În 2007 la S.C.D.A Lovrin s-au cultivat 10 ha de cânepă, cu cânepă de fibră și de sămânță.Sunt culturi comparative de control, orientare și concurs, în care sunt testate soiurile consacrate folosite la material inițial de ameliorare și linii noi de cânepă dioică cu potențial ridicat de producere tulpini cu conținut mare de fibre(peste 30%) și capacitate mare de producere sămânță.

În același timp la S.C.D.A. Lovrin se testează în câmp diverse tipuri de tehnologii pentru cultivarea cânepii, care să pună în valoare potențialul de producție al acestei atât de valoroase plante, care este cânepa".

***

Toată lumea așteapă omologările, fiindcă doar astfel sământa de aici poate să plece la cultivatori, pentru a fi înmulțită.

Apoi, ni se spune, vin alți cultivatori, care seamănă planta pentru fibră. Particulari și asociații ei au contract cu fabricile de prelucrare.

Ne mutăm prin urmare și noi atenția spre topitorii.

S.C. Carin S.A - Iratoș - o bătălie pierdută

Plasat la frontiera cu Ungaria, într-o zonă cu pământ bun, prielnic pentru cultivarea cânepii, satul Iratoșul Mare a fost una din localitățile renumite în vestul țării pentru marea producție cânepa prelucrată aici.

Fabrica de cânepă din Iratoș s-a deschis în 1930, patron fiind Bocsanski Ladislau, un evreu.Pe timpul acela cânepa se tăia manual.În anul 1948 fabrica a fost naționalizată.

În ani a devenit una dintre cele mai renumite din țară. Pentru a-și asigura materia primă necesară, se încheiau contracte cu satele din jur, Iratoș,Turnu, Dorobanți. Se semăna cam 600 ha de cânepă.Sământa se aducea de la Suceava.Cânepa de vară se cultiva doar pentru producție.Snopii erau plătiți pe categorii.

Înainte de 1989 la S.C. Carin S.A. Iratoș se produceau 4000 t de fibră. Angajații aveau locuințe de servici și cantină.

Una dintre fostele muncitoare, Silvia Robu, povestește că se lucra la două benzi până la balotat fuiorul și câlțul.

Topirea se făcea în bazine speciale pentru topit.Cânepa se ridica cu macaraua.Munca era grea.Acolo lucrau numai bărbați.Când apa era rece, cânepa se ținea în bazine două luni.

În anul 1978 la Iratoș a fost forat un puț cu apă termală, care a fost introdusă în bazine, operația de topire reducându-se la 3-4 zile.

După ce se scotea din bazine, cânepa era pusă în picioare, pe câmp, la uscat.2-3 săptămâni dacă era vreme ploioasă. După care era depozitată în niște șoproane mari.Melițatul se făcea cu utilaje rusești.

Fabrica fiind în subordinea Trustului inului, cânepii și bumbacului din București, fuiorul și câlțul s-au balotat și s-au predat pentru export în Rusia, RDG și în țară, la fabrica de prelucrare.

În 1995 la Iratoș lucrau 300 de angajați, în trei schimburi încât producția nu se oprea niciodată.

Privatizarea fabricii din 1997 a fost considerată o reușită.În urma cumpărării, acționarul principal, cu 94,4 acțiuni, a devenit firma germană Tren Hane.Patronii acesteia Matthias Schillo și Anton Holles declarau în 1998 „suntem bucuroși că am găsit cea mai bună fabrică din lume și că am făcut o afacere bună”și făceau publică intenția de a dezvolta fabrica, vorbind pentru acel an de o investiție de 350.000 DM, în vederea unor lucrări de reparații, retehnologizare, îmbunătățirea bazei agricole, a tehnicii de recoltare.

În anul 1999, S.C.Carin SA Iratoș avea cea mai mare plantație de cânepă din țară.

Firma	Judeţul	Plantaţie de fire ha	Plantaţie de seminţe ha	Depozite cu recolta din 1998 în tone
S.C.Carin S.A	Arad	448	407	1 900
S.C.Carpic SA	Satu Mare	330	20	1500
SC In Cînepă Beclean	Bistriţa	170	0	200
SC Lutex Lusuş SA	Mureş	145	20	300

În anul 2000, în condițiile în care se lucra cu utilaje rusești produse în 1975, potențialul producției de fibre pe care îl estima fabrica din Iratoș era:

Cantitate în tone	Tip	Utilizare	Fire până la
100	Fire lungi TS	Textile subţiri	NM 18
100	Fire lungi T1	Textile	NM 14
50	Fire lungi F1	Textile tehnice	NM 10
100	Fire scurte C1	Textile tehnice	NM 5 subţire
100	Fire scurte C2	Textile tehnice	NM5 gros
80	Fire scurte C3	Fir gros sau lană	NM1 gros
80	Fire scurte C4	Producţie de lână	-
1800	Pleve	Plăci de cânepă	-

În sfârșit, în anul 2000, S.C.Carin SA a continuat să dețină cele mai mari plantații de cânepă:

Firma	Județul	Plantația de fire în ha	Plantația de sămânță în ha	Plantația de semințe de elită în ha
SC Carin SA	Arad	571	139	76
SC Carpic Carei SA	Satu Mare	70	0	0
SC Cânepa Beclean	Bistrița	0	0	0
SC Lutex Luduş SA	Mureş	65	0	10
	Cluj	5	0	0
	Sibiu	110	0	0
	Botoşani	15	207	50
	Neamț	0	3.5	0
	Timiş	0	50	0
Total		836	426.5	146

În 2002, din 1200 ha cultivate în România peste 900 ha reprezentau contracte ale întreprinderii SC.Carin SA, încât din cele 850 t de fibră produsă 650 t s-au prelucrat în județul Arad.

Pentru ultima oară găsim fabrica pe lista întreprinderilor care procesează cânepă în anul 2003.În acel an în județul Arad s-au mai cultivat încă 760 ha iar fabrica avea 125 de angajați.

În ciuda tuturor acestor performanțe, care determină cuprinderea fabricii în programul guvernamental de investiții, schimbarea conducerii, preluarea ei de către o altă firmă româno-germană, care vinde stocurile fără să mai producă, duce la acumularea unor datorii, care determină AVAS să o vândă la licitație pentru recuperarea acestora.

Singura interesată să cumpere s-a dovedit SC Crimatex, o firmă de transporturi rutiere și de mărfuri din Variaș. După preluare o parte din utilaje au fost cumpărate

Hala fostei fabrici de cânepă de la Iratoș

de fabrica de cânepă din Nădlac, iar restul s-au vândut ca fier vechi.

Topitoria și „dealul"de pozderie

Azi din fabrica care a deținut decenii la rând 75% din producția națională de cânepă-din care 80% mergea la export în Ungaria și Iugoslavia- n-au mai rămas decât pereții fostelor *hale și imensul câmpul de uscare pustiu. Bătălia pentru cânepă la Iratoș este definitiv pierdută.*

Nădlac - o fabrică în conservare

O primă fabrica de cânepă din Nădlac a fost deschisă prin anii 1930 de familia Ciobanu.Noua fabrică, care lucrează din 1977, s-a construit viz-a-viz. A funcționat ca secție a Fabricii din Iratoș. Totuși și-a avut propria istorie și propriile cifre de producție.

Pentru a ne familiariza cu prelucrarea industrială, ne ducem la Maria Molnar născută Tergulica, care a fost angajata fabricii din Nădlac din 1968 până în 1990. Ea a lucrat la scuturător, la câlți, 16 ani „și era acolo praf și lucrau și de Crăciun și duminica.Mergea pe jos .Iarna era foarte frig".

Maria Molnar născută Tergulica

În perioada comunistă la fabrică se lucra în 3 schimburi: între orele 07-15 ;15-22 și 22-07 .Se produceau 50 de baloți de fuior și 80 de câlți.

Maria Molnar locuiește în casă cu fiica ei, tot Maria, care s-a angajat aici în 1977.Ea a lucrat la imobilator. Acum *că fabrica este închisă stă acasă. Cele două femei ne explică fluxul tehnologic.*

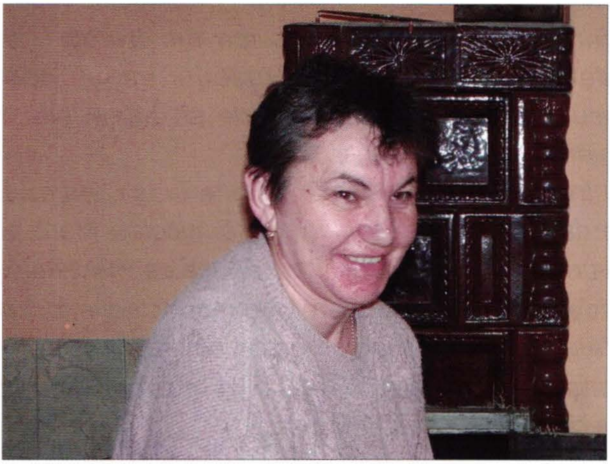
Fiica Mariei, lucrătoare la Fabrica de cânepă din Nădlac

Cânepa se topea la topitorie, care la Nădlac este un canal, în care se pompa apă de de la Mureș.Munca era foarte grea încât aici lucrau doar bărbații.

Cânepa topită se punea la uscat apoi se ducea la prelucrare, unde lucrau mai mult femei. Primul utilaj era zdrobitorul, care zdrobrea tulpina, după care urma turbina, care pieptăna, încât ieșea fuiorul frumos.După cum era cânepa, fuiorul era și el alb, verde sau negru.Mergea la sortare, unde făceau niște capete și îl balotau.În partea doua, a intrat câlțul la scuturător, care îl scutura bine, apoi ajungea la imobilator care iar l-a curățat și apoi era făcut baloți.

Fabrica din Nădlac s-a privatizat și ea transformându-se în SC Livius Câmpan SRL. O vreme producția a mers foarte bine, încât au fost cumpărate o parte din utilajele de la Iratoș.Producția se vindea aproape în întregime în Iugoslavia și în Ungaria.Costurile ridicate de producție au făcut-o însă să piardă piața.Depozitele sunt pline de marfă.Pe moment producția s-a oprit. Se așteaptă cumpărători, care ar relansa producția.

Întreprinderea de in și cânepă Sânnicolau Mare este a doua întreprindere, după Fabrica din Iratoș, din cele subordonate până în 1989 Trustului inului, cânepii și bumbacului București, dispărută de pe harta industrială a României în ultimul deceniu.

Întreprinderea n-a avut o istorie lungă, prima fabrică, cea de cânepă fiind deschisă la Sânnicolau Mare prin anii 70.Ei îi urmează însă, în 1973 o Fabrică de Plăci Aglomerate din puzderie de cânepă.La vremea respectivă a fost cea mai mare fabrică de plăci aglomerate din țară, cu tehnologie occidentală. În sfârșit, în 1975 își începea activitatea și Fabrica de Filatură de Cânepă.

Considerată cea mai mare filatură și topitorie din vestul României, la fuior și fibre lucrau 800 de angajați.

Pentru necestităților fabricii, se semănau în zonă 18.000 de ha de cânepă.Sământa era adusă din Moldova, de la Botoșani.

Utilajele aveau o linie de producție de 3400 t pe an.

Ing.Mihai Staica

În perioada 1985-1990 complexul industrial oferea spre vânzare pe piața românească și la export, o gamă largă de produse finite: plăci aglomerate, țesături din fire de cânepă, saci textili, fibre de cânepă.

După 1990 lucrurile au început să se deterioreze. N-a mai fost plan de însămânțări, oamenii au schimbat culturile.Li s-a părut că în cazul cânepii banii sunt greu de recuperat. Fabricile n-au mai avut materie primă, liniile tehnologice nu puteau fi pornite pentru cantități mici. Costurile au devenit prea mari.

Așa s-a ajuns ca din faima de altădată azi să nu mai existe nimic. Privatizarea a însemnat și în acest caz moartea fabricilor de prelucrare a cânepii. Activitatea a încetat în 1997. Vechile utilaje au fost vândute la fier vechi.

Povestea ne-o spune ing. Staica Mihai, martor la tot ce s-a întâmplat .

Încearcă să ne convingă și să se convingă că în condițiile actuale industria cânepii nu mai este rentabilă și nici nu mai este posibilă.

Argumentele înșirate sunt multe: oamenii care nu mai sunt interesați, legislația neclară, „problema cu drogurile”.Să fie oare așa.?

S.C.Carpic S.A.Carei – „cu pași mărunți și să rezistăm"

Fabrica de cânepă din Carei este una dintre puținele care a rezistat în toată degringolada produsă de lipsa de materie primă datorită scăderii cantității de cânepă de fibră semănată în țară după 1989 și de Legea 143 din 2000 , care trece cânepa pe lista plantelor ce conțin substanțe psihotrope.

Privatizată în 2005 , acționar principal și manager a devenit Rodica Maxi, președinta Asociației producătorilor și procesatorilor de in și cânepă din Crișana, președinta Consiliul pentru produs Plantele textile și produse procesate, recunoscut prin Ordinul 1285 din 2005.

Interior fabrică S.C.Carpic S.A.Carei

Noua politică a intreprinderii este aceea să reziste. A vândut o parte din terenul fabricii la cererea acționarilor dar este singura fabrică care a rezistat în vestul României, zona considerată cea mai potrivită pentru cânepă.

În anul 2007 lângă Carei sunt însămânțate 40 ha de cânepa iar S.C.Carpic SA, cu profil de producere și prelucrarea fibrei de cânepă oferă spre vânzare fuior și călți de cânepă care se folosesc la zugrăveli și fresce de biserici.

D-na Rodica Maxi știe ce se întâmplă în fiecare țară cu cânepa.Cunoscând utilitățile largi ale plantei în lume, este convinsă ca va urma o explozie de cereri.

Știe că sunt multe probleme și ne și vorbește despre ele. Mecanizarea ar trebui rezolvată.Topirea în apă presupune costuri mari.Caută soluții.Germania face topirea la rouă dar ei produc fibra scurtă, utilizată în industria de automobile.

Vizitând topitoriile cu d-na Rodica Maxi

S.C Carpic SA este implicată într-un proiect european în care sunt cuprinse 5 țări, 5 societăți, Universitatea Aurel Vlaicu din Arad și Universitatea din Iași.

Managerul proiectului, Dr.Cecilia Sârghie de la Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad, testează la Carei topirea cânepii cu enzime.

Topirea cu noua tehnologie se realizează într-o singură zi. Se desprinde pozderia și se obține firul. Deocamdată procedeul este în curs de cercetare, dacă reușește se va trece la utilizarea lui la scară industrială, ceea ce înseamnă reduceri de costuri.

SC.Carpic SA are toate motivele să reziste.

Dintre fostele atelierele mici de frângii unul, condus de străbunicul meșterului Bakay Nándor, fondatorul Fabricii de Frânghii de la Szeged, a fost la Zenta.

Fiul acestuia, Bakay János György, a obținut în anul 1801 diploma de maistru și, mutându-se cu familia la Szeged, a continuat aici tradiția moștenită de la tatăl său.

Și fiul său (tatăl lui Nándor, care ulterior va fonda fabrica de la Szeged) s-a dovedit a fi un bun și apreciat meseriaș.

La vârsta de 17 ani, Bakay Nándor pleacă în străinătate, cu diploma de calificare profesională în buzunar. Revine acasă după șase ani, cu un bagaj de cunoștințe și experiență managerială deosebită. În 1859 dobândește atestatul de maistru, dar își va afirma cunoștințele doar după decesul tatălui său, când îi este lăsat prin moștenire atelierul aflat pe marginea falimentului.

Bakay Nándor a fost cel care a lărgit, pentru întâia oară, paleta produselor fabricate la scară industrială din cânepă. Dincolo de frânghii și sfoară, a început să producă hamuri, furtunuri, pânză rezistentă pentru activități industriale.

În anul 1873 înființează o fabrică mecanizată de frânghii, furnizând marfă nu numai pe piața locală și pentru locuitorii din zona Szeged, ci și pentru armată și pentru export.

În anul 1877, printr-o investiție colosală, pune bazele celei mai moderne uzine mecanizate de mari dimensiuni, în care un utilaj cu aburi producea energia electrică necesară procesului de fabricație. Aparatura necesară celor 100-120 de angajați a fost importată din Marea Britanie.

Dezvoltarea uzinei a fost însă împiedicată de inundații, incendii, alte calamități, dar și de exproprierile necesare sistematizării orașului.

În ciuda greutăților, întreprinderea se menține și, la 5 aprilie 1886, proprietarul ei fondează societatea pe acțiuni Prima Filatură Ungurească (Első Magyar Kenderfonógyár Rt).

S.C. Firi-Vigonia SA Timișoara

Ing.Silviu Ionescu

Desprinsă din fostele Uzine Textile Timișoara în anul 1992 și privatizată inițial sub numele de RI-FI Filatura Vigonie SRL, cu 50 de angajați, S.C. Firivigonia SA este azi o firmă cu capital integral privat, specializată în domeniul textil, cu următoarele activități de producție: o filatură de vigonie; un atelier de țesut mecanic, care produce țesături tip in, tip cânepă și vigonie, cu destinație îmbrăcăminte exterioară, îmbrăcăminte de protecție, articole tehnice și țesături de uz gospodăresc; un atelier de țesut cu războaie manuale, un atelier de confecții, un atelier de tricotat din firele produse de firmă, o linie de vată hidrofilă pentru uz medicinal. Manager este ing. Silviu Ionescu iar firma are 120 de angajați.

La oferta de mărfuri două articole ne interesează în mod special: firele și textilele din in, cânepă în amestec cu bumbac.

În anul 2003 intreprinderea vindea în magazinul de prezentare, la prețuri modice, îmbrăcăminte ecologică, confecționată din in, cânepă și bumbac.

Nevoia de a supraviețui a orientat în anul 2007 producția spre fire de vigonie dar interesul pentru fibra naturală nu s-a

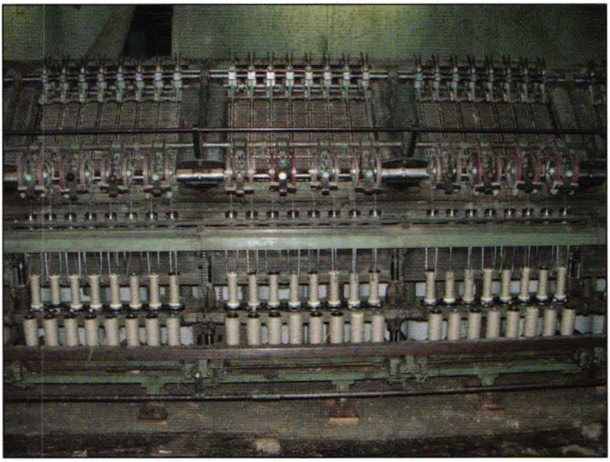

Utilaj din fabrica de la Szeged

și externe, farbrica din Szeged are azi un loc important printre societățile de profil.

A trecut prin sistemul de certificare MSZ-EN ISO 9001, care garantează că produsele uzinei sunt de cea mai bună calitate. Potrivit managerului societății, dr. Varga Ferenc, fabrica are clienți în toată lumea.

Întreprinderea de astăzi are o istorie de 130 de ani, fiind cea mai mare fabrică de prelucrare a cânepii din Europa Centrală. Oferă o gamă variată de sfori, frânghii, fire în toată lumea. Produsele sale ecologice sunt fabricate din materie primă naturală și se adresează agriculturii, industriei mobilei, artizanatului, industriei de prelucrare a cărnii și altor utilizatori.

Așa s-au format domeniile filaturii din Szeged, bunăoară secția de la Komádi, inaugurată în 12 mai 1897.

Aceasta corespundea condițiilor tehnice considerate moderne la vremea respectivă.

În secții lucrau 53 de muncitori, iar la topitorie și uscătorie alți 12 coloniști din Banat. Cânepa și câlții se transportau și se prelucrau la filatura din Szeged.

Până la primul război mondial, uzina din Szeged a funcționat fără dificultăți. Dezvoltarea sa a fost marcată doar de recesiunea economică de dinaintea războiului, de supraproducție și de restrângerea piețelor de desfacere. În perioada aceea, aprox. 30% din producția sa a fost valorificată în străinătate.

În perioada interbelică, filatura și-a pierdut domeniile de pe care se apoviziona cu cânepă și s-a văzut într-o situație delicată, accentuată și de faptul că utilajele de prelucrare au încăput pe mâini străine. În ciuda acestui fapt, uzina a funcționat în continuare și a ajuns, la sfârșitul anilor 1920, să își exporte aproape jumătate din producție.

De cel de-al doilea război mondial Filatura din Szeged a trecut fără pagube semnificative.

Datorită crizei de fibre, în anul 1947 a lucrat la capacitate redusă. A fost naționalizată în 1948. După naționalizare producția a crescut treptat, devenind cea mai importantă filatură din Ungaria.

În anul 1960 a fost reconstruită și modernizată din temelii. A fost absorbită de Uzina de Filatură și Țesătorie, dar a dictat în continuare ritmul în domeniul prelucrării fibrelor.

În anii 1970, după mai multe restructurări,prin promovarea unor noi linii de dezvoltare, producția fabricii a rămas constantă. S-au construit de altfel trei ateliere de procesare a fibrelor.

După căderea comunismului și schimbarea radicală a regimului politic, aliniindu-se la noile nevoi ale pieței interne

Nu rezistă însă foarte mult, fiindcă plantele din producția internă erau de slabă calitate, iar cele de import prea scumpe, implicând cheltuieli exagerate.

Prin urmare, la 30 decembrie 1890, societatea se desființează și își predă patrimoniul Societății pe Acțiuni Filatura Szeged, înființată cu o zi mai devreme.

Aceasta din urmă avea 300 de muncitori și a încheiat primul an de activitate cu un bilanț economic foarte încurajator.

Totuși problemele nu au lipsit.Cu toate că exista un proiect pentru extinderea fabricii, el nu s-a mai concretizat din cauza incendiului din anul 1892, care a fost la un pas de a mistui toată uzina. Totuși, cu diferite subvenții, de stat și indirecte, reconstrucția a demarat imediat, dar uzina a ajuns din nou la capacitate maximă abia în a doua jumătate a anului viitor.

Aprovizionarea cu materie primă continua să reprezinte o problemă. Calitatea cânepii produsă în gospodăriile individuale era slabă, iar importurile foarte scumpe, de aceea s-a recurs la arendarea unor suprafețe de teren bune acestei culturi.

Discutând cu directorul Varga Ferenc

piedut. În magazinul de prezentare mai sunt stocuri de pânză Liuba (cânepă în amestec cu bumbac) iar conducerea așteaptă comenzi, pentru a reporni producția de fire și țesături ecologice.

Imagini din interiorul filaturii

S.C. Cânepa românească S.A.

Tot în Timișoara am luat legătura cu d-na Leontina **Prodan** *, Vicepreședinta Federației Patronale a Industriei Ușoare(FEPAIUS) și Director General la S.C. Cânepa Românească S.A.*

Principalul obiectiv al societății, înființată în 1999, a fost refacere a unui circuit al cânepii, de la sământă până la produsul final.

Leontina Prodan prezentând produse noi din cânepă

Împreună cu Stațiunea de cercetări din Lovrin, S.C. Cânepa Românească S.A. a inițiat un amplu proiect de relansare a culturii cânepii și a prelucrării cânepii, proiect ce a fost premiat în martie 2003 la Geneva de Comisia Economică ONU pentru Europa la categoria „Resurse naționale”.

D-na Leontina Prodan s-a implicat ca specialist în toate procesele intentate cultivatorilor, în perioada de excese ale poliției și de stigmat al cânepii.

Pentru a aduna la un loc producătorii, procesatorii și potențialii clienți străini, S.C. Cânepa românească S.A. în colaborare cu Stațiunea de cercetări Lovrin a inițiat începând cu anul 2002, o zi a cânepii, în care, alături de discuții, să aibă loc și prezentări de produse.

colaborare cu Stațiunea de cercetări Lovrin a inițiat începând cu anul 2002, o zi a cânepii, în care, alături de discuții, să aibă loc și prezentări de produse.

Leontina Prodan

Tot la Stațiune a fost amenajată o casă a cânepii, în care străinii pot să vadă de la unelte tradiționale până la ultimele produse din cânepă.

În sfârșit, în atenția Societății Cânepa Românească stă reabilitarea confecțiilor de cânepă.

Cunoscând calitatea înbrăcăminții ecologice din fibre naturale (țesăturile care au 50 % fibră de cânepă au proprietatea de a opri razele ultraviolete), Leontina Prodan consideră ca e păcat să se piardă din seria de utilități componenta de industrie textilă și confecții.

Pentru a trezi interesul românilor a lansat trei colecții: Tradiții și tendințe; Eco natura și Dor.

De asemenea, la diferite participări naționale și internaționale a făcut vestimentația pentru trupele Ro-Mania, Etno, Ho-ra și K1.

Și entuziasmul d-nei Prodan nu s-a epuizat. Ni s-a alăturat în acest proiect de relansare cu toată dragostea ei pentru cânepă.

N-a fost de altfel singura.Ancheta și activitățile noastre de promovare au trezit noi speranțe pentru unii și a scos la iveală voluntari entuziaști, care cred în calitățile acestei plante și vor sa-i facă și pe alții să creadă.

La fel cum, tânărul informatician și om de afaceri timișorean Dan Iliescu, la cei 24 de ani ai săi, este gata să încerce un management modern pentru cânepa românească.

O ULTIMĂ PLEDOARIE PENTRU CÂNEPĂ

În ultimii zece ani în statele Uniunii Europene, cultivarea cânepii a luat un avânt deosebit. La sfârșitul anului 2000, Comisia Europeană a propus în perspectivă subvenții pentru cutivarea cânepii, care astăzi se concentrează în următoarele state: Franța (54%), Germania (11%), Marea Britanie (9%), Polonia (6%), Italia (6%), Spania (4%), Ungaria (3%), Cehia (2%).

În acest context schimbările de legislație privind cânepa din România se dovedesc absolut benefice.

Începând cu anul 2005, după rezolvarea problemelor legislative, suprafața cultivată cu cânepă în România a crescut la 2115 ha, fiind de 7 ori mai mare decât în 2004.

În urma negocierilor cu UE, aceasta s-a angajat să subvenționeze anual 1000 t fibre de in și cânepă.

România ar putea deveni unul dintre principalii producători și exportatori de cânepă de pe continent, mai ales că, plantele cultivate aici sunt singurele din Europa care dau o fibră lungă.

În plus începând cu anul 2002, Ministerul Agriculturii,Pădurilor și Dezvoltării Rurale oferă subvenții pentru achiziții de sământă și o altă subvenție la recoltare.

O situație similară se înregistrează și în Ungaria.Și aici Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, prin ordinul nr. 28/ 2007 (20 aprilie), detaliază cadrul de acordare a subvențiilor (SAPS) din Fondul European de Garantare a Agriculturii, pe anul 2007, făcând precizări referitoare la cultivarea cânepii. În ceea ce privește acordarea subvențiilor pentru valorificare, se prevăd următoarele reguli:

a) cultivarea cânepii, în orice scop, de către producătorul agricol trebuie să țină cont de prevederile din anexa prezentei legi, iar conținutul de tetrahidrocanabinol al cânepii nu poate depăși 0,2%,

b) în situația cultivării cânepii, în orice scop, etichetele semințelor trebuie anexate cererii de acordare a subvenției, în conformitate cu prevederile legii 796/2004/EK, art. 13 aliniatul 1

c) în cazul cânepii cultivate pentru valorificarea fibrei, solicitarea de subvenționare trebuie depusă numai împreună cu contractul de furnizare încheiat cu o societate de prelucrare autorizată, așa cum prevăd normele 245/2001/EK, respectiv 1673/ 2000/EK, sau la MVH, până cel târziu la 15 septembrie 2007

Reușite

Ca materie primă universală, ecologică, ce se descompune rapid, cânepa reprezintă una dintre șansele dezvoltării rurale, devenind după inovațiile din domeniul cultivării sale materie primă indispensabilă pentru numeroase întreprinderi mici și mijlocii.

În sfârșit în 2007 în România, la Salonta, s-a deschis prima fabrică de procesare a semințelor din România, cu o capacitate de prelucrare a 1000 t. de semințe anual.Investiția de peste 1,7 milioane euro a fost făcută de un grup de

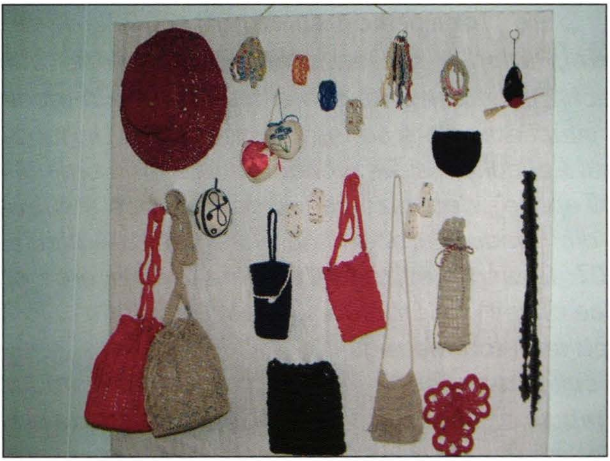

Produse din fibre de cânepă realizate la Szeged

investitori privați,reprezentați de CANAH Internațional SRL. Fabrica fiind construită printr-un program Sapard,jumătate din acestă sumă va fi rambursată beneficiarului.

Fabrica va prelucra semințe pentru obținerea uleiurilor, prin presare la rece și a suplimentelor nutritive,a făinei proteice

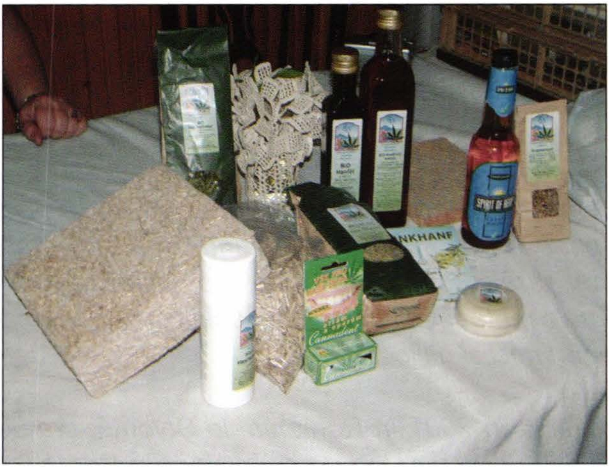

Gama produselor ecologice din cânepă

și a semințelor decojite folosite în scop alimentar. Reziduurile bogate în vitamine vor fi folosite ca hrană pentru animale.

În ultimii ani în Cluj-Napoca a luat ființă firma Ecolution, care se ocupă cu producerea și desfacerea de produse textile și articole vestimentare din cânepă 100% fără chimicale și bumbac organic.Toate produsele sunt fabricate în România și se vand în America de Nord și de Sud,în UE, Australia și Japonia.

În anul 2001, în Ungaria a fost inițiat Programul Național de Cercetare Széchenyi pentru realizarea de produse ecologice din cânepă, competitive din punct de vedere economic. În urma acestui demers, se estimează că suprafața cultivată va ajunge din nou la cinci-șase mii de hectare, ceea ce necesită o suprafață cultivată pentru semințe, de 300–500 ha.

Alte posibilități

- Redescoperirea îmbrăcămintii sănătoase și a calităților miraculoase a produselor din cânepă prin schimbarea mentalității cumpărătorilor. Recucerirea pieței interne.
- Relansarea industriei de procesare fire și textile din cânepă ca brend al României și Ungariei.
- Înființarea unor ateliere rurale care să țeasă pânză în stil tradițional pentru turiștii străini.
- Înființarea unor case de modă specializate pe confecții din țesături de cânepă în amestec, speculând ornamentica tradițională a celor două țări.

Prezentare creații din fibră naturală

Complexul Muzeal Arad
Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága

A KENDER AZ ETNOLÓGIÁTÓL AZ ÖKOLÓGIÁIG

Egy növényi kultúra határon átívelő revitalizációs programja

Arad
2007

Szerzõk:
Elena Rodica Colta
Emilia Martin
Elena Csobai

Fordítás:
Andrei Ando

Fotó:
Ando György
Gabriel Hălmăgean
Emilia Martin

Felelős szerkesztő:
Elena Rodica Colta

A csodanövény

Az ipari célokra termesztett növények közül a kendernek (cannabis sativa) van a legnagyobb, szinte 100%-os felhasználási aránya. A közönséges kötél előállításától a gépkocsi iparig vagy a kozmetikumok gyártásáig számos felhasználási területe van. A kender természetbarát növény. Igen jó körülmények között termeszthető. Magyarország keleti vidékén, illetve Románia nyugati részein jó termés érhető el (7000–10000 kg/hektár), nagy rostteljesítménnyel (3000 kg/hektár). Termesztése egyszerű, nincs szükség gyomirtásra, nem kell kapálni, a növény elnyomja a gyomnövényeket, s a következő évben már gabonát lehet vetni a felhasznált területre. Valamennyi kendertermék bio- és ökotermék.

A kendertermékek skálája

Hollandiában kizárólag építőipari és járműipari célokra használják a kendert.

Ipari kender (cannabis sativa)

A németek felépítettek egy komoly rostnövény kutatóintézetet a kender vizsgálatára. Két felhasználási területet jelöltek meg. Az építőiparban szigetelőanyagokat, hő- és hangszigetelő paneleket gyártanak kenderből, illetőleg tiszta rostot, amiből a manzárd lakások tömítései készülnek. Ezzel kiváltható a köztudottan egészségre ártalmas, rákot okozó üveg vagy kőgyapot alkalmazása.

A másik nagy felhasználási területe a járműipar. A legnagyobb konszernek, mint a Volkswagen, Mercedes, BMW, az autógyártás során mind nagyobb arányban kötelesek újból feldolgozható anyagot használni. A kenderrost különleges technikával, vékony műanyag réteggel bevonva a gépkocsik nem kifejezetten statikai célokat szolgáló részeinek gyártásában alkalmazható A legújabb kutatások szerint a kender be fog törni a repülőgépgyártásba is.

A kendert a bútorgyártásban is jól lehet alkalmazni a könnyűsége miatt. Említésre méltóak a tűnemezelt termékek, mint pl. a hatalmas csarnokokban használt kenderszőnyegek, amelyeknek anyagszilárdsága sokszorosa a műanyagokénak, és ráadásul újból feldolgozhatóak.

Mindenképpen szólnunk kell a kender magjáról is, amelyben 30-33 % olaj van. A kender magját is szinte olyan sokféle módon lehet felhasználni, mint a növény többi részét. Magas tápértéke miatt tökéletesen alkalmas emberi és állati fogyasztásra. Rendkívül könnyen emészthető, ezért kiválóan alkalmas emésztési bántalmak leküzdésére. Az egyetlen növénymag, amelyben szinte nincsenek telített zsírsavak. A kendermagok jól tűrik az UV–B sugarakat, ezért ha az ózonréteg csökken, a szója helyett a kender léphet elő elsődleges proteinforrássá.

Mivel a kender nem terem elég magot ahhoz, hogy olajnövény legyen, a kenderolaj előállítása nagyon költséges. Használja azonban a kozmetikaipar, a tusfürdő, a szappan, a krémek, és a mosópor gyártásában. A kenderolaj alapanyaga lehet a növényi alapú üzemanyag-adalékoknak, de az olajból kiváló festék, lakk és kenőanyag is készíthető.

Kendermagból alkoholt is lehet készíteni, sokkal alacsonyabb költségek mellett, mint a hagyományos módszerekkel.

Angliában a kenderpozdorját a versenylovak, a Benelux Államokban a kisállatok almozására használják, mivel nyolcszor-tízszer több vizet szív fel, mint a szalma.

A kender feldolgozásának még sok egyéb módozata van:

– a kenderszálból vásznat, kötelet, szőnyeget, sátrat, vitorlaponyvát lehet előállítani, de felhasználható még a gépkocsi iparban is, mint az üvegszál természetbarát alternatívája;

– az elsődleges feldolgozás utáni hulladékból papír, préselt tábla és magas kalóriájú fűtőanyag nyerhető;

– a kenderlevél gyógyszerek, teák előállítására használható;

Az elmondottakból kiderült, hogy rövid és középtávon a kender megelőzi az összes gazdasági növényt a sokoldalú felhasználhatósága tekintetében.

A kender termesztése Romániában és Magyarországon

Egy ősi mesterség

A kender a legősibb ipari növény. A kezdetektől fogva nem táplálkozási céllal, hanem rostjáért termesztették. A kőkori hálós halászat maradványai alapján megállapítható, hogy a fonalkészítés az egyik legrégebben űzött, máig fennmaradt foglalkozás.

A romániai kendertermesztés a neolitikus időkig vezethető vissza. A Cucuteni és Gumelnița kultúrák leletanyagainak ásatásain a maival azonos struktúrájú kendermagokat találtak a régészek. Európa legrégibb vásznát is Romániában, Sucidava településen (Celei, Olt megye) találták.

A korai feudalizmusból (X-XII. század) származó garvăni (Jijila község, Tulcea megye) feltárások igazolják, hogy a kendertermesztés hagyományos tevékenység volt ezen a vidéken. Az ásatások során itt vászonfoszlányokat, vetőmagokat, ép kenderszárat, és fonalat találtak.

A kendertermesztés hagyományának ősi voltát bizonyítja a nyelvészeti anyag is. Egyes máig is használatos román népi elnevezések, mint a szösz, vászon, szövőszék (caier, pânză, argea) autohton kifejezések, míg a fonás, szövés, guzsaly, orsó (a toarce, a țese, furcă, fus) szavak latin eredetűek.

A feudalizmus korában a kenderrel bevetett telkeket holdban vagy kenderkazlakban mérték.

Egy XVI. századi feljegyzés szerint a szatmári birtokon 4 hold kenderföldön 16 kazal, vagy 512 kéve kender *termett. A dézsmát kazlakban és vetőmagos vödör mértékegységben kalkulálták.*

Mindezek a különböző időszakokból származó adatok azt bizonyítják, hogy etnológiai szempontból rendkívül fontos tevékenység volt a kendertermesztés.

Az asszonyok által készített ruhadaraboknak és a házbelső textíliáinak nagy része kenderből készült. Következésképpen, valamennyi család saját kenderfölddel rendelkezett.

A magyarok már a honfoglalás előtt ismerték a növényt és feldolgozásának módját. Erre utal a növény bolgár-török eredetű magyar neve (óbolgár-török kendir, kenevir) és ezt bizonyítja a csepü, szösz szavak török eredete. A magyaron kívül csak a török nyelvcsaládban ismert a kender elnevezés.

A honfoglaláskor új hazájukban a magyarok feltételezhetően szlávok által telepített kendert találtak. Ezt bizonyítja az a kenderből készült öv, amely a nagykamarási honfoglalás-kori sírleletből került elő.

Magyarországon a kenderre való legrégebbi írásbeli utalás a XII. századból származik. 1198-ban, III. Béla uralkodása alatt keletkezett az a latin nyelvű Esztergomi Vámtarifa okmány, amely a kendert is említi olyan áruként, amely után a királyi kincstárnak vámot kellett fizetni.

A XIII–XV. századi jobbágy-szolgáltatásokra vonatkozó iratokból, valamint a kereskedelmi feljegyzésekből kiderül, hogy a kendert az Árpádok alatt és a későbbi középkorban kiterjedten termesztették.

A kisparaszti gazdaságokban az 1960-as évekig csaknem minden településen termesztettek kendert önellátásra zsák, ponyva, istráng, kötőfék, valamint a háztartásban, vagy *lakásdíszítő céllal használt textíliák (abroszok, törölközők, konyharuhák, stb.) és viseleti darabok előállítására. Az önellátó termesztésre utalnak a szinte minden település határában meglévő "kenderföld", "kenderes" dűlőnevek.*

A kender termesztése és feldolgozása a közép-európai paraszti gazdaságokban

A kender feldolgozása különböző egymást követő mozzanatokból álló tevékenység volt: talaj előkészítés, vetés, szedés, magnyerés, áztatás, törés, fésülés, fonás, a fonal kifőzése. A munka nagy részét az asszonyok végezték, a férfiak csupán a vetés, az aratás és az áztatás alkalmával vettek részt a munkában.

A kenderföldet ősszel szántották és trágyázták. Tavasszal ismét fölszántották, vagy megkapálták, hogy a föld porhanyós legyen.

A kendert kézzel vetették, újhold idején, áprilistól május végéig, amikor a tyúkok kotlani kezdtek, hogy ne kapirgálják ki a magot. A szőnivalót sűrűn, a magnak valót gyéren vetették.

A sűrűn vetett kender érési ideje júliustól augusztus 15-ig, tehát a gabonaaratás végéig tartott, és mivel nem termett magot nyári vagy fehér kendernek nevezték.

Ezzel szemben a magkender (közismert nevén őszi- vagy zöldkender) később, szeptemberben érett.

Az aratást akkor kezdték, amikor a növény levele megsárgult, érintésre porzott a virágpor, „füstölni kezdett". A kendert gyökerestől, nyalábonként húzták ki a földből. Három nyalábból egy markot készítettek. Kenderszállal átkötötték, majd talpára állítva szárították.

Amikor kiszáradt, fejszével levágták gyökerét, a 10 összekötözött marokból álló kévéket kúpba rakták, majd *áztatni vitték. Az áztatási szokások falvanként különböztek. Egyes helyeken nem túl mély folyóvízben, másutt külön erre a célra kialakított gödörben áztatták.*

Áztatás előtt az őszi kendert kimagvazták. Virágjával a nap felé állítva, talpon szárították, és a szélső sorokban termett kenderrel vagy szalmával letakarták, hogy ne érje eső, és ne tegyenek benne kárt a madarak. Pár nap után a kévéket kibontották, és a napon megszikkasztották. A színben sulyokkal kicsépelték belőle a magot. A kender magjait átrostálták, a kenderkórót pedig áztatóba vitték.

A növényt egy-két hétig az áztatóban tartották, hogy jól kilúgozódjék, megpuhuljon, a rostszálak lelazuljanak, fehérré és könnyen törhetővé váljon. Miután kiszedték, jól megmosták, talpára állítva kitették a napra száradni, majd hazaszállították.

A növénynek az áztatás során megkorhadt fás részektől való megtisztítása, annak törésével történt. A kenderszálak pozdorjától való megtisztításának első munkafolyamata az előtörés. Egy marék kendert a földön sulykolóval vagy kézzel három-négy helyen megtörtek, majd kirázták belőle a fás részeket. A kendertörésre kétféle eszközt használtak, a keményfából készített törőt és a tilót, melyeket néhol elnevezésükben is megkülönböztettek. A szélesebb nyílású, egy vágóélű, főként deszkás szerkesztésű fogazott törővel az erős fás részeket távolították el, az egyetlen sima vágóéllel ellátott deszkás szerkezetű, szorosabb nyílású tilóval pedig a rostok közötti pozdorját. A különféle minőségű és vastagságú szálak szétválasztásának, osztályozásának módja a gerebenezés, eszköze a gereben és a kenderfésű.

Mindez nyári és őszi időszakban történt. A fésülésnek Szent András napjáig véget kellett érnie, mivel a néphit szerint ezen a napon „a fésű fogait össze kell *szorítani, hogy összeszoruljon a farkas állkapcsa is, nehogy kárt tegyen a jószágban".*

A guzsallyal történő fonás a szösz megágyazásával kezdődött. A fejeket kibontották, széttépdesték, csomóba rakták, kúp alakúra csavarták majd egy szalaggal a guzsaly rúdjára kötötték, hogy össze ne gabalyodjon.

A vékonyra sodort kenderfonalat a kendervászon alapanyag szövésekor felvető és beverő szálként használták.

A kenderkócot guzsaly nélkül összesodorták vagy vastag szálakat fontak belőle, amit a durvább szövésű textíliák (pl. zsákok) felvető szálaként használtak.

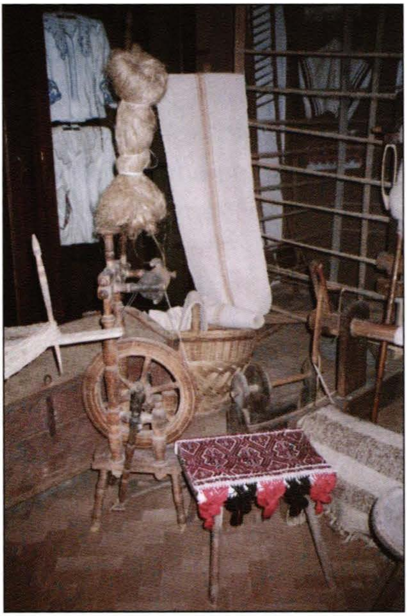

Kerekes rokka

A fonalat az orsóról a motolla egymásra merőlegesen elhelyezkedő keresztfájára motollálták fel, majd pászmába kötötték. A fonal szapulása, fehérítése volt a kenderfeldolgozás során a legnehezebb munka, különösen azért mert mindig hideg időben végezték. A fehérítést, puhítást hamulúggal végezték, majd a fonalat hideg vízzel kimosták és kiterítették, hogy megfagyjon.

A következő művelet a fonal legombolyítása volt, amely gombolyítóval történt.

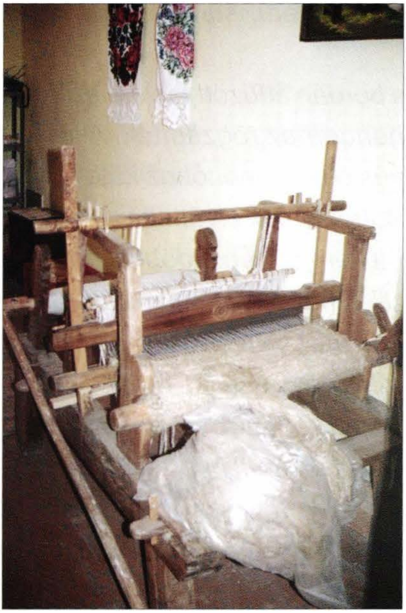

Szövőszék

A vászon szövésére a fonalsíkot vízszintesen tartó, lábakon álló szövőszéket használták. A hátsó hengerre kötötték rá a felvető fonalat úgy, hogy a nyüstig elérjen.

A megszövendő vászon szélességét úgy mérték, hogy a szövést végző asszony a fonalat alkarjához, könyökéhez mérte, majd egy piros szállal jelölte meg.

A középső átalfa előtt lévő két karra fektetett nyüstboton függtek a nyüstök tartását szolgáló csigák. A nyüstökről lelógó zsinórokat a lábítók közepétől hátrább kötötték, a lábítók hátsó végét pedig a középső átalfához rögzítették. A nyüsttartó előtt, a karra keresztben elhelyezkedő bordahaj alsó részébe ékelték be a nádszálakból készült bordát, mely különböző méretű, sűrűségű volt attól függően, milyen anyag szövésére használták. A finomabb fonalból szőtt

Házi készítésű népviselet

vékonyabb vászonhoz nagyobb méretű, sűrűbb fogú borda használata volt szükséges.

A nyüstszemeken és a bordán átfűzött felvető szálakat rúdra kötötték, majd az első hengerhez rögzítették. A lábítók lenyomásával váltogatták a nyüstöket, a lábítóhoz kötött nyüst lehúzódott, így a kettéosztott fonalszálak elváltak egymástól. Az így elkülönített szálak között keresztben átdobták a csévét vetélő segítségével. A lábító váltásával, a másik nyüst mozgatásával a felvető fonalat ellentétes irányban keresztezték, lezárva ezzel a felvető szálat, majd a borda ráütésével rögzítették a megszőtt részt. A folyamatot addig ismételték, míg kellő mennyiségű vásznat nyertek. A nyüstök számának emelésével fokozták a vászon alapanyag mintázásának lehetőségét, de általában négy nyüstnél többet nem alkalmaztak.

A kender felhasználása a hagyományos gazdaságban

A kenderfonal felhasználásán kívül, a moldvai románok hagyományos karácsonyi pogácsát készítettek a főtt és préselt kendermagból. Ezt helyenként „ökörtejnek”, másutt „zsulfának”, azaz kendermagnak nevezték.

Szintén kendermagból készítették a böjt idején használt olajat, amellyel bekenték a szarvasmarhákat is a legyek ellen. A szarvasmarhákkal etették meg a mag préselése után maradt pogácsát, „hogy jobb és sűrűbb legyen a tejük”.

Az erdélyi falvakban a kender egyes részeit a népi gyógyászati eljárásokban alkalmazták. A Poplaca településen élők például reumát gyógyító, nyugtató, altató hatású teát készítettek a kender leveléből.

Fülfájás gyógyítására alkalmazott gyógymód volt, hogy a fülükkel ráhajoltak egy izzó parázzsal kevert kendermaggal teli lábasra. A bélféreg ellen kenderpozdorja főzetet ittak.

A kender etnológiája

A románok kenderrel kapcsolatos mágikus eljárásai és hiedelmei

A román néphit szerint a kendernek mitikus-szimbolikus jelentéstartalma van, a románok mágikus erővel ruházták fel ezt a hagyományos társadalom számára fontos növényt. Ezért úgy tartották, nagyobb vétek kendert lopni, mint egy zsák kukoricát, mivel a kendertermesztés Isten oltalmazása alatt áll. Az idősebb generáció tagjai szerint „a kenderművelő asszonyok vétkeit megbocsátja az Úristen”.

Ez a látásmód nemcsak egyes fohászok, szokások kialakulását, hanem a kender feldolgozásával kapcsolatos tilalmak betartását is eredményezte. A legrégibb időktől kezdve az asszonyok által gyakorolt hagyományok célja a jövő évi gazdag kendertermés előidézése volt.

A mágikus eljárások vidékenként különböztek. Egyes helyeken a gazdag termésért, Szent Vasile napján a csárdában ittak és mulattak, a „Furca și fusul” (A rokka és az orsó) erotikus játékot játszották, mivel a népi hagyomány szerint a kendervetés, aratás és a szexuális aktus között szoros kapcsolat van. Így magyarázható a kender növekedésének fonás általi mágikus serkentése. A román néphagyomány szerint a fonást legkésőbb nagycsütörtökig be kellett fejezni.

A néphit szerint a Joimărițā nevű természetfeletti erejű lény megbünteti azokat a lányokat, akik nagycsütörtök után fonnak. A növény növekedése időszakában fonni ugyanis olyan, mint a már méhében gyermekét hordó asszonyt meggyalázni.

Az erdélyi falvakban tilos volt vízkereszt előestéjén a fonalat a felmotollálni, „mert gazos lesz a kender".

Annak érdekében, hogy a madarak ne kaparják ki az elvetett magot, február elsején, az úgynevezett „madaras napon", napfelkelte előtt, a ház legidősebb asszonya kukoricát és búzát szórt a madaraknak a következő szavak kíséretében: „Nesztek, madarak, ezt egyétek egész évben".

Más vidékeken, húshagyó kedden az asszonyok táncoltak vagy a lábukkal dobogtak termékenységvarázsló célzattal.

Moldvában húsvét vasárnapján egész nap harangoztak, hogy a harangszó serkentse a kender növekedését. A vetési időszakban szervezett fonókban a lányok magasra ugráltak. Az analógiás eljárás célja szintén a növény növekedésének serkentése volt.

A vetés időszakában az asszonyok megfogták a hajukat, hogy a kender szép hosszú és vékony szálú legyen, mint a nők haja. Tilos volt leülni, nehogy a termés alacsony maradjon. Beszélni sem volt szabad vetés közben, különben gazos lesz a kender.

A Bánátban az asszonyok tojást helyeztek a magok közé, hogy a kender sárga és puha legyen, mint a tojás sárgája. A szántóföldön keresztet vetettek, Szűz Máriához, Istenhez imádkoztak s ahhoz a szenthez, akit épp vetéskor ünnepeltek.

Egyes helyeken június 24-én egy termékenységvarázsló rítus keretében „férjhez adták a kendert”. Kora reggel kivonultak a termőföldre, vajjal, selyemmel mentek a kendersorok között, és a következőket mondták: „A határ összes kenderei gyertek, segítsétek az én kenderemet, mert férjhez adom”. Ezután a kenderföld sarkában növő kenderszálat vajjal kenték be. Más falvakban úgy tartották, ezen a napon „*se sânzîienează cânepa*”*, azaz termékenységvarázsló célzatú szokást gyakorolnak az asszonyok. Napkelte előtt az asszony tojást és olyan zsírt vitt ki a kenderföldre, amelyre előzőleg ráolvastak. Levetkőzött, kibontotta a haját, majd egyik kezében a zsírral, a másikban a tojással háromszor megkerülte a kendertáblát, megkente a kenderföld négy sarkában lévő növényt, majd a tojást a kenderföld közepére hajítva azt remélte, hogy a kenderfonal sima és fehér lesz.*

A kender mágikus erejében való hitet bizonyítja az is, hogy a hagyomány szerint hajdan a lóalakoskodó táncosok („călușari”), különleges fájdalomcsillapítót készítettek magvaiból. Más tájakon szerelmi jósló eljárásokban szerepelnek a kendermagok. A kendernek apotropikus funkciója is volt, mivel jól tűri a vizet, és nehezen indul rothadásnak. Ezért a megelőző célzattal varrt pestis és kolera elleni ing, valamint a halott visszajárásának megakadályozása céljából készült halottas ing is kenderből készült.

Szintén apotropikus funkciója van annak, hogy a kenderfeldolgozás munkafolyamata szerepel bizonyos népköltészeti alkotásokban. A fonalkészítés munkafolyamatának leírása az ártó hatalmak elűzését szolgálja.

Jó példa erre a magyarországi Méhkeréken élő románok nyilalló fájdalom gyógyítására alkalmazott ráolvasása: „Nu-l junde pă Petre arînd, / Nu-l junde grăpînd, / Nu-l junde cînepa sămănînd, / Nu-l junde cînepa culegînd, / Nu-l junde cînepa încărcîndu-ă, / Nu-l junde dăscărcîndu-ă, / Nu-l junde în apă băgîndu-ă, / Nu-l junde dîn apă scotîndu-ă, / Nu-l junde cînepa-ntinzîndu-ă, / Nu-l junde melițînd, / Nu-l junde grebănînd, / Nu-l junde fuior făcînd, / Nu-l junde torcînd, / Nu-l junde dăpănînd, / Nu-l junde rîștiind, / Nu-l junde țăsînd, / Nu-l junde pînză făcînd, / Nu-l junde pînza albind, / Nu-l junde chimeșe dîn pînză curuind, / Nu-l junde chimeșe pă iel luînd. / Petre să trăsară curat, luminat, / Ca Dumnezo cînd l-o dat. /Nimica nu i-o fost, / Nimica și nu-i fie, / Pînă-n veacu dă vecie. / Dăscîntecu-i dă la mine / Leacu fie dă la Dumnezo."

A magyarok kenderrel kapcsolatos mágikus eljárásai és hiedelmei

A kendermag szerepel a rontás gyógyítására alkalmazott ráolvasások egyik elemeként. A magyar néphit szerint az ágyba tett zöld kender elűzi a bolhákat.

A kenderrel kapcsolatos magyar hiedelmek főként a vetéssel kapcsolatosak. A vetéshez a magot húshagyó kedden kellett előkészíteni. Ilyenkor magasra ugrálnak, hosszú tésztát főznek, kenderpozdorját szórnak a kerékvágásba, hogy a kender hosszúra nőjön.

A magyar néphit szerint a vetésre a péntek a legalkalmasabb nap. Egyes területeken pünkösd szombatját tartják a legalkalmasabbnak a vetésre, mert akkor szép kender nő. A XX. század elején még rostából vetették a kendert, hogy *olyan sűrű legyen, mint a rosta. A meztelenül, szótalanul vetett kender jó, hosszú szálú termést hoz.*

Szokásban volt, hogy a vető a vetés előtt néhány kendermagot vett a szájába, majd a munka befejezése után a földre köpött és ezt mondta: „Ennyi legyen a madaraké!”

A magyar hagyományban tilos volt Luca napján (december 13-án) fonni, mivel a fonal elszakadása az élet fonalának megszakadását jelenti. Az összegubancolódott fonal betegség jelének számított.

Mágikus eljárások a szlovák néphagyományban

A szlovákok karácsony előestéjén, december 24-én kezdték készíteni a mákos tésztát, a pl’• ikét. A tésztát hosszúra vágták, hogy „jó hosszú legyen a kender is”.

A szlovákok hagyományában is ismert az asszonyok rituális célzatú ugrálásának szokása abból a célból, hogy a kender hosszúra nőjön. Farsang idején a nők különleges táncot lejtettek, padokon ugrottak át, vagy a padról a kemencére ugrottak, mintha révületben lennének. A szokás gyakorlása során, a többi szereplő az obszcén kifejezésekben bővelkedő kender énekét énekelték, hogy ezzel serkentsék a kender növekedését. A kendertermesztés a szlovákoknál is összefüggött a szexualitással.

A kender ipari feldolgozása Romániában

A kendertermesztésben a két világháború közötti időszakban állt be nagy változás, amikor ipari célokra kezdték termeszteni.

Az új iparág gazdaságossága és a nagy nyereségek következtében a Földművelésügyi Minisztérium szorgalmazta, hogy a termesztők ne csupán saját felhasználásra foglalkozzanak a növény termesztésével.

A termesztők a megyei Mezőgazdasági Kamaráktól kedvező áron igényelhettek és vásárolhattak kendermagot.

A termés növelése érdekében magvakkal és hasznos ismeretekkel látták el a termesztőket. A kender őszi vetését és tavaszi kétszeres boronálását javasolták. Azok számára, akik fonalkendert és magkendert is termeszteni akartak, azt ajánlották, hogy a kukoricaföldbe, 200-300 fészekbe vessék a magnak való kendert.

Mivel országos szinten a kendermag kevésnek bizonyult, a minisztérium rendelete szerint első évben magváért kellett vetni a kendert.

A hagyományos kézi vetésről lassan áttértek a vetőgép használatára. A magkendert 55-53 cm távolságra vetették, így hektáronként 15-20 kg vetőmagra volt szükség. Ezzel a módszerrel a magtermés megugrott, a kenderkóró vékony lett a vászon pedig, noha gyengébb minőségű maradt, zsák, kötél, kötőfék előállítására kiváló volt.

A fonalnak való kender termesztését az állam hektáronként 90-100 kilogramm maggal támogatta.

A két világháború között Romániában a Carmagnola, Fleischmann és a hazai Dumbrăveni kenderfajtát termesztették.

A Carmagnola magassága elérte a két-három métert. Augusztus végén aratták, mivel a román kenderfajtánál később termő fajta volt. A holdankénti rosttermés az ország nyugati vidékén elérte az 500-800 kilogrammot. Rostja nagyon jó minőségű, fonala pedig hosszú, puha és fehér volt.

A Fleischmann magyarországi eredetű, szintén magas és jó termésű kenderfajta. A fonala hosszú, vékony és ellenálló volt, és korábban lehetett szedni, mint a Carmagnola fajtát.

Az államosítási folyamat következtében a kenderfeldolgozó ipar látványosan fejlődött. Az 1988. évben Romániában 359 ezer hektáron, tizenegy évvel később pedig már 439 ezer hektáron termesztették. Az 1980-as években Románia világviszonylatban, a Szovjetunió, Kína és India után a negyedik legnagyobb kendertermesztő ország volt, megelőzve Lengyelországot, Magyarországot és Jugoszláviát. Az ország legmegfelelőbb termőföldjeit a nyugati vidéken, Nagylakon, Nagyiratoson (Arad megye), Nagyszentmiklóson, Dettán, Zsombolyán (Temes megye) és a bihari Palotán tartották számon.

A Folticsénben működő legnagyobb európai fonoda kizárólag külföldi piacokra termelt.

1990 után a kendertermesztés sajnálatos módon visszaszorult, a kenderipar összeomlott. A kenderfeldolgozó ipar ördögi körbe került: a kendert már nem vetették, a gyáraknak nem volt alapanyaguk, a felvevő piac is megszűnt. A következmény előre sejthető volt, bezártak az áztató és fonalgyártó üzemek.

A termelési kapacitás és a hasznosítás az 1989-2001 közötti időszakban a következőképpen alakult:A hajdan működő 36 vállalatból csupán négy-öt áztató maradt fenn,

Lentipusú-, kender-, jutaszálak	**Mértékegység**	**1989**	**1992**	**1994**	**1996**	**2000**	**2001**
Össz termelési kapacitás	1000 tonna	45,0	37,0	19,0	19,0	11,0	11,0
Új és korszerűsített	1000 tonna	-	-	0,5	0,5	0,5	0,5
Felhasználás mértéke	%	75,6	40,5	36,8	36,8	36,4	31,8
Szövet Lentipusú-, kender-, juta	1000 tonna	**1989**	**1992**	**1994**	**1996**	**2000**	**2001**
Össz termelési kapacitás	Millió négyzetméter	159,0	132,0	91,0	80,0	32,0	30,0
Új és korszerűsített	Millió négyzetméter	-	-	4,0	4,0	4,0	4,0
Felhasználás mértéke	%	77,4	31,8	21,2	25,0	15,6	12,0

ám ezek is nehezen boldogulnak a piacgazdaság körülményei között. Mindannak ellenére, hogy Románia a világ egyetlen olyan országa, ahonnan Japán 100 %-os kendert importál, és ahol a ruhagyárak felhasználják konfekció termékeik gyártásában a sodrott kenderfonalat.

A kender ipari feldolgozása Magyarországon

Magyarországon a kendertermelést és feldolgozást a XVIII. század végén a kötélverőipar jelentette, amit kis céhes műhelyek képviseltek. Mindössze három gyári szinten működő nagyobb műhely volt az országban.

A nagyüzemi kendertermesztés a XIX. században indult, ekkor helyezték üzembe a nagy kendergyárakat és fonodákat.

A békéscsanádi löszháton kitűnő a talaj a kender termesztésére, ezért itt találhatóak a régi kendergyárak. A kendertermesztés módjából adódóan a növény aratás után nem szállítható nagyon messzire, ezért a gyárakat is a kendertermesztés helyszínei mellé telepítették.

Magyarországon a XX. század első feléig a kender termesztése és feldolgozása elsősorban textilipari célra történt, részben hagyományosan kézi munkaerővel, részben uradalmakban és magánkézben lévő gyárakban.

Az 1970-es évektől volt tapasztalható fejlődés főleg a betakarítás területén a szovjet kévekötő aratógépek és bálázók bevezetésével. A kézi munkaerő igénye így is 30–40 óra maradt hektáronként.

A hazai kendertermesztés fénykora az 1980–1986-os időszakra tehető, amikor 6–10 ezer hektáron termesztették, 7–9 t/hektár termésátlaggal, kitűnő minőséggel, elsősorban az ország dél-keleti részein.

Ezzel Magyarország nemzetközi elismertségre tett szert. A termesztés nagyüzemekben történt, korszerűsített technológiával, a Szegedi Kendertermesztési Rendszer (SZKR) szervezésével. Az előállított termékeknek (kötelek, spárgák, ponyvák, zsákok, pozdorjalapok) biztos hazai és *külföldi (elsősorban orosz) piaca volt. A szovjetek évente mintegy ötmillió méter kevert ponyvát rendeltek Magyarországról, ami öt-hat kendergyárat foglalkoztatott.*

Magyarországon a magkender termőterülete az 1975–1980-as évek közepéig 1000–1200 hektár között változott 0,7–1 t/hektár termésátlagokkal, amely rendszerint meghaladta a hazai vetőmagigényeket, így jelentős mennyiségű vetőmagexport vált lehetővé. 1988-tól kezdődően megindult a mag termőterületének fokozatos csökkenése, ami a rendszerváltás után drasztikussá vált.

Magyarországon a rendszerváltás idején zsugorodott össze a kenderipar és termesztés, miután elmaradtak a szovjet megrendelések.

A Szovjetunió széthullása után hazánkban és a kelet-európai országokban hirtelen csökkent a kendertermesztés. Magyarországon termőterülete 1991-ben 1000 hektár alá csökkent és jelenleg alig vagy egyáltalán nem haladja meg azt.

A 2001–2003 évek között a kender szaporítóterülete 100–170 hektár volt 0,3–0,9 t/hektár termésátlaggal.

Jelenleg Magyarországon az Agro-Hemp Kft szervezi a kender termesztését, illetve biztosítja annak feltételrendszerét és az alapanyagot a rostipar számára. A Kft. a kompolti fajtákon kívül saját kenderfajtáját javasolja a termelőknek. A tiborszállási kendert, amely rövid tenyészidejű, jó termőképességű és rendkívül alacsony a narkotikum tartalma. Ez a fajta 2000-ben állami elismerést is kapott.

Magyarországon, Kompolton működik a GATE Fleischmann Rudolf Mezőgazdasági Kutatóintézet, amely 1920 óta foglalkozik kendernemesítéssel. Mellette működik *egy Kft. is, amely magkendert termeszt mintegy 200-300 hektáron. A kendermagot kizárólag exportra termelik, főként Nyugat-Európába és Kanadába. Mivel ott az 1990-es években fellendült a kendertermesztés és nem voltak saját fajtáik, importálták a jó minőségű magyar magot. A hollandok is vásároltak Magyarországon vetőmagot.*

Dr. Bócsa Iván, az MTA tagja ötven éve foglalkozik Kompolton a kender nemesítésével. A kutatóprofesszor véleménye szerint a magyarok lettek a növény újra felfedezői, akik által – a hosszú tiltás után – újra elterjedt a kender termesztése Nyugat-Európában. A kompolti kender szabadalmazott, a világ egyik legjobb fajtájaként van nyilvántartva. Államilag elismert Ausztriában, Németországban, Svájcban, Angliában és Hollandiában.

Az évenként termelt kender mennyiségét az ipar igényei határozzák meg. Magyarországon jelenleg két kenderfeldolgozó üzemel: az Első Magyar Kenderfonó Rt. Szegeden és a Hungarohemp Kenderipari és Logisztikai Rt, Nagylakon.

A kender tiltása Európában

Olaszországban és Németországban marihuána, illetve hasis (THC) tartalma miatt betiltották a kendertermesztést, majd erős termelői és ökológiai nyomásra újra engedélyezték.

Olaszországban 1999-ben engedélyezték újra a kender termesztését, pedig a háború előtt a legnagyobb kendertermesztő ország volt Nyugat-Európában.

Németországban 1965-ig termesztették a kendert, ezért mozgalom indult a kender legalizálásáért. 1988-ban *engedélyezték a kender termesztését, s ennek hatására nagy mennyiségű kenderrostot állítottak elő, aminek viszont nem volt felvevőpiaca.*

Angliában és a Benelux Államokban az 1990-es évektől engedélyezett a 0,3% alatti THC tartalmú kenderfajták termesztése. 2002-től ez 0,2 % - ra szigorodott. Ma már csak Svédországban és Görögországban tilos a kender termesztése.

A kendertermesztés háttérbe szorítása és tilalma Romániában a 2000. év után

A helyzetet súlyosbította a drog terjesztését és használatát tiltó 143/2000-es törvény, melynek nyomán Romániában betiltották a „canabis" termesztését, így a törvény hatálya kiterjedt a „canabis sativa" növényre is. A tiltás nem egyedi, a román törvényhozók valószínűleg az amerikai példa szerint jártak el. A tengeren túl már 1937-ben törvényen kívül helyezték az ipari kender termesztését, noha a Levis farmerek például kendervászonból készülnek.

A tiltás abból is adódhatott, hogy nem történt meg a törvényben az ipari kender és a drog előállítására alkalmas kender szétválasztása. A törvény módosításáig öt évet kellett várni. A módosított törvényben a tiltás helyett az ellenőrzött termesztés szerepelt, ami lehetővé tette a kender termesztését meghatározott szerződések szerint.

Az „új kábítószerről" sok valótlan állítás jelent meg a sajtóban. Sokan ma sem különböztetik meg kendert a cannabistól, noha az Európai Unió a román ipari kendert éppen rendkívül alacsony THC (tetrahidrocanabinol) tartalma miatt engedélyezte, termesztését SAPARD uniós alapokból támogatják.

A gazdálkodók visszafogottan viszonyulnak a kendertermesztéshez. Elrettentő hatással voltak ugyanis erre az ellenreklámok, a tévécsatornák hírműsorai által közvetített rendőrségi letartóztatások, a kendertáblák hatósági felszámolásai.

A román törvényrendeletek módosításai

A romániai üzletemberek közössége szakmai konferenciákon és újságcikkekben reagált az ipari kenderre vonatkozó igazságtalanságra, késztetve a román államot téves rendelkezésinek módosítására.

A legfontosabb módosítást a 2005. évi 339-es számú, a kábító hatású növények és vegyszerek forgalmazásának jogi formájáról szóló törvény megalkotása jelentette.

A kábító hatású növények termesztéséről szóló 3-as számú fejezet a következő módosításokat tartalmazza:

2. cikkely, 2. bekezdés: „A Román Mezőgazdasági, Erdészeti és Vidékfejlesztési Minisztérium, a Megyei Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési igazgatóságok által hagyja jóvá az ipari, étkezési vagy mag előállítási célokra ültetett, hatósági felügyelet alatt álló anyagot tartalmazó növények termesztését."

3. bekezdés: „A cannabis- és mák magszállítók csupán az engedéllyel rendelkező termelőket kötelesek ellátni."

4. bekezdés: „Az engedélyezett mák és cannabis termesztők kötelessége, hogy csupán a Romániai Növényfajták és Hibridek Hivatalos Katalógusában vagy az Európai Közösség Katalógusában regisztrált magvakat ültessenek."

A törvénymódosítás hatályon kívül helyezte az ipari kender termesztésére vonatkozó tilalmat. Az új törvény *összhangban van a Román Mezőgazdasági, Erdészeti és Vidékfejlesztési Minisztériumnak, a len- és kenderszárból előállítandó rostok elsődleges feldolgozásának engedélyezéséről szóló 2003. évi 1044-es számú rendelkezésével, valamint a mezőgazdaságban nyújtandó közvetlen állami támogatásról szóló 2003. évi 1594-es számú kormányhatározattal.*

Ezekhez sorolható még a 2005. évi 1264-es számú rendelet is. Szintén 2005-ben, a 200-as számú rendelet alapján, a Román Mezőgazdasági, Erdészeti és Vidékfejlesztési Minisztérium jóváhagyja a Romániai Kender és Len Termesztők és Feldolgozók Interprofesszionális Szövetségének működését.

Romániával ellentétben, Magyarországon a kendertermesztést sosem tiltották be, egészen napjainkig folyamatosan termesztették. A rendszerváltás idején ugyan visszaszorult a kenderipar és termesztés, de az utóbbi években új lendületet kapott.

A legális kendertermesztés hatósági előírásait egy 1996-os kormányrendelet tartalmazza. A törvény megengedi a 0,2 % alatti THC-t tartalmazó kender termesztését. A hatóságok azonban büntetik 0,02-0,05% THC tartalmú vadkender birtoklását és fogyasztását.

A projekt

Az Arad Megyei Múzeum és a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága munkatársai sikeres PHARE CBC pályázatot nyújtottak be A kender az etnológiától az ökológiáig – Egy növényi kultúra határokon átívelő revitalizációs *programja címmel. A pályázatban közös kutatást, szakmai megbeszéléseket, bemutatókat javasoltunk, melyeknek célja a kender értékének és hasznosíthatóságának újrafelfedezése és a fiatal generáció körében történő népszerűsítése volt.*

A kiindulási pontot a falvak emlékanyagának feltérképezése, a román, magyar, szlovák termesztők és feldolgozók visszaemlékezései jelentették. Több olyan településen történtek adatgyűjtések, ahol nagy múltra tekint vissza a kendertermesztés. A kutatás a romániai Nagylak, Sikula, Nagyiratos, Körösbökény, és a magyarországi Csanádapáca, Méhkerék és Létavértes településeken zajlott. Azt kívántuk feltérképezni, hogy mely kenderfeldolgozáshoz kapcsolódó hagyományok maradtak fenn a falusi köztudatban.

A terepmunka folytatásaként a kender ipari, gyári feldolgozását vizsgáltuk, az iparág jelenlegi lehetőségeinek felmérésére összpontosítva, a lovrini kutatóközpontban, a nagyszentmiklósi, nagyiratosi, nagykárolyi, szegedi kendergyárakban, illetőleg a temesvári Román Kendertársaság Rt. szövödéjében.

A program egyik fontos része a fiatalok természetbarát ruházati cikkek iránti érdeklődésének felkeltése volt.

Ennek céljából két „Öltözködjünk egészségesen” című szakmai megbeszélést szerveztünk, melyek keretében a hagyományok és a jelenlegi kenderfeldolgozás adta lehetőségeket vizsgáltuk.

A fiatalok ösztönzése érdekében az aradi Művészeti Gimnázium ruhatervezői osztályának végzősei számára megszerveztük a kenderből készült ruházati divatcikkek vetélkedőjét.

Három szakmai megbeszélést szerveztünk a kender- és a kendertermékek előnyeinek bemutatására. Aradon a növény különböző részeinek (mag, gerebenezett kender, csepű, pozdorja) feldolgozásáról számoltunk be. A másik két szakmai megbeszélésre a magyarországi Csanádapácán, illetve az Arad megyei Körösbökény községben került sor. Nagy hangsúlyt fektettünk az amerikai és nyugat–európai piacon rendkívül keresett természetbarát termékek bemutatására. Kiállításokat szerveztünk a nagyközönség számára Aradon és Békéscsabán, a kender hagyományos termesztéséről, valamint a harmadik évezrednek megfelelő, korszerű, természetbarát módszerekkel történő feldolgozásáról. Ennek népszerűsítését szolgálta az elkészült dokumentumfilm és web-oldal.

Kutatómunka Nagylakon 2007 februájában

Interjú a nagyiratosi polgármesterrel

Kutatómunka Körösbökényben 2007 júniusában

Hagyományos kultúra – próbálkozások a passzív kultúrréteg visszaállítására

Sikula - Mărioara Bun, a hagyományok őrzője és átörökítője

A Borosjenő szomszédságában fekvő Sikula község ma is híres gyönyörű kender alapanyagú népviseletéről. Valamikor minden paraszti gazdaságnak saját kendertáblája volt, ahol a nyári kendert a fonalért, az őszit a magokért termesztették.

Mărioara Bun a szövőszéknél

A településen a hagyományok átörökítője a 72 esztendős Mărioara Bun, aki még napjainkban is hagyományos módon, szövőszéken készíti a népviseleti darabokat a vidék összes népdalénekese számára.

A szövés-fonás ismeretanyagát édesanyjától tanulta. Hatvan éves tapasztalata által a kenderművelés, a szövés és hímzés szakértője lett. A visszaemlékezéseiből kiderül, hogy régen minden portán akadt vetőmag, nem kellett erre pénzt költeni, mert mindenki saját magának termelte.

Előbb a nyári kendert vetették el, „a fehérebbiket”, majd amikor az megérett, learatták, s a Körösbe vitték áztatni. Az áztatóból kiszedték, megszárították, megtörték, kifésülték, majd télen fonalat fontak belőle. A legjobb minőségű hosszú fonalból az asszonyok finom vásznat készítettek.

A sikulai asszonyok a később érő őszi kender szálait is felhasználták a szövésre, annak ellenére, hogy ez nem volt olyan fehér.

A learatott kendert előbb keresztbe rakták, majd megszárították. Azután a sulykolóval kiverték belőle a magvakat, megrostálták és zsákokba tették. Csak a magnyerés után vitték le a kenderszárakat a Körösre áztatni. Mivel ilyenkor már hűvösebb volt az idő és hidegebb volt a víz is, a vastag szárú kendert hosszabb ideig áztatták.

A faluban a fonást nem kerekes rokkával végezték. „Valami erdei fából készült guzsallyal fontunk, de bármilyen bot megtette”. A fonalat fahamuval fehérítették, azután alaposan kiöblítették, majd nyáron a napra, télen pedig a fagyra tették ki. Száradás után felcsévélték és előkészítették a szövéshez.

A szövés munkafolyamata ma is úgy zajlik mint kétszáz éve. Megmaradtak a szövés munkafázisai, de a szövőszék alkatrészeinek elnevezései is a munkafolyamat archaikus voltát igazolják. Nemzedékről nemzedékre áthagyományozódott az eszköz és a mesterségbeli tudás.

Sikulán is két- és négy nyüstös vásznat szőttek. A motívumokat négy vagy nyolc szálból alakították ki, piros és fekete szín alkalmazásával, a helyi hagyománynak megfelelően. Az idős asszony törölközőin, abroszain mutatta be a jellegzetes sikulai motívumokat: “kecskés”, “mákvirágos”, *“prescura mintás”, „zöld szálas”, „virág- és levél mintás”. Ezek közül a „prescura mintás” a legrégebbi, máig is ezt tartják a legszebb motívumnak. A prescura motívum az egyenlő szárú kereszt alakú misekenyér alakját formázza, amelynek darabjaiból vasárnap és nagyobb ünnepek alkalmával a templomban kapnak a hívek.*

Szövőszéken készülnek a lepedők is. A kenderből készült lepedők jó minőségűek, nem gyűrődnek össze az ágyban. Két nyüstös vászonból készülnek, mosás után egyre szebbek, puhábbak, fehérebbek. „Minél gyakrabban mosod, a kender annál fehérebb. Hej, egészségesebb világ volt annakidején!”

Nagylak – a kenderhez kötődő szlovák hagyományok

A romániai Nagylak a magyar határ mellett fekvő többnemzetiségű város, ahol jelenleg a szlovák lakosság alkotja a többséget. A világháborút követő új határok megvonása következtében a város két részre szakadt, így most létezik egy romániai és egy magyarországi Nagylak is. Ez utóbbiban jelenleg egy Görögországgal szerződésben álló kendergyár működik.

A helyi szlovákok kendertermesztési szokásainak kutatásában Molnár Mária volt a segítségünkre. Minden családnak volt kenderföldje. A termés egy részét szerződéses alapon leadták a helyi gyárnak, a többletet háztartásukban használták fel. A vetés április 15-e körül történt, az aratás július 15-én kezdődött, amikor a virágpor már sárgán virított. A betakarítást sarlóval végezték, a kendert kévékbe rakták. A

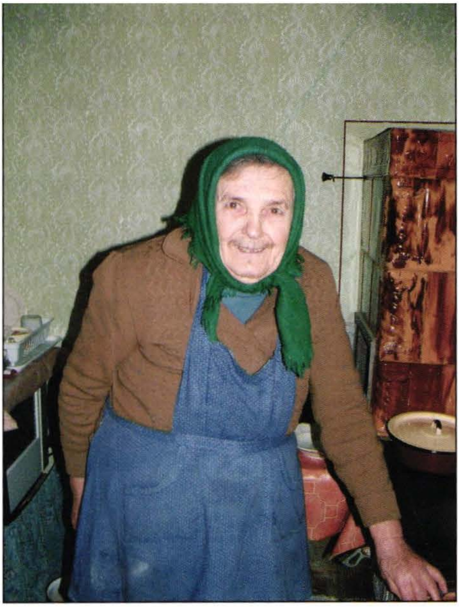

Maria Molnar a kenderről mesél

gyárba lovaskocsival szállították, s hosszú sorban állás után a leadott kenderért cserében pamutot kaptak.

A saját felhasználásra szánt kévéket száradni hagyták a napon, leverték róluk a leveleket, majd a Marosba vitték áztatni. Nagy melegben az áztatás egy hétig is eltartott. Áztatás után jól kimosták, hazavitték, otthon kitették száradni. A szárakat kendertörővel („trepačká") törték, majd kétféle, egy sűrűbb,

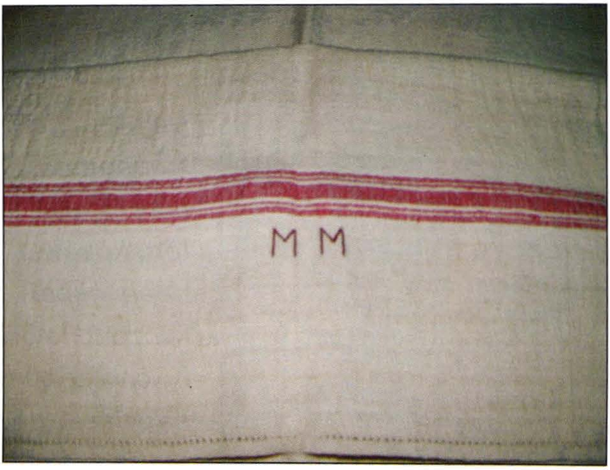

Szedettes mintázatú kendervászon törölköző *és egy ritkább fogú fésűvel („štec"), fésülték ki a szálakat. A vékonyabb szálakból alsószoknyát („poľi") és gatyát („gaťi") készítettek. A vastagabb fonalból zsák és pokróc („pokrovice") készült.*

A fonás helyi mesterek által készített kerekes rokkával történt. Voltak szervezett fonók is, de főként otthon, családi körben fontak. A megfont fonalszálakat felmotollálták, pászmába kötötték, majd kifehérítették. Mésszel, hamuval fehérítették, majd puhítás céljából a trágyadombba ásták egy tiszta szalmával bélelt gödörbe. Szalmával letakarták, néhány nap múlva kiszedték, fertőtlenítették, és csak ezután használták a szövésre.

Molnár Mária 15-16 éves korától kezdve az 1950-es évekig font, főként magáncélra. Megöregedvén a szövőszéket nem tartotta meg, de a kerekes rokkát és a kenderfésűket ma is őrzi házának padlásán.

A 79 esztendős szlovák származású Červena Zsuzsanna az utolsó asszony Nagylakon, aki még sző. A finoman szőtt és hímzett abroszokat és törülközőket még napjainkban is kenderfonalból készíti. Különböző bemutatókon népviseletbe öltözve

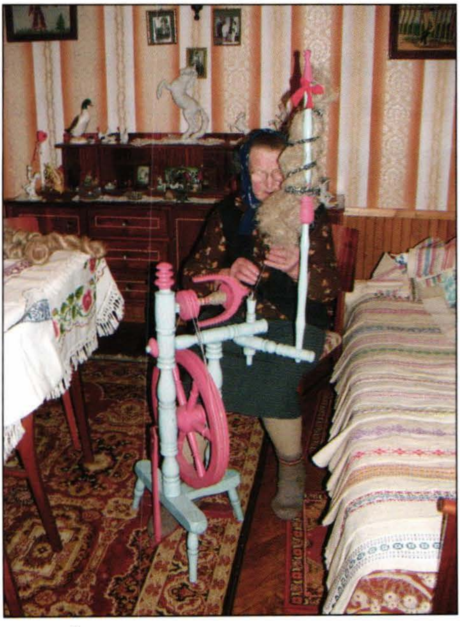

Červena Zsuzsanna szövés közben

osztja meg tudását az érdekeltekkel. Főként tiszta kendervászonból, de pamut és vászon keverékével is dolgozik.

A szőtt motívumokon kívül, hímzéssel is díszíti a textíliákat. Leginkább a világoskék, piros, rózsaszín motívumokat kedveli. Szekrényének polcai szlovák motívumú szőttesektől roskadoznak. Zsuzsanna a szlovák hagyományok átörökítője Nagylakon.

Méhkerék – a kendertermesztés emlékanyaga egy magyarországi román faluban

Békés megye szélén, a román határ mellett található Méhkerék község ma is Magyarország egyik zömében románok által lakott települése. A kendertermesztés hagyományai megőrizték a román jellegzetességeket.

A kutatások során kiderült, hogy a huszadik század elején a vászon alapanyaga a kender volt, de később len és pamut fonalat is használták az asszonyok a szövéshez.

Rokszin Anna a szövőszéknél

Rokszin Mihályné az utolsó, aki otthonában ma is szövőszéken dolgozik. Az ő visszaemlékezései szerint hajdanán a falunak saját kenderföldje volt, az úgynevezett Kenderes („Cânepiște”), amely a település keleti részén helyezkedett el.

A márciusi, kézi kendervetés a férfiak feladata volt. Csupán nyári kendert vetettek, a magnak való kendert a szélső sorokban termesztették.

A június-júliusi betakarítást az asszonyok végezték. A sűrű kendert kézzel tépték ki, a ritkábbat sarlóval vágták. Négy-öt nyalábból kévét kötöttek, és a ház mellett, a kerítés tövében szárították, míg a levél és a virág lehullott róla. Azután a faluvégi áztató gödörben („gropoaie”) egy hétig áztatták, puhították, majd megmosták, és lovas szekérrel hazavitték, ahol kúpokban szárították. A kendert előbb lábbal, majd kendertörővel törték össze. A rostszálak további puhítását célozta a lábbal való dörzsölés, melyet mindig csoportosan végeztek.

Télen pozdorjával fűtöttek. A pozdorja eltávolítása után a kendert gerebenezték, fésülték, majd osztályozták. A finomabb szálú fonalból ingeket, ingvállakat, törülközőket, a vastagabból lepedőt, gatyát, tiszta kendervászon inget, a kócból kötelet, zsákot készítettek.

A településen fonásra mind a három eszközt használták: napraforgószár, talpas guzsaly, kerekes rokka. A rokkát a gyulai vásárban vették, de a visszaemlékezések alapján Romániából is eljutottak a rokkák a településre.

A fonás ősszel kezdődött és egész télen át tartott, de csupán hétfő, szerda és csütörtök este fontak, mert a kedd és péntek esték tiltó napok voltak a fonásra („nu erau sări bune”).

A bérelt házakban szervezett fonók („șezători”) költségeit a falubeli leányok fizették. A fonók legismertebb helyszínei a következők voltak: Diuri Mîțî, Pristițu, Luca, nană Ană a Mitruțî, nană Eva a Nicoari, Bocoșu, Țârloaie, Crișan, Roșu stb. Délután hatkor kezdődtek, s mivel a lányoknak éjfél előtt otthon kellett lenniük, tizenegy óráig tartottak. A lányok este nyolcig igyekeztek sokat fonni, mert ekkor megérkeztek a legények egy hegedűssel („highiduș”), hogy megtáncoltassák őket. Szokásban volt, hogy a legények ellopták az orsót, amit csókkal lehetett visszaváltani. A fonóban különböző közösségi játékokat játszottak a fiatalok: D-a husarii, Întoporatu, D-a pituța, Ușe-bușe, D-a țucatelea, Furatu și scosu fusălor, D-a birăii, D-a fântâna, D-a coriga, Stânsu lămpilor, D-a ciusda, D-a căpitănie, D-a ghezu, Boșoarcă, Pân focuț, stb.

A fonás befejezése után a szálakat felmotollálták, pászmába kötötték és fehérítették. A fonal szapulása volt a kenderfeldolgozás során a legnehezebb munka. A méhkeréki eljárás szerint alul lyukas kádban elhelyezték a fonalat, lepedőt terítettek rá, a fahamut a lepedőre szórták, és forró vízzel felöntötték, többször ismételve a műveletet. Ezután kigőzölték, azaz három napra a trágyába ásták két szalmaréteg közé helyezve, majd trágyával beborították, hogy a meleg által tovább puhuljon. A trágyából kivéve a fonalat háromszor hideg *vízben öblítették, leforrázták, majd kimosták, kisulykolták és fagyon szárították.*

Méhkeréken még a XX. század első felében is kendervászonból készültek a ruhaneműek.

Csanádapáca – Domján József, a szövés mestere és egy magyar falu hagyományai

A kizárólag magyarok által lakott Csanádapáca ma Békés megyében található. 1821-ben az egykori Apácapusztára dohánykertészeket telepítettek. A dohánykertészet XIX. századi hanyatlása után a település áttért a ciroktermesztésre. A községet 1908-tól nevezik Csanádapácának, amely 1945-ig Csanád-Arad-Torontál vármegye része volt.

A helybéliek fő foglalkozása a gabonatermesztés és juhtenyésztés volt, de a családok kendert is vetettek saját használatra. Erről a tevékenységről viszont kevés emlék maradt fenn. Egy-egy házban megmaradt még a magyar hagyomány szerinti piros-kék szedettes mintázatú kender törülköző.

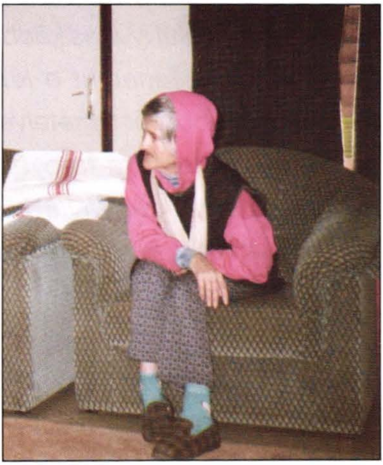

Piroska néni mesél

Az utolsó években már csak zsákokat, vastagabb ponyvákat, sátorlapokat készítettek szőtt kendervászonból. A kenderfeldolgozás magyar eszközanyaga nem különbözik a Románia *nyugati vidékén használt eszközöktől. Azokat az eszközöket és textíliákat, amelyeket a lakosoktól még össze lehetett gyűjteni a helyi kiállítóhely őrzi.*

Domján József bemutatja a szövőszék alkatrészeit

A helybéliek a szövés szakértőjeként Domján Józsefet nevezik meg. Domján József még ma is készít lábtörlőket, rongypokrócokat saját készítésű függőleges szövőszékén. Domján igazi mestere a szövőszék készítésének; minta alapján tökéletes másolatot képes készíteni bármely szövőszékről. Az általa készített szövőszékekről készült fényképek, újságcikkek igazolják mesterségbeli tudását.

A paraszti gazdaságokban általánosan használt vízszintes szövőszékektől eltérő, függőleges, szőnyegszövésre alkalmas eszközökről van szó. A szakirodalom ezt a szövőszéktípust tartja a legrégebbi változatnak.

Létavértes - Milbik Katalin, és a kendervászon, mint a hímzések alapanyaga

Kerekes rokka és kenderből készült textiliák a tájházban

Létavértes település Nagyléta és Vértes falvak összevonásának eredményeként jött létre 1970-ben.

A falu hajdanán ortodox vallású románok által is lakott település volt, akik később áttértek a görög katolikus hitre. Noha a XVIII. század első felében még sok román nemzetiségű lakos élt itt, a 2001. népszámlálási adatok szerint a 7045 lelkes községben csak hárman vallották magukat románnak. Bár a lakosok többsége már nem beszél románul, néhányan még értik a nyelvet. A román hagyományokkal kapcsolatos emlékanyag is magyar nyelven őrződött meg a településen. Az asszimiláció, a modern világ okozta veszteségek ellenére, a község tárgyi kultúrájának töredékei még őrzik a román jellegzetességeket.

A Békés megyei múzeumi szervezet által Létavértesen megrendezett néprajzi tábor alkalmával több mint kétszáz román tárgyat, javarészt szőtteseket sikerült összegyűjteni. Ezeken jellegzetes román elemek találhatóak, mind készítésmódjukat, mind díszítésüket illetően. A helybeli asszonyok által szőtt-hímzett *motívumok közül a „prescurița" (az egyenlő szárú kereszt motívum) nyilvánvalóan román sajátosság.*

A szövés helyi hagyományaihoz tartoznak a kenderfeldolgozás tradíciói is. Bár itt már évek óta nem termesztik ezt a rendkívül gazdaságos növényt, a lakosok mégis elvezettek minket egy völgybe, ahol régen a kenderáztató volt. Az áztatni vitt kévék végét karókkal rögzítették és sárral („chină") fedték le, majd alaposan lemosták és megszárították. Kizárólag meleg időben dolgoztak, mert a száraz kendert könnyebben lehetett összezúzni a kendertörővel („zdrobălău").

Milbik Katalin

A létavértesi adatok kétféle eszköz, a fogazott kendertörő és a szorosabb nyílású tiló használatáról tanúskodnak, megkülönböztetve a kendermunka két műveletét, a törést ("zdrobit") és a tilolást ("melițat).

A kenderfeldolgozási folyamat nem tér el lényegesen a már korábban említettektől.

A magyarországi román közösségek közül kizárólag Létavértesről vannak adataink a kendermunkálatok (tilolás, gerebenezés, fonás, motollálás) bérért való elvégzésére. A településen Erdélyből érkezett asszonyok vállaltak kenderfeldolgozó munkát egynegyed rész kender fizetségért.

A szekrényekben még fellelhető abroszok, törölközők, lepedők igazolják a kendertermesztés, fonás-szövés tradícióját a településen, annak ellenére, hogy ma már senki nem tud szőni. A kenderfeldolgozás emlékanyagát a helyi tájházban ismerhetik meg az érdeklődők.

Létavértesen ismertük meg Milbik Katalint, aki hatalmas saját textilgyűjteménnyel büszkélkedhet. A nyugdíjas, egyedül élő Milbik Katalin szenvedélye a hímzés, melyre a községben élő lányokat is tanítgatja. A helyi mintakincstől eltérő motívumokat hímez. Erdélyi utazásai alkalmával mintakincsét előszeretettel bővíti székely és csángó motívumokkal. Hímzéseivel kiállításokon, területi vetélkedőkön vesz részt. Jó minőségük miatt szívesen használja alapanyagként a Létavértesen szőtt, régi kendervásznakat. A községből vásárolt régi lepedőkre mintákat hímez, abroszokat, falvédőket, törülközőket készít belőlük. Így Létavértesen, a kenderfeldolgozás ősi hagyományának egy része Milbik Katalin alkotói tevékenysége által továbbra is fennmarad.

Az utóbbi években a létavértesi Művelődési Ház rendszeresen szervez néprajzi kiállításokat annak érdekében, hogy mind a helyiek, mind pedig az idelátogatók megismerhessék a település múltjának egy-egy szeletét. 2006-ban egy nagyobb kiállítás keretében éppen a településen még fellelhető népi textíliákból nyílt kiállítás a Művelődési Házban, Szőttesek és fafaragások címmel.

Körösbökény – Egy volt polgármester, egy szövőasszony és az utolsó kötélverő mester

Az alföldi és dombvidéki kendertermesztés hagyományainak összehasonlítása céljából Körösbökény településen végeztünk kutatásokat.

Gheorghe Motrea, egykori polgármester a községben fellelhető régi tárgyakból múzeumot alapított. A körösbökényi származású Motrea szerint hajdanán minden családban szokás volt fél láncnyi jó minőségű földbe saját szükségletre kendert ültetni.

A kutatók Motrea, volt polgármesterrel

A körösbökényi lakosok a nyári, vékonyabb kendert fonalnyerésre, az őszit magnak termesztették. Betakarításkor a férfiak gyökerestől tépték ki a földből a növényt. A Körösben áztatták, meleg időben egy hétig, hidegben valamivel hosszabb ideig. Az őszi, vastagabb, rostosabb kendert hosszabb ideig *áztatták. A tilolást, fésülést, a szálak szétválogatását, osztályozását az asszonyok végezték. A kendertörés nyomán eltávolított pozdorja tüzelőanyagként szolgált.*

Zsófi néni az utolsó asszony Körösbökényben, aki még tud szőni. Visszaemlékezéseiben a kender hasznosságát emelte ki, hangsúlyozva, hogy a növény minden része felhasználható volt. A legdurvább fonalat is felhasználták, ponyvát készítettek belőle a lovak számára.

Sofia Boc szövőasszony

Tizenöt éves korában, 1956-ban kezdett szőni és fonni. Ekkor a falubeli asszonyok a guzsalyt használták fonásra, de már kerekes rokkával is dolgoztak. Körösbökényben helybeli mesteremberek készítették a rokkákat. Közülük a legismertebb Pantea Mitru (ragadványnevén Roșu) helybéli fafaragó mester volt, aki rokkákat és szövőszékeket is készített.

A megfont kenderszálakat az asszonyok felmotollálták, pászmába kötötték, majd hamuval fehérítették, és a felvető szálakat a szövőszék rúdjára kötötték.

Régen tisztán kenderfonalból szőtték a textíliákat, később kender és pamut keverékével dolgoztak. A felvető szál kender volt, a beverő szál pedig pamutfonal. „Să învălea în cânepă și se bătea în misir”. Mivel a mócoktól vásárolt felvetőbordákat használták a vászon szélessége nem haladta meg a 60-70 centimétert.

A szövés nehézségét jól illusztrálta Zsófi néni bemutatója. A két, három vagy négy nyüst használatától függ a vászon mérete, minősége. Az erősebb lepedővásznat négy nyüsttel, a zsákokat fonákján két, színén három nyüsttel készítették. A vászon díszítése a szálak szétválasztásával, szedettes mintával készült. A szomszédos falvaktól eltérően a körösbökényi vászon jellemző motívuma a kékeslila („mnerie”), fekete, vörös és bordó pamuttal kialakított díszítmény. A zsákok sárga csíkjai motívumának elnevezése: „cu galiță”.

A megszőtt vásznat a napon fehérítették úgy, hogy többször megnedvesítették és megszárították. Májusig a vászon fehérítésének be kellett fejeződnie, mivel a hagyomány szerint, „a fák kivirágzása után már nem fehéredett”.

A munka viszont ezzel még nem

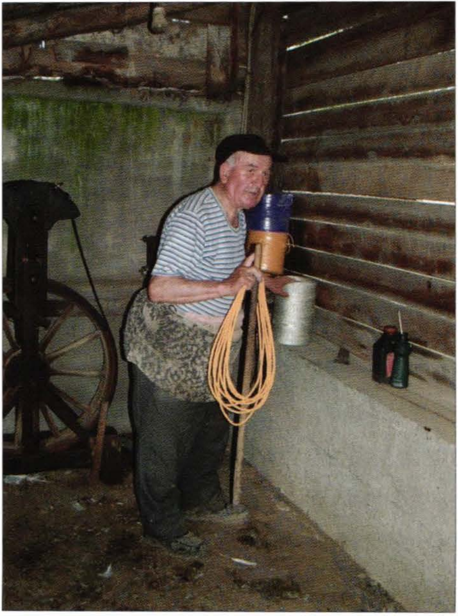

Petru Cologea kötélgyártó mester

fejeződött be. A községben élő asszonyok a szőtt abroszokat, törölközőket hímzéssel és vagdalással díszítették.

Körösbökényben Petru Cologea az utolsó, hagyományos eszközökkel dolgozó kötélverő. Idős kora és betegségei ellenére Petru Cologea ma is folytatja mesterségét. Gyártja a kötőfékeket és a köteleket, ahogyan azt fiatal korában megtanulta. A mester mozgása nehézkes, eszközei kezdetlegesek, elavultak, ennek ellenére ügyesen készíti a kötelet. Az általa elkészített végtermék olyan, mintha gyárban, drága gépekkel gyártották volna. Petru Cologea még napjainkig is viszi termékeit, a kötőfékeket és a köteleket a pankotai, honctői, halmágyi heti vásárra, hiszen ahol ló van, ott az ő portékájára is szükség van.

A kender ipari feldolgozása

A Lovrini Kutatási és Fejlesztési Állomás és a tenyésztett vetőmag

A kender ipari feldolgozása kutatásának első állomása a Lovrini Kutatási és Fejlesztési Állomás volt, ahol Carmela Duma mérnöknő volt a segítségünkre, aki szinte csupán a kendernek él. Miközben a kenderföldhöz vezetett, munkatársai megerőltető tevékenységéről beszélt, arról, mennyi figyelmet igényelnek a növények, a betakarítás módszereiről és pontosságáról, a faj tisztaságát védő gyomirtásról, a megfigyelés, a naptár betartásának fontosságáról.

Megszemlélhettük a laboratórium felszerelését. Megtudtuk, hogy egy uniós pályázat eredményeként végre új műszerekre számíthat a kutató állomás. Az igazgató tájékoztatást tartott a létesítmény történetéről, teljesítményeiről. A Kender Házában megtekinthettük a híres Lovrin 110 vetőmagot, amely az egész kutatási, fejlesztési munka középpontjában áll.

A kutatási tevékenységbe dr. Valeriu Tabără egyetemi tanár, a kutatócsoport vezetője avatott be bennünket. „A kenderfeldolgozás folyamata a Lovrini Kutatási és Fejlesztési Állomáson kezdődik, ahol rost és vetőmag előállításra jóváhagyott kendert termelünk, s ahol jobb termésű, az olajiparnak is megfelelő új magkender fajok létesítésével kísérletezünk.

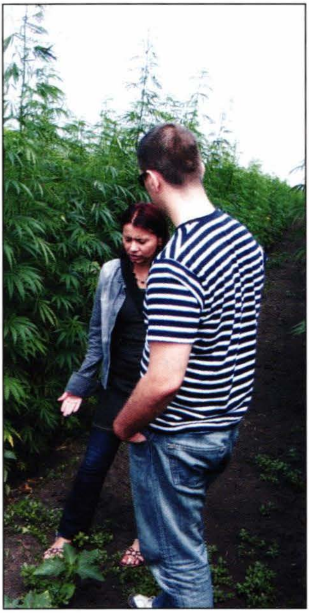

A lovrini kísérleti kenderültetvény

Az 1946-ban alapított telep célja az volt, hogy kutatásokat végezzen a Románia nyugati részén termesztett gabonaneműekkel és ipari felhasználású növényekkel kapcsolatosan. A különböző fajták vizsgálatával elkezdődtek a nemesítési kutatások.

Amikor 1965-ben Románia Mezőgazdasági Kutató Intézete kikísérletezte a Fibramulta 151 elnevezésű, hitelesített, kétlaki kenderfajtát, a Lovrin Társaság még csak együttműködő partnerként szerepelt.

A második fajtát, a Lovrin 110-et már a Társaság állította elő a bulgáriai Silistra populáció egyedi szelekciójával.

A Lovrin 110 kenderfajta 90-110 kg/hektár szártermést, 27-30%-os rosttartalmat és 900-1200 kg/hektár magtermést biztosít. A szálhozam 53-57,1 %-os, a törésszilárdság 25,7-39,6 kmf, hajlékonysága 28,2-37,6 mm, fonalfinomsága 33,8 Nm. A kenderrost minősége kiváló.

A Románia nyugati részén és Dél-Erdélyben termesztett Lovrin 110, kétlaki kenderfajta magas hozamú, rezistens növény, jól bírja az alacsony hőmérsékletet és a szárazságot. 1981-ben szabadalmazták, és az Európai Unió is elfogadta alacsony, 0,2 % alatti tetrahidrocanabinol tartalma miatt.

A kenderfajtát Rodica Paraschivoiu és Valeriu Tabără kutatók kísérletezték ki.

Jó tulajdonságai ellenére, s a külföldi és belföldi piacon való rendkívüli fogadtatása dacára, jelenleg csupán néhány száz hektárnyi területen termesztenek Lovrin 110-es kendert. Mivel engedélyezett termesztési ideje lejárt, a balázsfalvi laboratóriumban 2005-ben az ISTIS égisze alatt újra kezdték a faj THV ellenőrzési-folyamatát, amely 2007-ben már harmadik évéhez ért. Az eredmények szerint a Lovrin 110 THC tartalma nem haladja meg az Európai Unió által jóváhagyott 0,2%-ot.

A minőségfejlesztési laboratóriumban a kenderrel foglalkozó kutatócsoport prof. dr.

A kutatóállomás laboratóriuma

Valeriu Tabără és drd. ing. Carmela Duma vezetésével 2006-ban elnyert egy pályázatot olyan kenderfajták támogatására, amelyeknek tetrahidrocanabinol tartalma 0,2 % alatti, vagyis az Európai Unió által elfogadott határértékű.

Az új, az ISTIS által tesztelt kétlaki fajoknak, a Lovrin 200, Lovrin 201 és Lovrin 202 fajtáknak 25 % a nyers rost tartalma és 35 % a technikai rost tartalma, azaz már jobb mint a Lovrin 110-es, így minden esély megvan a szabadalmaztatásukra.

A Lovrini Kutatási és Fejlesztési Állomáson 2007-ben tíz hektár vizsgálati- és verseny magkendert és rostkendert termesztettek a nemesítésre szánt fajok tesztelése érdekében, s azért, hogy a magas (30 %-ot meghaladó) rost- és magtartalmú szárak előállítási lehetőségét tanulmányozzák. Egyidejűleg a szántóföldön különféle kendertermesztési módszerekkel kísérleteznek, amelyek hangsúlyozzák ennek a rendkívül értékes növénynek a lehetőségeit”.

***

Valamennyien a szabadalmaztatást várjuk, hiszen szaporítás céljából csak hitelesítés után juthat el a kendermag a termesztőhöz. Vannak magángazdálkodók vagy vállalkozók, akik magjáért, vannak, akik rostjáért keresik a növényt. Valamennyien szerződéses alapon termesztik, s betakarításkor a feldolgozóknak adják át.

Carin Rt. Nagyiratos - egy vesztett csata

Nagyiratos, a magyar határon fekvő, jó termőföldű község, hosszú ideig rendkívül gazdag kendertermséséért volt közismert az ország nyugati részén. A Bocsanski László zsidó üzletember által 1930-ban alapított helyi kendergyárat 1948-ban államosították.

Az évek során az ország egyik legfontosabb gyára lett. Az alapanyagot Nagyiratosról, a környező Tornyáról és Kisiratosról szerezte be. Évente mintegy 600 hektár földet vetettek Szucsáváról vásárolt maggal. A nyári kendert csak ipari célból termesztették. A kévéket osztályozva vásárolta fel a gyár.

1989 előtt a Carin Rt. Nagyiratosi gyár évente négyezer tonna rostot termelt. A munkások szolgálati lakást kaptak és étkezde is rendelkezésükre állt. Silvia Robu, az egyik volt alkalmazott visszaemlékezései szerint a fonal és kenderszösz bálázásához két futószalagról került le az alapanyag.

Az áztatást különleges áztatókban végezték. A nagy mennyiségű kendert daruval mozgatták, s a nehéz munkakörülmények miatt a részlegen csak férfiak dolgoztak. Amikor a víz hideg volt, a kendert két hónapig is a medencében áztatták.

1978-ban termálvíz forrást ástak a községben. A medencéket melegvízzel töltötték meg, így az áztatási folyamat három-négy napra csökkent.

Az áztatott kendert a mezőre vitték, borús időben néha két-három hétig talpon szárították, majd óriási tárolókban helyezték el. A törést orosz gépekkel végezték.

Mivel a gyár a Bukaresti Len-, Kender- és Pamuttröszt fennhatósága alatt működött, a bálázott fonalat és kócfonalat exportra kellett leadnia. A nagyiratosi termékeket Oroszországba, az NDK-ba, s olykor a hazai feldolgozó üzemekbe vitték.

1995-ben háromszáz alkalmazott három műszakban dolgozott a nagyiratosi üzemben, mivel a termelés éjjel-nappal folyt.

A gyár 1997-es privatizációját sikeresnek mondták a hatóságok. A részvények 94,4 %-nak felvásárlását követően a német Tren Hane cég lett a vállalat főrészvényese. Matthias Schillo és Anton Holles tulajdonosok 1998-ban a következőképpen nyilatkoztak: „Örülünk, hogy rátaláltunk a világ legjobb vállalatára és jó üzletet köthettünk.”. Elmondásuk szerint fejlesztésre szánták a gyárat, s készek voltak még akkor 350 ezer német márkát javításába, korszerűsítésébe, szántóföldjei növelésére és betakarítási módszerének modernizálásába befektetni.

Az 1999. évben a nagyiratosi Carin Rt. rendelkezett az ország legnagyobb kenderültetvényével.

Vállalat	Megye	Rostültetvény (ha)	Magültetvény (ha)	1998 évi raktározott termésmennyiség (tonna)
S.C. Carin S.A.	Arad	448	407	1900
S.C. Carpic SA	Szatmár	330	20	1500
SC In Cînepă Beclean	Beszterce	170	0	200
SC Lutex Luduş SA	Maros	145	20	600

A 2000. évben, amikor még mindig az 1975-ben gyártott orosz gépeket használta, a nagyiratosi gyár a következő potenciális fonaltermés arányokra számított:

Mennyiség (tonna)	Típus	Felhasználás	Szálak
100	Hosszu fonal TS	Vekony textiliak	NM 18
100	Hosszú fonal T1	Textiliak	NM 14
50	Hosszu fonal F1	Ipari textiliak	NM 10
100	Róvid fonal C1	Ipari textiliak	NM 5 vekony
100	Rovid fonal C2	Ipari textiliak	NM5 vastag
80	Róvid fonal C3	Vastag szál vagy gyapju	NM1 vastag
80	Rovid fonal C4	Gyapju termeles	
1800	Pelyva	Kenderrost lapok	

A 2000. évben a Carin Rt. továbbra is az ország legnagyobb kenderültetvényese maradt:

Vállalat	Megye	Rostkender ültetvény (ha)	Magkender ültetvény (ha)	Tenyésztett magkender ültetvény (ha)
SC Carin SA	Arad	571	139	76
SC Carpic Nagykároly SA	Szatmár	70	0	0
SC Cânepa Beclean	Beszterce	0	0	0
SC Lutex Luduş SA	Maros	65	0	10
	Kolozs	5	0	0
	Szeben	110	0	0
	Botoşani	15	207	50
	Neamţ	0	3,5	0
	Temes	0	50	0
Összesen		836	426.5	146

A 2002. évben, abból az 1200 hektárból amit országos szinten kenderrel ültettek be, mintegy 900 hektárnyit a nagyiratosi Carin Rt. vásárolt fel. A Romániában előállított 850 tonna kenderrostból így 650 tonnányit Arad megyében dolgoztak fel.

A vállalat utoljára 2003-ban szerepelt a kenderfeldolgozók között. Akkor Arad megyében még 760 hektáron 125 alkalmazottat foglalkoztattak a kenderművelésben.

Az eredmények dacára, s annak ellenére, hogy az üzem fölkerült az állami támogatásra, befektetésre jogosult

A gyár csarnoka napjainkban

gyárak jegyzékére, a hirtelen menedzser váltás, a cég eladása és az új német-román befektető üzletpolitikája (megszabadulni a raktáron levő árutól és nem folytatni a termelést) óriási adósság felhalmozásához vezetett. Az AVAS, a román állami gazdasági szervek döntése alapján a vállalatot adósságai behajtása érdekében árverésre bocsátották.

Raktárban felejtett kenderfonal

A gyár iránt egyedül a varjasi Crimatex árú és teherszállítási kft. mutatott érdeklődést. A gyár átvétele után a gépek egy részét a nagylaki műhely vásárolta meg, a többit ócskavasként adták el.

Ma a hajdan Románia kendertermésének 75 %-át biztosító vállalatból, mely hozamának 80%-át Magyarországra és Jugoszláviába exportálta, nem maradt más, mint volt csarnokainak falai és óriási szárítóterülete. A nagyiratosi kenderért folytatott harcot végleg elveszítették.

Az elhagyatott régi szárító terület

Nagylak – egy megmaradt vállalat

A nagylaki kendergyárat az 1930-as években alapította a Ciobanu család. Később, 1977-ben indították be a nagyiratosi vállalat műhelyeként működő új üzemet, amit az út túloldalán építettek fel.

A nagylaki gyár egyik nyugdíjasa

A gyártási folyamatról Molnár Máriától (sz.: Tergulica) kaptunk tájékoztatást, aki 1968-tól 1990-ig a nagylaki gyár alkalmazottja volt. Tizenhat évig dolgozott a gyárban, porban és hidegben, ünnepnapokon, vasárnap, és ha szükséges volt, karácsonykor is. Még a téli hidegben is gyalog járt munkába. A gyárban három műszakban dolgoztak: 7-től 15 óráig, 15-től 22 óráig, 22-től reggel 7 óráig. A részleg ötven fonalbálát és nyolcvan kenderkócbálát termelt.

Molnár Mária lányával, Máriával lakik egy házban. Őt 1977-ben alkalmazták a gyárban, s miután a gyár csődbe ment, sehol sem sikerült elhelyezkednie. Ezért már évek óta munkanélküli, s még állami támogatásra sem jogosult.

A gyártási folyamatot a két asszony elbeszéléséből ismertük meg.

A kendert az áztatóban puhították. Ez egy olyan csatorna volt, amelybe a Marosból szivattyúzták a vizet. A nehéz munkakörülmények miatt itt csak férfiak dolgozhattak.

Egy munkanélküli dolgozó

Az áztatott kendert száradni, majd a feldolgozó részlegbe vitték. Itt több asszony is dolgozott. A munkafolyamat első része a kenderszár törése volt, amit gépekkel végeztek. A következő munkafázis a turbinával történő fésülés volt, melynek nyomán a kenderszál szép lett. A kender minőségétől függően a fonal fehér, zöld vagy fekete lett. A munkások szortírozták és bálázták a fonalat. A másik részlegben történt a kenderkóc kirázása, tisztítása és bálázása.

A nagylaki gyár is privatizálásra került. A Livius Câmpan Kft. egy ideig még kiválóan működött, felvásárolta a nagyiratosi üzem gépeit is. Hozamát szinte kivétel nélkül Magyarországon és Jugoszláviában értékesítette. A magas előállítási árak viszont egyre több gondot okoztak, a vállalat lassan elveszítette régi ügyfeleit. Annak ellenére, hogy raktárai árútól roskadoztak, a gyártási folyamatot ideiglenesen leállították. Jelenleg egy új befektetőtől várják a termelés újraindítását.

Nagyszentmiklós – három gyárból semmi sem maradt

A nagyszentmiklósi Len- és Kenderfeldolgozó Üzem 1989-ig a Bukaresti Len-, Kender- és Pamuttröszt fennhatósága alatt állt. A vállalat, a nagyiratosi gyárhoz hasonlóan eltűnt Románia gazdasági térképéről.

A hetvenes években megnyílt nagyszentmiklósi üzem nem volt hosszú életű. 1973-ban az ország legnagyobb, külföldi technológiával üzemelő kenderpozdorja lap gyáraként működött. 1975-ben megnyitotta kapuit az ország nyugati részének legnagyobb kenderfonó gyára és áztatója, amelynek fonal- és rostfeldolgozó részlegein mintegy nyolcszázan dolgoztak.

Az üzem számára 18 ezer hektáron termesztették a kendert. A magot Moldvából, Botoșani-ból szerezték be. A gépek kapacitása évi 3400 tonna termék volt.

A komplexum 1985–1990 között nagy áruválasztékot, préselt lemezeket, vásznakat, zsákokat, kenderrostot kínált külföldi és belföldi üzlettársainak.

1990 után az üzem hanyatlásnak indult. A földművelők a gabonatermesztésre tértek át, lemondtak a kenderről, mivel a növény termesztése nem tűnt gazdaságosnak. Ez láncreakciót váltott ki: mivel a gyárak alapanyaghiánnyal küszködtek, az alacsony termelés miatt túl költségessé vált a gépek üzemeltetése.

A hajdani hírnévnek ezért mára szinte hírmondója sem maradt. A privatizáció itt is a kendergyár csődjét jelentette. Az üzemre 1997-ben került lakat, régi felszerelésén ócskavasként adtak túl. A szomorú történetet Staica Mihai mérnöktől, az események egyik szemtanújától ismerhettük meg, aki önmagának is bizonygatja, hogy a jelenlegi körülmények között a kenderipar nem nyereséges. Ennek alátámasztására két okot *jelöl meg, a zavaros jogi keretet, amely nem különbözteti meg a fonalkendert a drog előállítására alkalmas növénytől, valamint azt, hogy a termelők elveszítették a kender iránti érdeklődésüket. Vajon így van-e?*

Carpic Rt. Nagykároly – „apró lépések a túlélésért”

A nagykárolyi kendergyár azon kevesek közé tartozik, amelyek átvészelték az 1989 óta folyamatosan csökkenő termelés által kiváltott krízist és a 2000. évi 143-as törvényt, amely a kendert a kábítószer tartalmú növények közé sorolta.

A 2005. évi privatizációt követően Rodica Maxi, a Kender- és Lengyártó Egyesület Crișana térségi elnöke, a romániai Textilnövény Gyártó és Feldolgozó Tanács tagja vette át a vállalat vezetését.

A gyár új piacpolitikája a túlélés. Noha telkei egy részét a részvényesek felszólítására értékesítette, az egyetlen olyan üzem az ország nyugati, kendertermesztésre legmegfelelőbb részén, amelyik talpon tudott maradni.

A nagykárolyi áztató

2007-ben Nagykároly mellett 40 hektárnyi területet vetettek be kenderrel. A nagykárolyi S.C. Carpic S.A. továbbra is vállalkozik a kender termesztésére és feldolgozására, mivel a templomi freskók festésére alkalmas kenderszövet és csepü gyártásával foglalkozik.

Rodica Maxi asszony minden ország kenderhelyzetét jól ismeri. Meggyőződése, hogy változatos felhasználási lehetőségei miatt a növény egyszer ismét rendkívül keresett lesz. Tisztában van a termesztési gondokkal: a gépesítést sürgősen meg kell oldani, a vízben való áztatás rendkívül költséges. Megoldásokat keres. Németországban például harmatáztatást végeznek, azonban ott csupán a gépkocsi iparban felhasznált rövid szálakat gyártják.

Termelési csarnok

A Carpic Rt. érdekelt egy 5 országra, 5 társaságra kiterjedő Európai Uniós projektben, amelyben rész vesz az Aradi Aurel Vlaicu és a Jászvásári Egyetem is. Nagykárolyban tesztelik majd az új eljárással, enzimekkel történő áztatási módot. Az áztatás ezzel az eljárással egy nap alatt történik, kiváló fonalminőséget eredményezve. A kender enzimekkel *való áztatását Dr. Cecilia Sârghie projekt-menedzser tanulmányozza. Az új módszer óriási költségmegtakarítást jelenthet az ipari feldolgozásban. A Carpic Rt.-nek tehát minden lehetősége megvan a válság túlélésére.*

A szegedi kendergyár - hagyomány és korszerűsítés

A magyarországi kis céhes műhelyek között volt egy, melyet a Zentán élő kötélmesternek, a szegedi Kenderfonógyár alapítójának, Bakay Nándornak a dédapja vezetett. Annak fia, Bakay János György 1801-ben szerezte meg mesterlevelét, majd családjával Szegedre költözve folytatta apja iparát. Bakay János György, a gyáralapító Nándor édesapja szakképzett iparos, köztiszteletben álló ember volt.

Bakay Nándor, 17 éves korában, kötélverő-szegedi bizonyítvánnyal külföldi vándorútra indult, ahonnan hat év múlva magas műszaki és üzletpolitikai tapasztalattal tért vissza. 1859-ben mesterlevelet kapott. Tudását csak apja halála után tudta igazán kamatoztatni, amikor örökségként átvette a csőd szélén álló műhelyt. Jó üzletpolitika és üzemfejlesztés következtében Bakay Nándor vállalata fellendült.

Magyarországon először Bakay Nándor bővítette ki a kenderből iparszerűen gyártott termékek sorát. A kötélen és zsinegen túlmenően hevederek, tömlők, különféle műszaki célokat szolgáló kendervásznak gyártását is megkezdte. 1873-ban Bakay Nándor létrehozott egy mechanikus kötélgyárat, amelynek termékeivel nemcsak a környék és Szeged szükségleteit elégítette ki, hanem a hadsereg és a külföldi megrendelők számára is szállított. 1877-ben óriási beruházással létrehozta az akkori legmodernebb gépi nagyüzemet, amelynek energia szükségleteit gőzgéppel állította elő. A gőzerőre berendezett üzemben angol feldolgozógépeket állított be, és mintegy 100-120 munkást foglalkoztatott.

Bakay Nándor gyárának további fejlődését gátolták az árvíz, a tűzvész, a városrendezési kisajátítások és egyéb katasztrófák, de mégis életben tudta tartani azt úgy, hogy 1886. április 5.-én – igen magas alaptőkével – megalakult az Első Magyar Kenderfonógyár Rt. A hazai rossz alapanyagból nem tudtak dolgozni, az importból beszerzett kender pedig elvitte az üzleti haszon jelentős részét. Emiatt 1890. december 30-án az RT felszámolta és átadta vagyonát a december 29.-én megalakult és jogfolytonossággal működő Szegedi Kenderfonógyár Rt-nek.

A vállalat ekkor már 300 fővel működött és az első üzletévet nagyon kedvezően zárta, ezért határozat született a gyár bővítésére vonatkozóan, ami végül meghiúsult az 1892-es nagy tűzvész miatt, amely szinte megsemmisítette a gyárat.

Különféle állami közvetlen és közvetett támogatásokkal az újjáépítés azonnal elkezdődött, de csak az 1893. év második felében indulhatott meg a teljes termelés. A nyersanyag továbbra is gondot okozott. Mivel a hazai kisparaszti gazdaságban termelt kender minősége silány volt, az import pedig igen drága, kendertermelésre alkalmas területeket béreltek. Így alakultak ki a Szegedi Kenderfonógyár Rt. telepei, mint például a Komádiban lévő gyár is, amely 1897. május 12.-én kezdhette meg tevékenységét.

A Komádi Kenderkikészítő telep megfelelt az akkori korszerű technikai követelményeknek. A gyárrészleg 53 fő munkást, kenderáztatásra és szárításra pedig a Bánátból idetelepített 12 családot foglalkoztatott. Az itt előállított kender és kóc további feldolgozásra a vállalat szegedi fonógyárába került.

Ettől az időszaktól kezdve a Szegedi Kenderfonógyár Rt.-t az első világháborúig zavarmentés fejlődés jellemezte. Ezt a fejlődést csak a háború előtti túltermelési válság nehezítette. Ebben az időszakban már a gyár termékeinek mintegy 30 százalékát sikerült külföldön értékesíteni. A háború utáni időkben a Szegedi Kenderfonógyár Rt. jelentős kendertermesztésre használt földterületeit elvesztette és nehéz helyzetbe került. De gondot okozott az is, hogy a kikészítő üzemi felszerelések idegen kezekbe kerültek. Ezek ellenére az 1920-as évek végére a termelés mintegy 50 %-a már külföldi megrendelésre készült.

A szegedi gyár a második világháborút jelentősebb károk nélkül átvészelte. A második világháborút követően nem volt rostanyag, így a gyár 1947-ben kapacitásának csak egy részét tudta kihasználni, majd 1948-ban sor került az államosításra. Az államosítás után a gyár termelése folyamatosan növekedett, s Magyarország első kendergyára lett. Az 1960-as években került sor a gyár teljes rekonstrukciójára, berendezéseinek teljes modernizálására. Beolvadt ugyan a Kenderfonó és Szövőipari Vállalatba, de a kenderrost feldolgozásnak továbbra is meghatározója maradt. Az 1970-es években többszöri átszervezéssel, új fejlesztési irányzatok bevezetésével, három rostkikészítő telep csatlakozásával folytatódott a gyár zavartalan, egyenletes termelése.

A rendszerváltást követő időszaktól a gyár az új piaci igényekhez igazodva, mind a belföldi, mind a külföldi piacokon meghatározó helyet foglal el. Megtörtént az MSZ-EN ISO 9001 minőségbiztosítási rendszer bevezetése, amely biztosítja, hogy a gyár termékeinek minőségi színvonala megfeleljen a

A kenderfonal feldolgozása

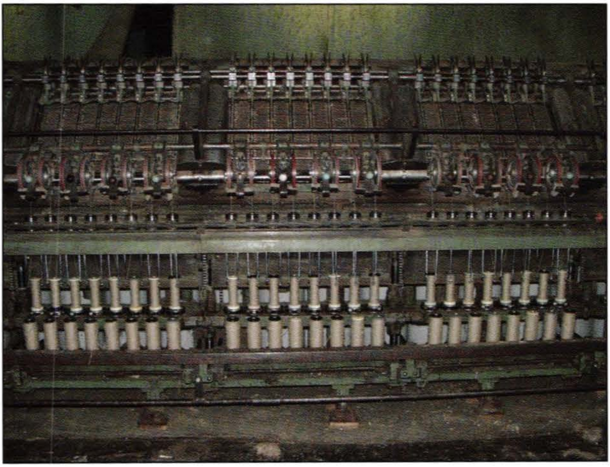

Gyárbelső

legmagasabb követelményeknek. Vásárlói köre kiterjed szinte az egész világra, ahogyan azt dr. Varga Ferenc, a gyár menedzser igazgatója szóbeli tájékoztatójából megtudtuk.

A 130 éves múltra visszatekintő mai vállalat, a Kenderfonó és Zsineggyártó KFT., Közép-Európa legnagyobb kenderfeldolgozó üzeme, amely kenderzsinegek, kötelek és fonalak széles választékát kínálja világszerte. A kiváló minőségű termékeik, mint a kötöző-, rögzítő anyagok, környezetbarát, természetes alapanyag felhasználásával készülnek a mezőgazdaság, kézműipar, húsipar, bútorgyártás és egyéb felhasználók számára.

Temesvári Firi-Vigonia Rt.

Az 1992-ben 50 alkalmazottat foglalkoztató Temesvári Textilüzemet privatizálás után RI-FI Filatura Vigonie Kft. néven jegyezte be a Kereskedelmi Kamara. A hajdani temesvári textilüzemből jött létre az S.C. Firivigonia S.A. magánvállalat, a következő termelési tevékenységgel: egy gyapjúfonal gyártó, len-, kender- és gyapjú feldolgozó üzem, amely ruházati termékeket, védőruhákat, háziipari termékeket, valamint egy szövőüzem és egy kötőüzem, amely a vállalat által gyártott fonalból gyógyászati célú, nedvszívó vattát gyárt. A 120 alkalmazottat foglalkoztató vállalat menedzsere Silviu Ionescu mérnök.

A kínálatból két árucikk figyelemre méltó: a len-kender-pamutfonal, és az ebből készült textíliák.

2003-ban még jelentéktelen összegért tudták árusítani a lenből, kender és pamut keverékéből készült ökológiai ruházati termékeiket. 2007-ben a gyapjúfonal gyártása volt a

A Firi-Vigonia Fonoda felszerelése

Silvian Ionescu, a vállalat menedzsere

fő profil, de a természetes kenderfonal iránti érdeklődés továbbra is megmaradt. A bemutató üzletben még mindig vannak Liuba (kender és pamut keverékéből készült) vásznak. A vállalat vezetése az ökológiai szövetek gyártásának újraindítása érdekében megrendelésekre vár.

A Román Kender Rt.

Leontina Prodan asszonnyal, a Könnyűipari Szakszervezeti Föderáció (FEPAIUS) alelnökével, a Román Kender Rt. vezérigazgatójával Temesváron vettük fel a kapcsolatot Az 1999-ben alapított vállalat célja a kender feldolgozásának újraélesztése volt.

A Román Kender Rt. a Lovrini Kutatóállomással együttműködve nagyszabású pályázatot dolgozott ki a kender termesztésének és feldolgozásának rekonstrukciójáért. A projektet az ENSZ gazdasági bizottságának 2003. évi genfi konferenciáján a „Nemzeti adottságok" kategóriában díjazták.

Leontina Prodan a kenderről beszél

Leontina Prodan szakértőként vett részt a termelőket sújtó büntetőjogi perekben, a rendőri büntetések időszakában, a kender megbélyegzésének idején.

A termelők, feldolgozók és potenciális felvásárlók találkozása érdekében, a Román Kender Rt. a Lovrini Kutatóállomással együttműködve 2002-ben megszervezte a „Kender Napját", amelynek keretében tárgyalásokkal, szakmai megbeszélésekkel egybekötött árubemutatókat is rendeztek.

Szintén a Kutatóállomáson rendezték be a Kender Házát, ahol a külföldiek a növényfeldolgozás hagyományos eszközeit és a kenderből készülő valamennyi végterméket megszemlélhetik.

A Román Kender Rt. egyik célja a kenderből készülő ruházati cikkek rehabilitálása. Leontina Prodan szerint a természetbarát anyagból készült ruhadarabok visszaverik az ultraibolya sugarakat, ezért sajnálatos lenne kiiktatni őket a könnyűiparból. Figyelemfelkeltő célzattal, három kollekcióval jelent meg a piacon: „hagyományok és irányvonalak", „öko természet", „vágy". Különféle hazai és külföldi bemutatókra kivitelezte a Ro-Mania, Etno, Ho-ra és K 1 zenekarok ruházatát. S ezzel Prodan asszony lelkesedése még nem ért véget. A mi projektünket is teljes odaadással támogatta, hogy így is bizonyítsa a kender iránti szeretetét. De nem ő volt az egyedüli. Kutatásaink, terepmunkánk sokakban új reményt keltett. Számtalan olyan emberrel találkoztunk, aki valóban hisz a kender adta lehetőségekben és másokat is kész erről meggyőzni. Ezek egyike a fiatal, huszonnégy esztendős temesvári üzletember, informatikus Dan

Természetes alapanyagból
készült divatruházat

Iliescu, aki kész marketing tervet kidolgozni a román kendertermesztés érdekében.

Egy utolsó felszólalás a kenderért

Az Európai Unió tagországaiban az utóbbi tíz évben lendült fel a kender termesztése. Figyelemre méltó tény, hogy az Európai Bizottság 2000 év végén javaslatot tett arra, hogy az ipari kender termesztését a jövőben bizonyos mértékű támogatásban részesítsék. Ma a kendertermesztés főként az alábbi EU- tagállamokban összpontosul: Franciaország (54%), Németország (11 %), Egyesült Királyság (9 %), Lengyelország (6%), Olaszország (6%), Spanyolország (4%), Lengyelország 4 %, Magyarország 3%, a Cseh Köztársaság pedig 2 %.

2005-től kezdődően, a jogi szabályozások megoldódása után Romániában a kenderrel bevetett földterület 2115 hektárra, azaz a 2004 évi terület hétszeresére nőtt. Az Európai Unióval való tárgyalások eredményeként az Unió vállalta évente 1000 tonna len- és kenderrost finanszírozását.

Románia a jövőben Európa legnagyobb kendertermesztő és exportáló országa lehetne, különös tekintettel arra, hogy az itt termesztett növények adják az európai fajták közül a leghosszabb és legjobb minőségű rostokat.

A 2002. évtől a Román Földművelésügyi, Erdészeti és Vidékfejlesztési Minisztérium támogatásban részesíti a kendertermesztőket a magok vásárlásakor és a növény betakarításakor.

Magyarországon A földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter 28/2007. (IV.20.) FVM rendelete az Európai Mezőgazdasági Garancia Alapból finanszírozott egységes területalapú támogatás (SAPS) 2007. évi igénybevételével kapcsolatos egyes kérdésekről szólva a következőképpen rendelkezik a kendertermesztés támogatásáról.

Kender hasznosítás vonatkozásában a támogatás igénybevételére az alábbi feltételek esetén van mód:

a) bármely céllal termesztett kender termesztése esetén a mezőgazdasági termelő az e rendelet mellékletében meghatározott fajtákat termeszt, illetve a termelt kender tetrahidrokannabinol (a továbbiakban: THC) tartalma nem haladja meg a 0,2%-ot,

b) bármely céllal termesztett kender termesztése esetén a vetőmagcímkéket a 796/2004/EK bizottsági rendelet 13. cikk (1) bekezdésében foglaltak szerint kell a kérelemhez csatolni,

c) a rostcélra termesztett kender esetén a 245/2001/ EK, valamint a 1673/2000/EK rendeletekben foglaltaknak megfelelő jóváhagyással rendelkező elsődleges feldolgozóval kötött, ezen rendeletek által előírt tartalmú szerződést a kérelemmel együtt, vagy legkésőbb 2007. szeptember 15-ig kell az MVH-hoz benyújtani.

Sikerek

A kender univerzális környezetbarát nyersanyag, könnyen lebomló nyersanyagforrás. A vidékfejlesztés egyik lehetősége, ugyanis a kendertermesztés innovációja után számos új kis- és középvállalkozás számára válhat nélkülözhetetlen alapanyaggá.

Nagyszalontán 2007-ben végre megnyílt Románia első magfeldolgozó üzeme, amelynek kapacitása évi 1000 tonna mag. A CANAH International Kft. 1,7 millió euró magántőkét fektetett az üzembe, de egy SAPARD Európai Uniós pályázat keretében jóváhagyták a befektetés ötven százalékának visszatérítését. A kendermag alkalmazható az élelmezésben. A feldolgozott magból hideg sajtolással olajat gyártanak.

Az utóbbi években jött létre a kolozsvári Ecolution cég, amelynek tevékenységi köre a teljes mértékben kenderből és pamutból gyártott, vegyszermentes textíliák és ruházati cikkek gyártása és forgalmazása. Az összes termék Romániában készül. Észak-Amerikába, Dél-Amerikába, az Európai Unióba, Ausztráliába és Japánba exportálják.

Magyarországon 2001-ben indult el a Széchenyi Nemzeti Kutatási Program a piacképes, környezetbarát kender termékek előállítására. Ezért a program végére várhatóan ismét 5 ezer hektárra fog növekedni a kender vetésterülete. Az ehhez szükséges vetőmag terület 300–500 hektár.

További lehetőségek

1. A fogyasztók, gondolkodásmódjának megváltoztatása annak érdekében, hogy felismerjék a kendertermékek jó tulajdonságait, illetőleg újra divatba jöjjenek a természetes anyagokból készült ruhadarabok. Ez által vissza lehetne hódítani a belföldi piacot.

2. A fonalfeldolgozó- és textilipar Románia és Magyarország jellegzetessége lehetne.

3. Olyan falusi műhelyek létrehozására kerülhetne sor, ahol a külföldiek számára bemutathatóvá válhatna a hagyományos szőttesek készítési módja.

4. A két ország hagyományos motívumainak felhasználásával kenderből készült ruhadarabok bemutatására szakosodott divatházak létrehozása.

A szegedi kendergyár jelenlegi termékei

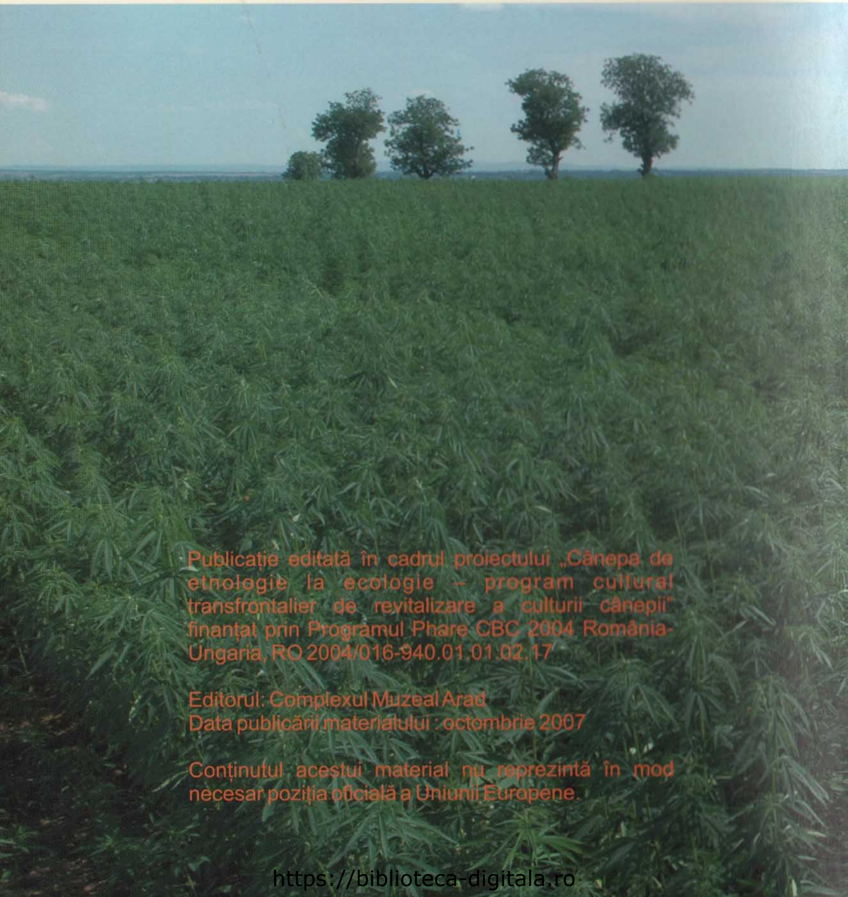

Publicație editată în cadrul proiectului „Cânepa de etnologie la ecologie – program cultural transfrontalier de revitalizare a culturii cânepii" finanțat prin Programul Phare CBC 2004 România-Ungaria, RO 2004/016-940.01.01.02.17

Editorul: Complexul Muzeal Arad
Data publicării materialului : octombrie 2007

Conținutul acestui material nu reprezintă în mod necesar poziția oficială a Uniunii Europene.